

GOVERNMENT OF INDIA
ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF INDIA
ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO. 8538

CALL No. Sa 8k / Jay / Vas

D.G.A. 73

VASKDEVA SASTRI

Tanjore Saraswati Mahal Series: No. 8

GITA GOVINDA

WITH

ABHINAYA

of
Jayadeva
*

8538

Edited with Introduction
in English & Tamil

BY

K. VASUDEVA SASTRI B. A.

Research Pandit, Saraswati Mahal

TANJORE

Sa. 8K
Jay/Vas

Ref Sa 7Nr
Jay/Vas

PUBLISHED BY

S. GOPALAN B. A., B. L.

Honorary Secretary for the Administrative Committee

T. M. S. S. M. LIBRARY

TANJORE.

1950

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI

Acc. No. 2538
Date 12.3.57
Call No. 52815

Jay/Vas

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY NEW DELHI

Acc. No. 414
Date 22.8.51
Call No. 891.2052. Vas

PREFACE.

It is now accepted on all hands that Bharata Natyam is by far the most systematic, expressive and graceful type of dance. The Art has of late, sprung to new life in our country, and many girls and their parents consider it necessary to learn it, if they could afford it. The publication at this moment of an ancient work on the practice of Bharata Natya must therefore be welcome to the art-loving public.

The present work gives the Abhinaya for every word in the wellknown Dance-Drama, **Gesta Govinda of Jayadeva**. The publication is based on 2 paper manuscripts preserved in the Saraswathi Mahal, B. No. 6680 and 6681 (Descriptive catalogue Vol. 16 p. 7340, No. 10947 and 10948). There are no other copies of the work available elsewhere. Both the manuscripts break off abruptly in the 17th Ashtapadi. But the work is a valuable repository of traditional practice of Abhinaya so far as it goes, and it has therefore been considered proper to include it among the first publications of the Library.

The work has been edited with an introduction in English and Tamil by our Research Pandit, Sri K. Vasudeva Sastri. It is hoped that the publication will be used with benefit by students and teachers of Bharata Natya.

We are grateful to the Government of Madras for their timely grant which has enabled us to publish this and other valuable manuscripts of this Library.

Tanjore, }
15-16-50. }

S. GOPALAN,
Saraswathi Mahal Committee.

முன்னுரை.

பரதநாட்டியம் உலகெங்குள்ள எத்தனை நாட்டிய வகைகளையும் விசேஷித்ததென்பதைத் தற்காலம் மேனாட்டினர் உட்பட யாவரும் ஒப்புக்கொள்ளுகின்றனர். இப்போது எம் நாட்டில் பரதநாட்டியங்களை புத்துயிர் பெற்று வளர்த்துவருவது உண்டோ. பல பெற்றோர்கள் தங்கள் பெண் குழந்தைகளுக்குப் பரதநாட்டியம் கற்றுக்கொடுக்க ஏற்பாடு செய்துவருகின்றனர். இந்த சமயத்தில் பரதநாட்டியத்தின் சுந்தமான சம்பிரதாயப்படி அபிநயம் செய்யும் முறைகளை விளக்கும் தூக் ஒன்று வெளியாகுதல் யாவரும் விரும்புவர் என எம்புகிறோம்.

இந்த வெளியீட்டில் இயந்திரப் 'தேகோலித்தம்' என்றும் நாட்டிய நாடக தூகில் உள்ள அஷ்டபதிகள், கலோகங்களின் ஒவ்வொரு வரித் துறக்கும் உரிய அபிநயம் விவரமாகச் சொல்லப்பட்டிருக்கிறது. இந்த தூக் தந்திர சாஸ்திர மதராயின் காப்பாற்றப்பட்டிருவதும் இரண்டு காதைச் சங்கரணம் ஆகிய மூலக்கொண்டு பதிப்பிக்கப்பட்டிருக்கிறது. அவ்விரண்டு கவடினையும் 17வது அஷ்டபதியில் முடிவடைத்துவிடுகின்றன. எனினும், சம்பிரதாய சுந்தமான பரதநாட்டிய அபிநயச் முறைகளைப்பற்றி அறிதரணவாயம், வேடத்தவகையின் இத்தூக் வெளியிடப்பட்டிருக்கிறது.

இத்தூக் சாஸ்திர மதராய் ஆராய்ச்சி ஆசிரியர் ஸ்ரீ கே. வானுதேவ சாஸ்திரி அவர்களால் ஆக்கியத்திலும், தமிழிலும் எழுதப்பட்ட முகவுரைகளுடன் பதிக்கப்பட்டிருக்கிறது. இது பரதநாட்டியம் எந்தும் மானவ மானவிகளுக்கு எந்திக்கும் ஆசிரியர்களுக்கும் பயன்படும் என்று எம்புகிறோம்.

இத்தூக்போன்ற பல அரிய தூக்களை வெளியிடுவதற்கு வேண்டிய பல உதவி செய்தவரும் சென்னை அரசாங்கத் துருக்கு எம்மை எந்தி எப்போதும் உரித்தாகும்.

சாஸ்திரி அவர்கள்,
சென்னை,
15-10-1960.

S. கோபாலன்,
சென்னை சாஸ்திரி.

**"General Editors' Introduction
to the Madras Government Oriental Series".**

The Government of Madras took up for consideration the question of publication of the various manuscripts in different languages on subjects like Philosophy, Medicine, and Science etc., early in May 1948. Important Manuscript Libraries in the Madras Presidency were requested to send a list of unpublished manuscripts with them for favour of being considered by the Government for publication. The Honorary Secretary of the Tanjore Maharaja Serfoji's Saraswati Mahal Library, Tanjore, alone complied with this request. This list as well as a similar list of unpublished manuscripts in the Government Oriental Manuscripts Library, Madras were carefully examined and a tentative selection of manuscripts suitable for publication was made. The Government in their Memorandum No. 34913/48-10, Education dated 4-4-1949 constituted an expert committee with the Curator of the Government Oriental Manuscripts Library, Madras, as the Secretary for the final selection of manuscripts suitable for printing and for estimating the cost of publications. The following are the members of the Committee.

**The name of personnel of the Committee
Constituted for selecting Manuscripts for Publication.**

1. Sri T. M. Narayanaswami Pillai, M.A., B.L.
2. " B. P. Sethu Pillai, B.A. B.L.
3. " C. M. Ramachandra Chettiar, B.A., B.L.
4. " R. Krishnamoorthy (Kalki)
5. " Dr. N. Venkataramanayya, M.A. Ph.D.
6. " M. Ramanuja Rao Naidu, M.A.
7. " V. Prabhakara Sastri

8. Sri N. Venkata Rao
9. „ H. Seetha Ayyangar
10. „ Masti Venkatesa Ayyangar
11. „ M. Mariappa Bhat, M.A. L.T.
12. „ Dr. C. Achyuta Menon, M.A. Ph.D.
13. „ C. Kunhan Raja, M.A., D. Phil.
14. „ A. Sankaran, M.A., Ph.D., L.T.
15. „ P. Rama Sastri
16. „ S. K. Ramanatha Sastri
17. Dr. M. Abdul Haq., M.A., D. Phil., (Oxen)
18. Afzul-u-Ulma Hakim Khader Ahamed
19. Sri P. D. Joshi
20. „ S. Gopalan, B.A. B.L.,
21. „ T. Chandrasekharan, M.A., L.T.

The members of the Committee formed into Sub-Committees for the various languages, Sanskrit, Tamil, Telugu, Kannda, Malayalam, Marathi and Islamic languages. They met during the month of May 1949 at Madras and at Tanjore to examine the manuscripts and make a selection. The recommendations of the Committee were accepted by the Government in G. O. No. Mis. 2746 Education dated 31-8-1949 and they decided to call these publications as the "MADRAS GOVERNMENT ORIENTAL SERIES", and appointed the Curator, Government Oriental Manuscripts Library, Madras-6, as the General Editor of the Publications. The following manuscripts have been taken up for publication during the current year.

**'A' From the Government Oriental Manuscripts
Library, Madras.**

Tamil

1. Kappal Sastriam
2. Anubhava Vaidya Murai
3. Attaanakolahalam
4. Upadesa Kandan
5. Colan Purvapattayam
6. Konga Desa Rajakkal
7. Sivajnana Dipam
8. Sadasiva Rupan—with commentary.

Telugu

1. Sangita Rathnakaramu
2. Aushadha Yogamulu
3. Vaidya Nighantu
4. Dhanurvidya Vilasamu
5. Yoga Darśana Vishayamu
6. Khadga Lakshana Siromani

Sanskrit

1. Vishanarayaniyam
2. Bhargava Nadika
3. Hariharacaturangam
4. Brahma Sutra Vritti, Mitakshara
5. Nyayasiddhanta Tatvamritam

Malayalam

1. Garbha Chikitsa
2. Vastulakshanam
 - b. Silpasastram
 - c. Silpavishayam
3. Mahasaram
4. Kanakkusaram
5. Kriyakramam

Kannada

1. Lokopakara
2. Rattamata
3. Diksabedhe
4. Asvasastra
- 5a. Aushadagalu
- b. Vaidya Vishaya
6. Sangita Ratnakara
7. Supasastra

Islamic Languages

1. Jamil-al-Asbya
2. Tibb-E-Fairidi
3. Tahqiq-Al Buhran
4. Safinat-al-Najat

**'B' From the Tanjore Maharaja Serfoji's
Saraswati Mahal Library,
TANJORE.**

Tamil

1. Sarabendra Vaidya Murar (Diastases)
2. " " (Eyes)
3. Agasthyar
4. Konganas Sarakku Vaippu
5. Tiruchitrambalakkovayar
(with Padavurai)
6. Kalachakram
7. Talasamudram
8. Bharatanatyam
- 9a. Pandikeli Vilasam Natakam
- b. Pururava Chakravarthi Natakam
- c. Madana Sundara Vilasa Natakam
- d. Percy Macqueen's Collection—in the
 Madras University Library, of Folklore.
10. Rammayan Ammanai
11. Tamil Padalkai — including Pattinathar
 Venba and Vaanangal

Telugu

1. Kamandakanīśaramu
2. Taladasapranadīpika
- 3a. Raghunatha Nayaka Abhyudayamu
- b. Rajagopala Vilasamu
4. Ramayanamu by Katta Varadaraju

Marathi

1. Natyasastra Sangraha
- 2a. Book of Knowledge—Vahī
- Polk Songs
- c. Dora Darun Veni Paddati
- d. Aswasa Chatula Dumni
- 3a. Pratapasimhendra Vijaya Prābandha
- b. Sarabendra Tirthavali
- c. Lavani
4. Devendra Koravanji
5. Bhakta Vilas
6. Sloka Badha Ramayana

Sanskrit

1. Aswasastra—with Triopour illustrations
2. Rajamriganka
3. Chikitsamritasagara
4. Ayurveda Mahodadhi
5. Gitagovinda Abhinayam
- 6a. Cola Campu
- b. Sahendra Vilasa
7. Dharmakutam—Sundara Kanda
8. Jataka Sara
9. Vishnutatvanirnaya Vyakhya
10. Sangita Darpana
11. Beeja Pallava

It is hoped that the publication of most of the important manuscripts will be completed within the next four years.

Some of the manuscripts taken up for publication are represented by single copies in the Library and consequently the mistakes that are found in them could not be corrected by comparing with other copies. The Editors have, however, tried their best to suggest correct readings. The wrong readings are given in round brackets and correct readings have been suggested in square brackets. When different readings are found, they have been given in the foot-note or incorporated in the text itself.

The Government of Madras have to be thanked for financing the entire scheme of Publication although there is a drive for economy in all the departments. My thanks are due to the members of the Expert Committee who spared no pains in selecting the manuscripts for publication. I have also to thank the various editors, who are experts, in their own field, for readily consenting to edit the manuscripts and see them through the press. The various Presses that have co-operated in printing the manuscripts in the best manner possible also deserve my thanks for the patience exhibited by them in carrying out the corrections made in the proofs.

T. Chandrasekharan, M.A., L.T.,
General Editor.

Introduction

Gita Govinda, the well known dance drama rank in poetic beauty on a level with, if not higher than, the works of Kālidāsa and others. The author Jayadeva is a name well known for his deep devotion to Lord Jagannātha. He appears to have lived in the 12th century. He was born in Bhausa but he made Puri his home. The story of Gita Govinda, briefly told, is the love episode of a single night between Śrī Kṛṣṇa and Rādhā on the banks of the Yamunā. It has long been the practice among devotees in our country to sing the Rāsa-Leelas of Śrī Kṛṣṇa, and enact them with or without dance. In the Tamil land also, we find mention, in some of the early classical like 'Bilappadhikaram' of shepherd girls dancing the "Rasa Dance", (dancing in circle) one of them personating Kṛṣṇa and others the Gopīs. It is called in Tamil "Aychiyar Kumvai."

Śrī Jayadeva therefore only followed the traditional practice, when he sang the stringed leelas of Kṛṣṇa in the 34 Ashtapadis, or songs in eight line, and about 60 stanzas in different meters. He has divided the work into 12 Adhyāyas.

In the first two Ashtapadis the 10 Avatars of Mahāviṣṇu and some incidents in the more important Avatars are described. Next comes a fine description of Vāsanā Ritu (spring season). Kṛṣṇa and the Gopīs are then described as dancing the Rāsa Dance. Śrī Kṛṣṇa captivates the Gopīs with his sweethearts and his expertly attractive form. He moves freely among the Gopīs indulging in all kinds of love-pranks. Rādhā with whom Kṛṣṇa had already made a tryst, waits for his coming in the bower on the banks of the Yamunā. She waits long but Kṛṣṇa does not arrive. Her companion who goes out

on a reconnoitering mission comes back to tell Radha that Sri Krishna is at the height of his love sports with the Gopas in Rām Dance. On hearing this, and getting it confirmed by actually seeing from a distance, she undergoes the deepest pangs of disappointed love and gives vent to her feelings in her outbursts to her companion, who comforts her and gives her hope. The latter starts to find Krishna and inform him of the love pangs of Radha. Krishna meets her half way and says that he would rather stay there and that the messenger might lead Radha to that place. On hearing this Radha, already stricken with the severe pangs of love, feels unequal to the task of vending her way so dark, to Krishna. In the meanwhile Krishna himself arrives at the bower of Radha. Radha, after having felt the keenest disappointment, is now wroth against Krishna, and Krishna pleads with all the resources he can command. Radha points to the unmistakable marks of his campaign of love, and Krishna blanks and has perforce to retire. When once Krishna had departed Radha is stricken with love-pangs of redoubled severity and she accuses herself for her folly in thus rebuking Krishna away.

Her companion offers to mediate, softens her feeling and leads her to Sri Krishna who is now awaiting Radha's coming, with the pangs of love no less intense than Radha, and they are reconciled. This is the story of the Ashtapadias and Slokas of Gītāgovinda.

Each Ashtapadi is composed in a different Raga. The ragas and Talas are all mentioned by the author himself. But the modes in which they were sung in the days of Sri Jayadeva have all changed beyond recognition in modern practice both in the north and in the south. And at the present day, the Ashtapadias have been assigned particular ragas according to latter-day Sāṃpradāya both in the North and in the South.

It is a noteworthy feature of the Ashtapadis that they have all been composed for the express purpose of being used for Nritya (Dance with Abhinaya). This is indicated by the reference, in the text of the Ashtapadi, to the fact that Sri Jayadeva sang these Ashtapadis to the accompaniment of Nritya by his devoted wife, Padmavati. He calls himself in introductory verse No. 2 'an expert in directing the feet of Padmavati in her dance.' (Padmavati Charama Charama Chakravarti); and again he refers to the celebration of Padmavati in his recital in Ashtapadi 21 (Yihita Padmavati Surba Samaja—Bhanati Jayadeva Kavirajara, &c.

Having thus been composed for the express purpose of Nritya, the Abhinaya for all the pieces must have been determined and preserved by tradition. But the traditional practice has suffered by the general break of tradition due to the foreign invasion and foreign influence. Fortunately for us however, the Abhinaya for every word is found in two manuscripts preserved in the Saraswati Mahal. But in both the manuscripts, the text breaks off at the 17th Ashtapadi. Incomplete as it is, it is presented to the public on account of the rarity and value of genuine traditional practice of Nritya. The fact that the Abhinaya given here agrees well with the practice of the Art in the Tanjore District which is now the home of the purest tradition of Bharata Natya, is itself sufficient to conclude that the work is pretty old. This conclusion is strengthened by another circumstance. Both the manuscripts are in paper and pretty old. Palm-leaf has solely been in use in the Tamil and Telugu and in general and in Tanjore in particular, till the advent of the Mahabattas and the British. The fact that both these manuscripts are in paper show that both are from North India. After the advent of the Afghans and Moghuls, the pure tradition of Bharata Nritya had been mixed up with Persian forms in North

India. But this work contains the Bharata Natya tradition in a very pure form. It is therefore clear that this work must have been composed before the mixing up of the Indian and Persian styles of Dance, under the Afghan and Moghal rule of the 14th to 17th century in Northern India. It is extremely probable that this work was composed by the direct disciples of Sri Jayadeva himself or those just after them.

The gestures that are found in this work are simple, highly expressive and graceful, and they follow the technique laid down by Bharata in the Natya Sastra. The movements and gestures chiefly to be found in this work are included in the 26 Asamyutahastas (Single-hand-mudras), 18 Samyutahastas (mudras by using both the hands), the 4 hasta-karanas (winding movements), and the 13 movements of the head. Their definitions and use are to be found in the Natya Sastra chapters 8, 9 and 10. They are also explained in the Abhinaya Darpana of Nandikesvara. The latter work is now available in print with a translation in English. The Abhinaya of Gita Govinda which is now presented in this series will, it is hoped, serve as a reference book of the practice of Abhinaya according to Bharata.

'செய் கோவிலம்' என்ற மூலமந்திரம் இவர்க்கு உபயோகம், சொந்த சகல, பொருட் சமஸ்தவம் காலிதாஸன் முகலிய மகா கவிதரின் தாக்களுக்கு 'குபதிபா', 'மிரோ' என்ற உதயாடிபாண உபாந்தரேச சிறுந்தாச சுவாமம், இது 'குபதிபா' என்ற பத்திரோமணி பாண சுவாமப்பாட்டது. இவரது காலம் ஏறக்குறைய கி. பி. 12ஆம் நூற்றாண்டு என்பது, இவர்க்கு பிறந்தது வரலாறு, இறந்த இடம் 'பூரி' என்னும் ஊரென்பது.

செய் கோவிலத்தின் கதைக் கருத்து.

செய் கோவிலத்தின் கதை, ஸ்ரீ கிருஷ்ண பகவதாருத்ரும், அவர் சீடம் பிரேமம் பித்தத்த, அகந்தைய குபாபத பிரேமமருத்ரும் பாத்திரமான 'ராமா' என்ற கோபனதரீத்ரும், பழஞ் சித்தகதை விதமான கொடியண்டபத்திரம் உத்த 'கடதம்' 'கடதம்' ஆகும். ஸ்ரீ கிருஷ்ண சீடம் பத்திரம் மீதமீதம் அவருடைய சீடமணி வர்ணித்த பத்திரம்தான், அந்தவாட்டில் ஒரு கவிதம், கவராதகம் தொன்று தொட்டு கடத்தலுமே சமஸ்தாபா கவ தயிழ் காட்டினது, சிவ பதிசாரம் முகலிய பகவத தாக்கரின் கவிதாப்பாட்டுக்கும் 'குபதிபா குதாப' என்ற குதாபக் கதையின், ஸ்ரீ கிருஷ்ணனும் கோபன தரீசுமே பாத்திரமானது ஆடிப்படுகின்றது அப்படியே ஸ்ரீ ஸ்ரீ தேவரும, ஸ்ரீ கிருஷ்ணனும் சிறுநகர சீடமணி இந்த தாக்கரின் கவிதாப்பாட்டினால், இதில் 31 'அஷ்டபதிகள்' என்ற அஷ்டப பாட்டினாலும், கமர் 91 கலைகளையும் அடக்கியிருக்கின்றன இதை 12 அத்தியாயங்களாகப் பிரித்திருக்கிறார்

முதல் திரைக்கு அஷ்டபதிகளின் மாகிஷ்டு கில் 10 அவதாரங் களுடன், அவதரின் கடத்த விசேஷமாகுடன், கர்ணியப்படுகின்றன, பிறகு வரலாறு கல் வர்ணினை ஸ்ரீ கிருஷ்ணனும் கோபனதரீசுமே 'ராமா' என்ற 'குதாபக் கதா' ஆகின்றது. ஸ்ரீ கிருஷ்ணன் தனது முகலியனதாக்க கோபனதரீசின் பத்திரமீடுபதோடு, அவர் கலைக்கு அவருடைய ஆடிப் படுகின்றது கதை ஏற்றுகின்றே வெறு

கொண்டவைதேதபடிக் கழுது விடுக்கலாவின், ஸ்ரீ கிருஷ்ணனுக்காகத் தனது தோழியுடன் சாத்திருக்கிறாள் வெருவேமாவெயும், ஸ்ரீ கிருஷ்ணன் வரவில்லை சாத்தையு ஸ்ரீ கிருஷ்ணனை நினைத்து விடாமெனின் அநிலகிச்சறவு ஸ்ரீ கிருஷ்ணன் கோபந்தரீகருடன், ஆடிப்பாடி விருப்பதை அறிவிஞன், பவகிதமவத் தன் தோழியுடன் வர்த்தக வரத்தத் தன் விசகரீகதமாவத் தனித்துக்கொண்ட முடிவாகிறான் பிறகு, தன் தோழியைக் கிருஷ்ணனிடம் அனுப்புகிறான் அந்தமருள் ஸ்ரீ கிருஷ்ணனும், சாத்தையத் தேடி வருகிறார், தோழி கிருஷ்ணனிடம் சாத்தரின் கிசகதரீகததை விவரிக்கிறாள் ஸ்ரீ கிருஷ்ணனும் சாத்தையின் கண்ணை தான் படுபு பாடடை வரலரித்துவிட்டுத் தன் அங்கேயே இருப்பதாகவும், சாத்தையை அனுமந்து வருமாறுக்குறும், சொல்லியனுப்பி முடி, தோழி அதை சாத்தரிடம் கொண்டுவிடுவா தனியாக இருப்பவ் கொள் பப்பபடுகிறாள் சாத்தர், பிறகு கிருஷ்ணனை சாத்தரிடம் வருகிறாள் அப்பொழுது இவ்வு அநீகமாவத் கழித்து விட்டது சாத்தர் தன் கிசகதரீகததால் வருமாவின் கிழக்குத் தன் உயிராகிட போகித்துக்கொண்டிருக்கும் ஈயமும், கிருஷ்ணன் வந்ததும் சாத்தர் பண்பு கோபந்திருள் பேசு மதக்கிறான் கிருஷ்ணன் மகமுடுகிறாள் சாத்தர், அவருடைய உடம்பிலுள்ள கிருவகரீகரீகம் கிண்ணக்கரீகக் கட்டிக் குறும் கட்டிக்கிறாள், கிருஷ்ணன் பதில் கொடுக்கவாட்டமல் கிழிக்கிறாள், புறக்கணிக்கவாட்டுத் திருப்புகிறாள் கிருஷ்ணன் ஓர் கொடியமண்டபத்தின் தங்குகிறாள், கிருஷ்ணன் சொந்தமும் கிசகதரீகததை அடைகிறாள் சாத்தர், தன்னைய் கொடுத்து கொள்கிறாள் தோழி அவனை தேற்றி, கிருஷ்ணனிருக்குற இடத்திலிருந்து தன்னைக் கொள்கிறாள் இவாருள் கிருஷ்ணன் 'சாத்தர் வருகிறாள்' என்று அழைக்கப் பாதத் கண்ணமாவே கிசகதரீகததை அடைகிறார் அப்பொழுது தோழி யுடன் சாத்தர் கிருஷ்ணனிடம் வந்து கூடுகிறாள்.

காதிவத்தின் அமைப்பு.

தவவொரு அஷ்டபதிகர், தவவொரு சாத்தரிக் அமைக்கப்பட்டிருக்கிறது, ஆளுவ அஷ்ட சாத்தர் அக்காலத்தின் பாட பாட பண்ணின தற்போது புறநிலும் மாவிரிட்டான், தற்போததில் அஷ்டபதிகர் தென்னா டிகு கிள் குறிப்பிட்ட சாத்தரிக் தம, உடகாடகல், வேறு கிள் சாத்தரிக் தம பாட பப்படு வருகின்றான் தவவொரு அஷ்டபதிகர் க்ருத்ததததததததத அமைக்கவாட்டு, ஸ்ரீ தவ தேவா மனவியாள் 'பதமாயத்' என்ற பதிகரீகத் கிசகதரீகதத

4

•

2

இதன் ஆசிரியனாப்பற்றியோ, எழுதப்பட்ட காலத்தைப் பற்றியோ விசுவகவி பலபொருள் விவரமும் கூறவில்லை. 'சேனாவந்தம்' ஏற்பட்ட உடனேயே, அங்கு சென்ற காலத்திற்குள் இந்த அவ ஸ்ரீஜயதேவர் சிங்ய பரம்பரைகலக் கோரித் திருவாரூர் அழைக்கப்பட்டதாகவும் என்று சொல்லுகிறது.

இதிலுள்ள அபிவிருத்திப் பணிகளை, ஹைதராபாத்திலிருந்து, 28 அக்டோபர் 1954 ஹைதராபாத்திலிருந்து (தற்காலிகமாகவாக) 13 லட்சத்திற்கும் (இரட்டைப்படுத்தியது) அடிக்கடி வருவதற்கான, வசூலிக்கும் முறையும் உடனடி ஹைதராபாத்திலிருந்து வசூலிப்பதற்கான பல்விதமான திட்டம் அமைக்கப்பட்டது, 12 லட்சத்திற்கும் (12 லட்சத்திற்கும்) இருக்கின்றன, இவைகளின் மூலமாக தெலிங்காநாத் தெலிங்காநாத், இதிலுள்ள அபிவிருத்திப் பணிகளைப் பெருக்கவும் வகையில் புனானாகும். ஆகவே 'அபிவிருத்தி' என்பதற்கு உடனடி விலாபிபேசும்.

‘அழகம்.’

[illegible]

இந்த ஊரில் செலஸ்பாடகருப்பிதெக்காம் 'ஆங்கி அபிஷயம்' ஒன்றை அபிஷயத்திற்கான அகாசகன ரி, அகாச-தலை, காகன், இடுபடி, மார்பு, பக்கங்கள், கால்கள், கைப்பாசலாக. இவை ஒவ்வொன்றுமும் அடக்கிவிருக்கும் சிவனாக அங்கங்களுக்கு 'உபாசகம்' என்று பெயர். தலைகள் உபாசகங்கள் கண், புருஷம், மூக்கு, உதடு, கன்னம், மூதகாபக்கட்டை, கைப்பாசலாக.

अङ्ग प्रत्यङ्ग संयुक्तः षडङ्गो नाट्यसङ्ग्रहः ।

तस्य शिरोहस्तोरःपार्श्वकटीपादनः षडङ्गानि ।

नेत्रमनासावरकपोलधिवुक्कान्युपशानि ।

காட.பு.ப. சான்றிதழம், (சாதிப்பதிப்பு) அந். 6 ம. 12-18.

இவை துன்பிலாந் திறுதடைய அபிவ்யபேதங்களை எல்லாவற்றையும்
விவரிப்பது என்பது இம்முதலாகியில் இயலாத காரியம். இந்த
தூதின் பெரும்பாலும், தலை, கண், கை, கால், இவற்றின் அபிவ்யபே
தங்களாக இருப்பதால், அவற்றை மட்டும் இப்பொழுது பரதஷ்டியை
சான்றிராததினாலே மேற்கோணவருடன் விவரிப்போம்.

(1) தலையின் அளவைகள் 13 வகை.

1. ஆகமபிதம் 'காஃபித்' = சிறிது அளவுதான்) மேதுவாக மேலும்
மேலாக அளவுதான்.

'ஸுனேராக்ஷனா கூர்ஷ் மபதாஃபித் ஸிர: ' || ௧. 19 ||

மாதிரிப்பிரயோகம்—'தேவாஸிதேவடம்' 'சூரஸு' || 20.

2. கம் 9தம் (கஃபித் = அளவுதான்) வேளாக மேலும்மேலாகப் பல்
தடவை அளவுதான்.

ஹுத் ததேவஹுஸ: கஃபித் கஃபித் ஸிர: || ௧. 19 ||

மாதிரிப்பிரயோகம் 'அகடடுதல்' 'தன்ன' || ௨. 21

3. ககம் (ஹுத் ஆடம்) இருபக்கங்களிலும் தலைகளை மேதுவாய்த்
திருப்பதல்.

ஸிரஸேரேசனம் யது ஸுனேஸ்தஹுஸிபித்யே || ௧. 22 ||

மாதிரிப்பிரயோகம்—'தேவாஸிதேவடம் கணல்' 'வநிர் வநி' || ௨. 23,

4. கிததம் (விபுதம் = கடுங்குதல்) ஆடம்) இருபக்கங்களிலும்
தலைகளை வேகமாகத் திருப்பதல்.

ஹுதமாரேசனா தேவத் விபுதவ்நு பவேஷ்ஹிர: || ௧. 23 ||

மாதிரிப்பிரயோகம்—'சுனிர் கடுக்கல்' 'சிதமஸ்த' || ௨. 24.

5. பரிவாநிதம் (பரிவாஹிதம் = பக்கத்தில் செலுத்ததல்) மாத்திரி
மாத்திரி இருபக்கங்களிலும் தலைகளைத் திருப்புவதற்குக்கேவலத்தால்.

பர்யாய: பர்யாயத் ஸிர: ஸ்யாந்பரிவாஹிதம் || ௧. 25 ||

மாதிரிப்பிரயோகம்—'பரிவாஹிதம்' 'விவா', ஆர்ச்சியமகடதல்.

'விசயே' || ௨. 26.

6. ஆகமபிதம் } ஹுதம் = சிறிது அளவுதான்,
அளவுதான் } கபல அளவுதான்
உதவாநிதம் } வஜ்ஹிதம் = மேலே தூக்குதல்,
தலைகளை கிடைப்பதால் மேலேகேவலத்தால்.

ஆஹுதமூஷ்வேதிரித்ய் சகூதுஹிதவ்யத் || ௧. 25

மாதிரிப்பிரயோகம்—'தற்பெருகம் கொள்ளுதல்' 'ஹிதவ்யாஹிதம்'

|| ௨. 27.

7 அகதாசனம் (சங்கதாசு = சீழை ஆட்டுதல்)

ஒரு நடனம் தலைமை சீழும் மேதுமாக ஆட்டுதல்:

यद्यः सकृदाक्षिप्तमवधूतन्तु सञ्चिरः ॥ ௧. 28.

மாதிரிப்பிடுவோகம்—தூது சொல்லியது புதல்; 'சென்னை', பேச்சு; 'சஞ்சி' ௧. 28.

8. அஞ்சிதம் (சங்கிதம் = வளைத்தல்) கழுத்தை ஒருபுறமாக வளைப்பதற்கு 'அஞ்சித சிவம்' என்று சொல்.

किञ्चित् पार्श्वान्तर्द्वीवं शिरोविज्ञेयमञ्चितम् ॥

மாதிரிப்பிடுவோகம்—'தூக்கத்திவ்'. துசித ௧. 29.

9. சித்தஞ்சிதம் (நிஹிதம் = கோவைகளை இருபக்கத்திலும் தூக்கிக் கழுத்தை ஒரு பக்கமாகச் சாய்த்தல். இது வாதிரிகளுக்கே உரியது:

उत्तिष्ठवाहुशिरसा तथाञ्चितशिरोधरः ।

निहञ्चितन्तु विज्ञेय स्त्राणमेतद् प्रयोजयेत् ॥ ௧. 30.

மாதிரிப்பிடுவோகம்—'கங்கத்திவ்' 'சங்', 'அவதிகளின்' சேஷத்தில் 'கனிவ்': விசை, சகிவ், விவ் கெ, கிலிகிசிறி, மோசிறி, குடிசிறி ௧. 31.

10. பராவருத்தம் (பராவரம் = திருமபுகல்) பின்பக்கம் முகத்தைத் திருப்புகல்:

परावृत्तानुकाशं परावृत्तं शिरःस्मृतम्. (अ. 8. श्लो. 32)

மாதிரிப்பிடுவோகம்—பின்பக்கம் பரப்பாதிவ் 'புரவ்' ப்ரவாதிவ் = 3

11. உதகாசிபதம் (உதிஸம் = மேலே தூக்குதல்) சிறிது அண்ணுந்து பரப்பது:

उत्तिष्ठश्चापि विज्ञेयं उन्मुखान्वसितं शिरः ௧. 39.

மாதிரிப்பிடுவோகம்—உதகாசனவளைப்ப பரப்பதில் (சாந்து .. யோசு ௪. 8 ல். 33)

12. அகோசுதம் (சுவோஸம் = சீழை சென்றது) தலைமேல் சீழை தொங்கப் போடுதல்:

अधोमुखं स्थितश्चापि शिरः आहुरधोमतम् । (अ. 8. श्लो 34)

மாதிரிப்பிடுவோகம்—ஒலத்தத்தில். (சுவாதி) ௧. 84.

13. (பரிஸிஸிதம் = வரதுபக்கமும் ஆடுதல்.) நிலைநிலையில் எல்லாப் பக்கங்களிலும் தலை ஆட்டிக்காணாதல்:

सर्वतो लोलनाश्चापि शिरःस्थान्परिलोलितम् । ௮. 8. ௩5

மாதிரிப்பிடுவோகம்—'மூர்ச்சகதலில்'; 'மூர்ச்ச' 35வது கலைகம்,

2. மாகவரின் முத்திரைகள் 37 வகை.

A அஸ்பாத ஹஸ்தகம் (தந்தைக்காக முத்திரைகள்) 24

1 பதாச (பதாச = பதாசு) விரகவின் கீடபுச்சேந்திரப பெரு விரகக் குறகெழும அதற்கு 'பதாசுஹஸ்தம்' என்று பெயர் —

प्रमारितायाः सहिता यस्याहुलक्षे भवन्ति हि ।

कुञ्चितश्च तथाऋगुष्ठः स पताक इति स्मृतः ॥ (அ. 8—ச. 19.)

மாதிரிபரிசேபாசம்—அக பதின் (சுருஷலி) ச. 19

3. திரிபதாச (விரதாச = முக்கோடி) பதாசஹஸ்தகவின் மேலிரு விரக வளைத்தால் அதற்கு 'திரிபதாசஹஸ்தம்' என்று பெயர் —

यथाकेतु पदावकाऽनामिकात्वंहगुलिर्भवेत् ।

त्रिपताकस्य विज्ञेयः कर्म चाख निबोधत ॥ (அ. 9—ச. 27.)

மாதிரிபரிசேபாசம்—மங்கலமாக தாவபந்ததந்தெடுத்தல். —

'मङ्गल्यङ्ग्यान् एषी' (ச. 29)

3. கர்த்தி முகம் (கர்த்திமுக். = கத்திரிக்கோவின் வாய்) திரிபதாச துறையதின் ஆங்காடி விரக, கத்திரிகின் பின்புறத்தைய பார்க்கும் படி தூக்கப்பட்டால் அதற்கு 'கர்த்தி முகம்' என்று பெயர் —

4. அரதாசஹஸ்தம் (அர்தாசம்—அரைக்கத்திரை) ஒரு பக்கம் எங்கு விரகவையும வளைத்து மற்றொரு பக்கத்தினை காட்ட விரக வாய வளைத்தால் அதற்கு அரதாசஹஸ்தம் என்று பெயர் —

यस्याऋगुल्यस्तु विनताः सदाऋगुष्टेन चापरम् ।

सोऽर्धचन्द्रोऽपि विज्ञेयः करः कर्मास्य वक्ष्यते ॥ ८-38

மாதிரிபரிசேபாசம்—பிறந்தசத்திரிகை காட்ட.

शशिलेखा । ८-37

5. அராளம் (அரல. வளைவுகள்) துறையதின் விரக விரகைப் போல வளைத்து, பெருவிரகக் குறகின் மற்ற விரகவைய பிரித்து மேற்புறமாக வளைத்தால் அதற்கு அராளஹஸ்தம் என்று பெயர் —

आद्या धनुर्लता कार्यं कुञ्चितोऽऋगुष्ठकस्तथा ।

क्षेपा भिन्नोर्ध्ववलिता धरालाऋगुलयस्मृताः ॥ ८-39

மாதிரிபரிசேபாசம்—கர்த்தினை வந்தனை முடிந்தால் அராளம் தூக்கி துறையதனை காட்டவும், விரகவைய வழித்தனைக் காட்டவும்—

केशानां संग्रहोत्कर्षा ८41 खेदस्य चापनयने ८44

6. கக துண்டம் (சுக்ருஷ்டஃ கிரி பூர்து) அரண் துண்டத்தின் (5-ம் பிரபர்) கோதிர விரலின் மீளத்தால் அதற்கு 'ககதுண்டம்' என்று பெயர்:—

अरालस्य यदा वक्राऽर्नामिकात्सङ्गुलिर्भवेत् ।

शुकुण्डस्तु स कराः कर्मचास्य निबोधत ॥ ५-46

மாதிரிபிரபரகம்—சூலாத்மததக் கட்டட —

आवाहने ५-47

7. முஷ்ட (சுயி:—முஷ்ட) கிரங்கரின் துளிகன் உயல்களையிற் பொருத்தி, கிரங்கரின் மேல் பொருவிரல மீளக்கப்பட்டால் அதற்கு 'முஷ்ட' என்று பெயர்:—

अङ्गुल्यो यस्य हस्तस्य तलमध्येऽग्रसंस्थिताः ।

तासां पुर्विचाङ्गुष्ठः स मुष्टिरिति संज्ञितः ॥ ५-48

மாதிரிபிரபரகம்—சூலாத்மததக் கட்டட —

प्रहारे ५-49

8. கசம் (விவர: உச்சி, முஷ்ட துண்டத்தின் (கே 7) பொரு விரல் உயரத் தூக்கப்பட்டால் அதற்கு கசா துண்டம் என்று பெயர்:—

अस्यैवतु यदाहुष्टे ऊर्ध्वोऽङ्गुष्ठः प्रयुज्यते ।

हस्तस्य शिखरानाम तदाज्ञेयः प्रयाङ्गुभिः ॥ ५-50

மாதிரிபிரபரகம்—சுத்தி - முகவிய சூயதயரின் கரிகைதத் கட்டட —

तोमरशक्ति प्रमोक्षणे ५-51

9. கபித்தம் (கபித:) கசா துண்டத்தின் முய பக்கத்தின் கட்டட விரலால் அழுத்தி, துண்டத்தின் கிரலின் உயரத்துக்கொண்டால், அதற்குக் கபித்ததுண்டம் என்று பெயர்:—

अस्यैव शिखराण्यस्य मुखेऽङ्गुष्ठ निर्णीहताः ।

यदा प्रदेशिनी वक्त्रा स कपित्थस्तदास्मृतः ॥ ५-52

1. கபித்தம் 'கன்குல்' கிரங்கரின் 'என்று பொருள் இந்த கரத்தைய கபித' என்று பிரத்தால் 'கூலகு நித்குல கிர' என்று பொருள்படும.—

மாதிரிபிரபரகம்—அம்பு கிரிகைதத் கட்டட —

बाण ५-53

10. கடகா முகம் (சதகஸூத்ரம்) -சூத்தாக்கடகாடரின் முகம்) கபிதத ஹஸதததில (நெ. 1) மேகதிர விரதம கண்டு விரதம வளைந்த தாகமே மேமேல் ஹக்கபபட்டால் அதற்கு கடகா முகம் என்று பெயர் -

उत्क्षिप्तवक्रातु यदाऽनामिका सकनीयसी ।

अस्यैवतु कपित्थस्य तस्दाऽमौ खटकाग्रुखः ॥ ५८५

மாதிரிபிரயோகம்—கண்ணாடி குறு—முதலியவையாளைப் பிடிப்பதில்,—

छत्रं आदर्शधारणम् ॥ ५८५

11. ஊசலே முகம் (சுயீஸுதம்—ஊசல் முகம்) கடகாமுக ஹஸதததில் (நெ 10) ஹக்காட்டி விரலை நீட்டி விட்டால் அதற்கு ஊசலே முக ஹஸதம் என்று பெயர் :—

खटकारुये यदाहस्ते सर्वनी संप्रसारिता ।

हस्तस्सूचं मुखो नाम तदाज्ञेयः प्रयोक्तृभिः ॥ ५८६

மாதிரிபிரயோகம்—'இயர் வரல்' என்று கேட்டல் —

... कोऽसाधिति निर्देष्टु ॥ ५८७

12. கடகா முகம் (சுயஸேஷ—கண்ணாடி மலகாத தரமகா) விரலை வளைப்பதில் பிடித்து அணவனை வளைத்து ஹக்கினைக் கிசுக்காமல் மேலகோக்கி கையத்துக்கொண்டால் அதற்குப் பக்ம் கோசம் என்று பெயர் —

यस्याह्गुल्यस्तु विरलाः सहाह्गुष्टेन कुञ्चिताः ।

ऊर्ध्वास्त्रसंगवाथाश्च सभवेत्यथकोशकः ॥ ५८८

மாதிரிபிரயோகம் — அளம்பபழம் கிசுக்கப்பழம் முதலியவை களைப் பிடித்தல்—ஊதலேவின் மரணபக் கா இவது —

विरलकपित्थफलानां ग्रहणं—कुचदर्शनश्च नारीणाम् ॥ ५८९

13. ஊப்ப சிரஸ் (சயவிர' கடகா பாயரின் தலை) கண்ண விரலை களைவும் வளைத்து, உகன்களைக் குழியுட்படி பெருகிவ்ஹா, மறவிரலை க்ஹம் காரிசு கயாகக் கிசுக்கப்பட்டால், அதற்கு ஊப்ப சிரஸ் என்று பெயர் —

अह्गुल्यस्सहिताः सर्वाः सहाह्गुष्टेन यस्यतु ।

तथा निस्तलधैव स तु सर्वदिराकरः ॥ ५९०

மாதிரிப் பிரயோகம்—பாமரின் கதிரைக் காட்டல் —

... .. सूजन गती ॥ ५९१

மாதிரிப்பிரயோகம்—சந்தனம் பூசுவதைக்காட்டி —

गंधसंश्रये चैव ॥ 101

21. ஸந்தனம்சம் (செவா: இதுவக் கடிப்பதுபோல சேர்த்தல்) அரண் ஹந்தத்தில் (கெ. 6) பெருகியது ஆங்கா டிகிரிஸ் இயைகளின் துணி கள் சேர்த்து, உண்மையை சூழித்திருந்தால் அதற்கு ஸந்தனம்சம் என்று பெயர்:—

उर्जन्यकुपुसंदंशो ह्यालस्य यथाभवेत् ।

आमुप्रतलपध्यथ स संदंश हवि स्मृतः ॥ १०४

இது முண்டா விதம் —1 அக்ரணத்தசம் (சங் துணி)
2. முண்டாத்தமம் (முண்ட முகத்தோடு முகத்தைச் சேர்ப்பது)
3. பரந்தவத ஸந்தனம் (பாம்புப் பந்தங்களைச் சேர்த்தது)
மாதிரிப்பிரயோகம் —அக்ரணத்தசம், —பூப்பறித்தல். தெரித் தல் இவைகளைக்காட்டி:—

पुष्पावचय ग्रथने ॥ 106

முண்டாத்தமம் திரி, சலாச - இவைகளைச் செதுகத்தல் —

वर्ति शलाकादि पूरणं चैव ॥ 1०7

பார்க்காத ஸந்தம்சம்—பூதல் துற்றிக்காட்டி —

यज्ञोपवीत ॥ १०८

22. முருணம் (முகம் மேக்கு) சல்லா விசங்களின் துணிகளும் அன்னப்பாஸிபின் வாகப்போல் விரைத்து சேர்க்கப்பட்டு, மேல் சேக்கி இருந்தால் அதற்கு 'முருணம்' என்று பெயர்:—

सयानवाग्नास्सहिताः वस्त्राकुलपो भवन्ति हि ।

ऊर्ध्वा हंसमुखसिंघे भवेन्मुकुलका करः ॥ १०९

மாதிரிப் பிரயோகம் — தாமஸர்பிமாக்கு - முதலியவைகளைக் காட்டி —

पक्षोत्पलमुकुलरूपणेचैव ॥ 112

23. ஊரண காயம் (கணினி: கிலத்தி) பதமேகச ஹந்தத்தில் (கெ. 12) விசங்கிச சிறிது மடக்கினால் அதற்கு ஊரணகாயம் என்று பெயர்:—

पषकोशस्य हस्तस्य पङ्कज्यः कुञ्जिता यदा ।

ऊर्णनाभस्त विज्ञेयः केशचौर्यं शहीदपू ॥ ११४

மாதிரிப்பிரயோகம் — தலைப்பக் சொரிதல் - குழை விபாதி
இவைகளைக் காட்ட

शिरःकण्ठहृदये कृष्ण्याधि निरूपणे ॥-115

24 தாமச சூடம் (தாதுட கோழி) கடுகிதலும் பெருகிதலும்
தாமசிகா சேகத்து ஆர்வரடடி விரல வளைத்து மறந விரலகம் உலகம்
கையில் பதிப வைத்தப்பட்டால் அதற்குக் தமசூடம் என்று
பெயர் —

मध्यमाङ्गुष्ठमुदंशो वक्राच्च प्रदेशिनी ।

शेषे तलस्य कर्तव्ये ताम्रचूडे कराङ्गुली ॥ ॥-116

மாதிரிப்பிரயோகம் — குழக்கைய கோப்பொழுது காட்டப்
பெறும் செவ்வகம் —

बालालाप ॥-118

தாமச சூடம் மற்றொரு வகை — விரல்களைக் சேகத்து வளைத்து
அவற்றின்மேல் பெருகிதல் வைத்துக் கண்டுவிதல் வீட்டினும் அதன்
குற தாமச சூடம் என்று பெயர்

अङ्गुल्यस्तहिता वक्रा उपर्यङ्गुष्ठीप्रीहिताः ।

प्रसारिता कनिष्ठाश्च ताम्रचूडाः करस्सृदाः ॥ ॥-119

மாதிரிப்பிரயோகம் — தாமச ஆரீசம் - வளங்கம் முதலியவைகளைக்
காட்ட —

शतं सहस्रं लघ्वश्च करणैकेन योजयेत् ॥-120

இந்த இருபத்தி எட்டு அளவியுற ஹந்தங்களே (ஹந்தம்
கைகளே) காட்ட சாஸ்திரத்தில் சொல்லப்பட்டிருக்கின்றன அடியிற்
கண்ட இரண்டு ஹந்தங்களும சித்த கே விரிந்த அபிசபத்திலும் மற்றும்
பழக்கத்திலும் இருபது வகுவினதன் அவற்றின் வகைணம் 'அபிசப
தரபபணம்' என்றும அறிவிருந்து கொடுக்கப்படுகிறது:—

25. அரத்தாந்தாகம் (அர்த்தாகம்) பாதிக்கொடி) தரிபதாக ஹந்தத்
தில் (கெ. 2) கண்டு விரலும் வளைக்கப்பட்டால் அதற்கு அரத்த
பதாகம் என்று பெயர்:—

त्रिपताके कनिष्ठाचेत् वक्रिताऽर्धपताकिता ।

மாதிரிப்பிரயோகம் — 'இரண்டு' என்பதைக் காட்ட:—

उभयोरिति वाचके,

26. பஞ்ச ஹஸ்தம் (மயூர் மலிக) கர்த்தரீ முகஹஸ்தத்தில்
(கெ. 3) மோதிர விதமும் பெருகிரஹம் துண்டிருபொன்று சேர்க்கப்
பட்டால் அதற்கு பஞ்ச ஹஸ்தம் என்று பெயர் —

असिञ्च (कर्त्री मुष्टे) नामिकाष्टे श्लिष्टेचान्याः प्रसारिताः

मयूरहस्तः कथितः करटीकाविचक्षणैः ॥

மா.இரிபரிசுபோகம் — கன்னடரீத்துகிரஹம் எடுத்தெறிவதில், தரத்
எம் செய்வதில்:—

नेत्रोदक समुत्क्षेपे शाल्मवादे

ஸமயுதஹஸ்தம் (இரட்டைக்கைகள்) 18:—

(1) அஞ்சலி (அகலி குமரிடுதல்) இரண்டு கைகளையும் பக்கம்
களாக வைத்துக்கொண்டு அவைகளைச் சேர்த்தால் அதற்கு அஞ்சலி
என்று பெயர்:—

पताकाभ्यान्तु हस्ताभ्यां संश्लेषादञ्जलिः स्मृतः ॥-122

மாதிரிபரிசுபோகம்—தேவகைதகள், குரு ம்கெடுதல் இவர்களின்
நமஸ்கரித்தல்:—

देवतानां गुरुणां च पित्राणां आभिवादनं ॥-122

(2) கர்பாதஹஸ்தம் (கரோ புஞ்) இரண்டு கைகளின் பக்கம்
களையும் துண்டிருபொன்று சேர்த்தால், அதற்குக் கர்பாதஹஸ்தம்
என்று பெயர்:—

उमाभ्यामपि हस्ताभ्यां अन्योन्यं पार्श्वमग्रहात् ।

हस्तः कपोतकोनाम कर्पचास्य निबोधत ॥ ॥-124

மா.இரிபரிசுபோகம் — பவத்தில்:—

भये ... ॥-126

(3) கங்கடஹஸ்தம் (கர்த: கன்னடி) இருகைகளின் கிரீவங்களும்
சேர்க்கப்பட்டு அதற்குக் கங்கடஹஸ்தம் என்று பெயர்:—

अङ्गुल्यो यस्य हस्तस्य अन्योन्यान्तरनिःसृताः ।

स कर्कट इति ज्ञेयः करः कर्मच कथ्यते ॥ ॥-127

மா.இரிபரிசுபோகம் — துண்டுபெழுந்து சேரம்பல் முறித்துக்
கொட்டலி விடுகதைக் கட்ட:—

सुप्तोत्थित विजृम्भणे ॥-128

(4) எவஸ்திசம் (ஸ்திசுஸ் அவஸ்திச முத்திசைப்போல்)
துண்டுகொண்டு குறுக்காக வைக்கப் பட்டது) இரண்டு கைகளையும்

அரண்மனைதான் (தந்தைதான் ஐந்தாவது) கூறத்துக்கொண்டு, மணிக்கட்டுகளை ஒன்றின்மேல் ஒன்றாக, கூறத்து இடது பக்கமாக உயர்ந்தி வைத்துக்கொண்டால், அதற்கு எவ்வாறுதான் என்று பெயர்.—

मणिबंधन विन्वस्ता वरालीवर्धमानकौ ।

उत्तानी वामपार्श्वसौ स्वस्तिकः परिकीर्तितः । ॥ ७-129

மணியிப்பிடுபோகம்—எவ்வாறாக முத்திரையிலிருந்து கூறகளைப் பிரித்துக்கொண்டு போனால், இவையையுமே மேலதளமும் ஆகவந்த தளமும் கூடு எழுந்திராம முதலானவைகளையும் காட்டலாம்:—

स्वस्तिक विष्णुतिकरणात् दिशो घनाः वनं समुद्राश्च ॥ ७-109

(5) உதனங்கம் (கடகவர்த்தமானகம் உடகம்-வளை; வந்த மானகம்-விரிந்துபோதல்) இரண்டு கூறகளையும் வளைகள் அணியும் இடம் ஒன்றின்மேலென்று இருக்கும்படி வைத்தால் அதற்குக் கடக வந்தமானகம் என்று பெயர்.—

कटकः कटकेन्यस्तः कटकावर्धमानकः । ॥ ७-131

மாதிரிப்பிடுபோகம்—பெரியோர்களை மணங்கிருமுபோது பாதம் களைத் தொடுவதில் —

प्रणामकरणे ... ॥ ७-131

(6) உதனங்கம் (வத்சகம், படி) இரண்டு கூறகளும் உள்வங்கம் மேற்புறமாக அரண் முத்திரையையத் (1) தாக்கி ஒன்றின்மேல் ஒன்று குறுக்காக அங்குப்பட்டு மேலே வளைக்கப்பட்டால் அதற்கு உதனங்கம் என்று பெயர்.—

अरालीतु विपर्यस्तौ उत्तानावूर्ध्वमानकौ ।

‘उत्सङ्ग’ इति विज्ञेयः स्पर्शस्य ग्रहणेकरः ॥ ७-132

மாதிரிப்பிடு போகம்: அபரித உதாக்கியவக் காட்டுவதற்கு,

(1) இக்க ஹஸ்தத்திந்து கடுகவர்த்தமானகம் என்று பெயரைக் கொடுத்து, “இரண்டு கூறகளிலும் உடகமும் முத்திரையோடு (தந்தைதான் 10) மணிக்கட்டினமேல் மணிக்கட்டு இயக்குப்படி குறுக்காகவே அவ்வது கூறகள் ஒன்றையொன்று பார்ச்சுப்படிக்கோ வைத்துக்கொள்ளுதல்” என்று வைத்த தற்குகாதில் உற்பபப்டின கது.—

खटकमुख्योऽप्योः स्वस्तिके मणिबन्धके ।

अन्योन्यमिमुत्त्वेषा खटकवर्धमानकः ॥ ७-203

स्पर्शस्य ग्रहणे करः

(7) **சிஷ்தம்** (நிப:—செட்டியபாசம்) இது இருவகை—முதல் வகையாகிறது—கைகள் இரண்டும் ஒன்று மற்றொன்றின் புறத்தில் வைக்கப்பட்டு வலது கை, முஷ்டிபாசம் தரிக்கப்பட்டால் அதற்கு 'சிஷ்தம்' என்று பெயர்:—

गृहीत्वा वापहस्तेन कूर्पराम्भ्यन्तरे सृजम् ।

दक्षिणञ्चापि वामस्य कूर्पराम्भ्यान्तरेन्यसेत् ॥ ௧-134

सञ्चापि दक्षिणोद्वहस्तः सम्यङ्गुहीकृतो भवेत् ।

इत्येष निषधो हस्तः कर्मवास्य निबोधत ॥ ௧-135

மாநிரிபநிரவேசகம்—கர்வம், சரீரத்தின் அழகான அமைப்பு இவைகளைக் காட்டுவதற்கு.—

गर्वं सौष्ठवं ௧-136

இரண்டாவது வகை—இரண்டு கைகளிலும் ஒரேபடியாகத் முதல் திசையைத் தவிர்த்து வளைவைக் கொண்டிருக்கும் 'வேசகம்' என்று வைக்கப்பட்டால் அதற்கும் சிஷ்தம் என்று பெயர்:—

अथवा—ज्ञेयौ वै निषधोनाम ईसपसौ परागुती ௧-137

மாநிரிபநிரவேசகம்—இவ்வகைக் காட்டுவதற்கு.

जालवाढायनादीनां ௧-137

(8) **தேசஸம்** (தொ:—கூஞ்சலம்) தேசஸம் என்கிறதே தலைத்திட்டுக்கொண்ட பதாக (தூதரத்தாக 1) முதல்கிரையேடு தெரங்கலிடலால் அதற்கு 'தேசஸம்' என்று பெயர்:—

अंसी अशिशिलौमुक्तौ पताकौ प्रचिह्नितौ ।

यदा भवेतां करणे स 'दोल' इति संज्ञितः ॥ ௧-138

மாநிரிபநிரவேசகம்—வக்கம் முடிச்சை, இவைகளைக் காட்டுவதற்கு:—

विषाद मूर्छित ௧-139

9. புஷ்பபுடம் (பூவுரவு பூக்களை வைக்கும் தொண்டை) இரண்டு கைகளிலும் ஊப்பபிரகல (குறையகைகளை செ. 13) முத்திரையுடன், குறு கையின் கிரகங்களை மட்டுக்குக் கைக்குள் கிரகங்களை ஒட்டி ஒத்திடுவதன் அனைத்து வைக்கப்பட்டால் அதற்குப் புஷ்பபுடம் என்று பெயர்:—

यस्तु धर्पाशिराः प्रोक्तस्तस्याङ्गुलिनिगन्तरः ।

द्वितीयः पार्श्वसु स्थितः स तु पुष्पपुटः स्मृतः ॥ ८-140.

மாநிலிபாசிரயோகம்:—புஷ்பம் முதலியவைகளை எடுத்துச் செல் றுதல்:—

पुष्प भक्ष्याणि अनेक नानाविधानि ।

युक्तेन शास्त्राणि उपेयानि ॥ ८-141

10. மகரம் (மகர்: சுதுமீன்) இரண்டு கைகளிலுமாயும் செத்துச் சமயமாக கீட்டி, இரண்டையும் உள்வங்களை சீழ்நோக்கும்படி ஒன்றின் மேல் ஒன்றை வைத்துக்கொண்டு பெருகிரகங்களை மேலே தூக்கினால் அதற்கு மகரதூஷம் என்று பெயர்:—

पताकौ तु यदा हस्ता वूर्वाङ्गुष्ठा वयोमुखौ ।

उपर्यपरि विन्ध्यस्तौ उदा स मकरः कराः ॥ ८-142.

மாநிலிபாசிரயோகம்:—முதலி, மீன் முதலியவைகளைக் காட்ட:—

नक्र मकर मत्स्यानां ... ८-143.

11. கஜ தந்தம் (ரஜதந்த: வானியின் தந்தம்) இரண்டு கைகளும் வைப்பதற்கு முத்திரையைத் தாங்கி, முழங்கைகள் சீழ் நோக்கும் படி மடிக்கப்பட்டால் அதற்கு கஜ தந்தம் என்று பெயர்:—

कूर्प राघोऽश्विती हस्तौ यदास्तां सपेशीर्वकौ ।

गजदन्तस्य विज्ञेयः कर्मचास्य निबोधत ॥ ८-144.

மாநிலிபாசிரயோகம்:—அகையான பாதத்தை தாக்குவதைக் காட்ட:—
ஜரி மாரயோகம் ८, 146.

12. அவதரித்தம் (அவதரித: மனோபாவங்களை மறைத்தல்) இரண்டு கைகளையும் சகதூண்ட முத்திரையாக (குறையகைகளை செ. 6) வைத்துக் கொண்டு அவைகளை மார்புக்குச் சமமாக உயர்த்தி, வளைத்து, ஒன்றுக்கொன்று எதிர் நோக்கும்படி வைத்துக்கொண்டு மெதுவாக இரண்டும் ஒன்றோடுபடவது சீழ்முகமாகவே கொடுக்கப்பட்டால் அதற்கு அவதரித்தம் என்று பெயர்.

शुकतुण्डौ करी कृत्वा वक्षस्वमिषुखाश्रितौ ।

एनैरद्योमुखा विद्धौ सोऽवहित्य इति स्मृतः ॥ ८-146.

மாநிரிபரோயோகம்—அடவகாத ஆவரிக் காட்ட —

வலங்கிடை ८. 147.

13. வர்த்தமானம் (வர்த்தன: கிருத்தியடைதல்) ஒருகைகைய முகுள ஹஸத (ஒற்றைக்கை கெ. 92)மாக கவத்துக்கொண்டு எயித்த (ஒற்றைக்கை கெ. 91) முத்திரையுடன் கடிய மத்தொரு கைகிரல்களால் அதை கவர்த்தப பிடித்தால் அதற்கு வர்த்தமானம் என்று பெயர்:—

शुकलस्तु यदा हस्तः कपित्थ परिवेष्टितः ।

वर्धमानस्त विज्ञेयः कर्मवास्य निबोधत ॥ ८-148.

மாநிரிபரோயோகம்: -மணமகளின் கைகைய மணமகள் பிடிப் பதைக்காட்ட —
செவர்பரிமஹி ८. 149.

இதில் மத்தொரு வகை—இரண்டு கைகளிலும் ஹம்ஸபக்ஷ (ஒற்றைக்கை கெ. 92) முத்திரையுடன், உவ்வத்தை மறைமுதமாக இருக்குமாறு கைக்கயட்டால் அதற்கும் வர்த்தமானம் என்று பெயர்.

विज्ञेयो वर्धमानस्तु हंसयक्षौ पराश्रुता ॥ ८-150.

மாநிரிபரோயோகம்—கன்னல் முதலியவைகளைத் திறப்பதைக் காட்ட —

जालघातायनादीनां प्रयोक्तव्यो विघाटने ॥ ८-150.

B. ஹஸ்தகாண்டம் கவந்து (ஹஸ்தகரணம் கவர்த்த திருவிச் சுழற்றல்):—

1. ஆலேவக்ஷதம் (அவிஜித ஈது பக்கவகையிலும் கவர்த்தப் பட்டது) ஆன்காட்டிகிரல் முன்னே செல்லுபபடி கிரல்களைச் சுழற்றி உட்புறம் கொண்டுவருதல்:—

अविष्ट्यन्ते यदाऽङ्गुल्या तर्जन्याया यथा क्रमम् ।

अभ्यन्तरेण करणं सदाविष्टितमुच्यते ॥ ८-200.

2. பரிவேஷதம் அவ்வது உத்வேஷதம் (பரிவேஜித சுற்றி கவர்த்தப்பட்டது. வடுஜித உதர கவர்த்தப்பட்டது) ஆனகாட்ட கிரல் முன்னே செல்லுபபடி கைகிரல்களை மேலே சுழற்றி வெளியே கொண்டுபோதல்:—

उद्देश्यन्ते यदाऽङ्गुल्या तर्जन्पाद्यावहिर्मुखः ।

क्रमशः करणं विप्राः तदुद्देशितमुच्यते ॥ ५-201.

3. ஆவர்த்திதம் (ஆவர்த்தம் கழிக்கப்பட்டது), அங்ஙனம், மீடா வர்த்திதம் (வ்யவர்த்தம் கண்ணாடி கழிக்கப்பட்டது) அங்குமிசம் முன்னே செல்லுமாடி விரல்களைச் சுழற்றி உள் புறம் கொண்டு வருதல்:—

आवर्तन्ते कनिष्ठाद्या षड्गुल्योऽभ्यन्तरेण तु ।

यसु क्रमेण करणं तद्वया वर्तितमुच्यते ॥ ५-202.

4. பரிவர்த்திதம் (பரிவர்த்தம் திருப்பிச்சு சுழற்றப்பட்டது) அங்குமிசம் முன்னே செல்லுமாடி விரல்களை மேலே சுழற்றி வெளிப்புறம் கொண்டு போதல்:—

उद्द्वर्तन्ते कनिष्ठाद्या बाह्यः क्रमशो यदा ।

अङ्गुल्यः करणं विप्राः तदुक्तं परिवर्तितम् ॥ ५-203.

4. பாதங்கள் தூத்களாக:—

1. உத்கட்டிதம் (உத்க்ஷிதம் தூக்கி அமுத்தவைப்பது) முன்னால் காலரல் நின்று குதிகாலைப் பூமியில் அமுத்தவைப்பது:—

स्थित्वा पादतलाग्नेण पार्थिभूमौ निपात्यते ।

यस्य पादस्य करणे भवेदुद्धृष्टस्तुतः ॥ अ-10 ५-42.

2. கையம் (சமம் கையபாகமான நிலை) கையபாகமான துழங்காக கிற் புது:—

स्वभावरन्धिते भूमौ समस्थाने च यो भवेत् ।

समः पादस्य विज्ञेयः स्वभावाभिनयाभ्रयः ॥ अ-10 ५-44.

3. அகாதல ஸஞ்சரம் (சமதல சஞ்சர: முன்னங்காலால் நடப்பது) குதிகால் தூக்கப்பட்டு, பெருவிரலும் மற்றவிரல்களும் வளைக்கப் பட்டு இருக்கும் பாதத்தின் நிலைக்கு அகாதல ஸஞ்சரம் என்று பெயர்:—

उत्थिष्ठातु भवेत्पार्णिः अश्वितोऽङ्गुलुकस्तथा ।

अङ्गुल्यथाश्वितास्सर्वाः पादोऽग्रतल सञ्चरः ॥ ५-46.

4. அஞ்சிதம் (அபிதம் வளைக்கப்பட்டது) குதிரை வளைந்து
பூமியில் வைக்கப்பட்டு, முன்னங்கால் தூக்கப்பட்டு கிரங்கமும்
வளைக்கப்பட்டால் அதற்கு 'அஞ்சிதம்' என்று பெயர்:—

पार्थिवस्याश्विता भूमौ ऊर्ध्वमग्रतलं तथा ।

अङ्गुल्यश्वितास्सर्वाः सपादस्त्वश्वितस्सृतः ॥ ४-48.

5. குஞ்சிதம் (குவிரிதம் குறுக்கப்பட்டது) குதிரை தூக்கப்பட்டு
உன்னங்காலின் கீழ்ப்புறமும் குறுக்கப்பட்டால், அதற்குக் குஞ்சிதம்
என்று பெயர்:—

उत्थिष्ठास्य पार्थिवस्यात् अङ्गुल्य। कुञ्चितास्तथा ।

तथा कुञ्चितमभ्यस्य सपादः कुञ्चितः स्मृतः ॥ ४-50.

6. ஈரஜிபாதம் (சூரீபாதம் வளிருதிரைபோன்று நீண்டபாதம்)
இடதுகாலின் இயற்கையான நிலையில் வைத்து வலது குதிரைத் தூக்கிப்
பெருகிரலின் துணியால் கிண்குல் அதற்கு ஈரஜிபாதம் என்று
பெயர்,

उत्तिष्ठातु भवेद्पार्थिव। अङ्गुलुद्वारेण संस्थिता ।

सामर्थ्यैव स्वमास्यस्य सूचीपादः प्रकीर्तितः ॥ ४-51.

॥ श्रीः ॥

नृत्यलक्षणसहितं

॥ गीतगोविन्दमहाकाव्यम् ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ श्रीनरस्वत्यै नमः ॥

मेघैर्मंदुरमंबरं वनभुवः श्यामास्तमालद्रुमैः

नक्तं भीरुरयं त्वमेव तदिदं राधे गृहं प्रापय ।

इत्थं नन्दनिदेशतश्चलितयोः प्रत्यध्वकुञ्जद्रुमं

राधामाधवयोर्जयन्ति यमुनाकूले रदः केलयः ॥ १ ॥

टीका

मेघैर्मंदुरं—तिर्यक्प्रसारितशनैः ऊर्ध्वमिलितधस्तलपताकाभ्याम् ।

अंबरं—स्वस्तिकीकृतोर्ध्वविस्तारित पताकाभ्याम् ।

वनभुवः—चलदूर्ध्वगत त्रिपताकाभ्यां विरूपुतस्वस्तिकेन, पुनस्तल-
दर्शितपताकेन ।

श्यामास्तमालद्रुमैः—ऊर्ध्वविस्तारित चलत्संदेशेन, चलदूर्ध्वगत
त्रिपताकाभ्याम् ।

नक्तं—स्कंधानतेन शिरसा मुकुलद्वया ।

भीरुः—विध्रुतेन शिरसा त्रस्तद्वयाच्च ।

अयं—पुरस्तल पुरोदेशदर्शित पतकिेन ।

त्वं—पुरः प्रसरितोर्ध्वतलपताकेन ।

एव—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

तत्—आवर्तनेन ।

इमं—ऊर्ध्वधस्तल चतुस्तालान्तरितार्धचन्द्राभ्याम् ।

राधे—शिरोदेशादाकर्षितांचलखटकामुखेन परावृत्तेन शिरसा ।

गृहं—उर्ध्वमिलितामृगशीर्षाभ्याम् ।

प्रापय—वामपार्श्वीतिर्वगतोर्ध्वतल पताकेन । अथवा वामदेशातिर्य-
गतोर्ध्वमृगशीर्षेण ।

इत्थं—अधोमुखदक्षमृगशीर्षेण ।

नंद—वामो गेमुखेन दक्षिण ऊर्ध्वमुखमृचिमुखेन ।

निदेशतः—मुखगतेन ईसास्येन ।

चलितयोः—इस्तद्वत् कृष्णकरकनिष्ठिकया राधाविलासेन । विलासो
समनादिस्थात् चेष्टाश्लिष्टांगया कृता ।

प्रति—प्रत्यग्दर्शितमृगीमुखेन ।

अध्व—वामपेशातिर्यगतोर्ध्वतलमृगशीर्षेण । अथवा अधोगुलि
पुराप्रसारित चलत्रिपताकेन ।

कुंज—चललताकरोर्ध्वसमानात् मिलितमुखमृगशीर्षाभ्याम् ।

ह्रमं—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्याम् ।

राधा—शिरोदेशादाकर्षितांचलखटकामुखेन परावृत्तेन शिरसा ।

माधव—वैष्णवस्थानकेन मंसधारणमुद्रया ।

जयन्ति—उद्वृत्तहस्तेन ।

यमुना—आभितोर्ध्वदक्षीमुखः।चलदधःसमानात् त्रिपताकेन । तेनैव
पुराप्रसारितेन ।

शूले—चलत्पुराप्रसारित त्रिपताकाभ्यां अथवा उत्संगेन ।

रहा—ऊर्ध्वमुख दक्षीमुखेन ।

केलयः—मिलितांगुलितलत्रिपताकाभ्यां अथवा उत्संगेन ॥ १ ॥

वाग्देवता चरित चित्रित चित्त सद्भा

पद्मावती चरण चारण चकवती ।

श्रीवासुदेव रतिकेलि कथासमेतं

एतं करोति जयदेवकविः प्रबन्धम् ॥ २ ॥

टीका

वाग्देवता—अधरात्पुरोगतहंसास्येन शिरस्त्राजलिना च ।

चरित—विस्तारितोर्ध्वतल पताकेन ।

चित्रित—लोलित संदंशेन ।

चित्त—हृदयसंदंशेन ।

सद्भा—ऊर्ध्वमिलित गगशीर्षाभ्याम् ।

पद्मावती—स्थितिकीकृतपद्मकोशाभ्याम् ।

चरण—चरणदर्शित पताकेन ।

चारण—हंसगत्या ।

चकवती—भ्रामितोर्ध्वमुख सूर्वाभ्याम् ।

श्रीवासुदेव—वैष्णवस्थानकेन भंशधारणमुद्रया ।

रतिकेलि—उत्संगेनाधरात्तर्षाणि ऊर्ध्वाधोमुखमिलितपुङ्गवाभ्याम् ।

कथा—अधरात्पुरोगत हंसास्येन ।

समेतं—मिलित सूर्वाभ्याम् ।

एतं—अर्धगुलि पुरस्तलपताकेन ।

करोति—अर्धमुखहंसाभ्याम् ।

जयदेवकविः—ललाटस्त्राजलिना ।

प्रबन्धं—अधरात्पुरोगत हंसास्येन ॥ २ ॥

यदि हरिस्मरणे सरसं मनो यदि विलासकथासु कुतूहलम् ।
मधुरकोमलकान्तपदावलिं शृणु तदा जयदेव सरस्वतीम् ॥ ३ ॥

यदि—व्यावर्तनेन ।

हरि—वैष्णवस्थानकेन वंशधारणमुद्रया ।

स्मरणे—दुष्कालित संदंशेन ।

सरसं—हृत्परिवर्तित चतुरेण ।

मनः—दृढत संदंशेन ।

यदि—व्यावर्तनेन ।

विलासकथासु—निर्द्वेषितेन शिरसा समपादधार्या ।

कुतूहलं—दृढत विकसित मुकुलेन लोलितालपल्लवेन च ।

मधुर—कर्णगत हंसास्त्रेण ॥

कोमल—लोलितांगुष्ठ हंसास्त्रेण ।

कान्त—लोलित संदंशेन ।

पदावलिं—अधरात्पूरोगत हंसास्त्रेण ।

शृणु—कर्णगतसूचीमुखेन ।

तदा—व्यावर्तिततिर्यगूर्ध्वदर्शित सूचीमुखेन ।

जयदेव—ललाटस्थाञ्जलिना ।

सरस्वती—अधरात्पूरोगत हंसास्त्रेण ॥ ३ ॥

वेदानुद्धरते जगन्निबहते भुगोलमुद्रिभ्रते

दैत्यं दारयते बलिं छलयते क्षत्रस्यं कुर्वते ।

पौलस्त्यं जयते हलं कलयते काश्यपातन्यते

म्लेच्छान् मूर्च्छयते दक्षाकृतिकृते कृष्णाय तुभ्यं नमः ॥ ४ ॥

वेदान्—विरलांगुलि पुरस्तल निकुञ्चकेन ।

उद्धरणे—शूनैरूर्ध्वगतालपल्लवेन ।

जगत्—ऊर्ध्वतलविस्तारित पताकाभ्याम् ।

निचहते—स्कंधगतलपल्लवेन ऊर्ध्वस्थितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

भृगालं—पुरस्तल भृदक्षितपताकेन ऊर्ध्वमुख कपोलेन च ।

उद्भिन्नमे—ऊर्ध्वस्थितोर्ध्वतल पताकाभ्याम् ।

दैत्यं—मुखसमीपेमिलिततलोर्ध्वनाभाभ्याम् ।

धारयते—रेचित हस्तकेन ।

बलिं—ऊर्ध्वमुखआभित सूचिमुखेन गजदन्तवाह्यास्फालित सर्पशर्पिणं ।

छलयते—परिवर्तितालपणेन ।

क्षत्र—प्रत्यालीढस्थानकेन पुरःप्रसारितमुख्या कर्णाकुट्टखटकामुखेन ।

क्षयं—धामस्कन्धदेशानिर्धमधोगताधस्तलपताकेन ।

कुर्वते—अधोमुख ईसाखेन ।

पौलस्त्यं—हनोरधावर्तितालपल्लवेन पुरस्तल विरलांगुलि पताकाभ्याम् ।

जयते—उद्वेष्टितालपल्लवेन ।

हलंकलयते—स्कंधस्थितारालेन ।

कारुण्यं—करुणया दृष्ट्या हृत्स्थितहंसपक्षेन ।

आतन्वते—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

भ्लेच्छान्—कर्णाबोदक्षितसंदंशेन पुरस्तले लोलितपताकेन ।

मूर्च्छयते—अंचितेन शिरसा दोलहस्तकेन ।

वशाकृति—पुरस्तल विरलांगुलि पताकाभ्याम् । शूनैरंगदक्षित
संदंशाभ्याम् च ।

कृते—अधोमुख ईसाखेन ।

कृष्णाय—वैष्णवस्थानकेन वंशधारणमुद्रया ।

तुभ्यं नमः—पुरःप्रसारितपताकेन ललाटस्थाजलिनाभधूतेन शिरसा ॥

अष्टपदी १

प्रलयपयोधिजले धृतवानसि चेदं

विहितवहित्रं चरित्रमखेदम् ।

केशव धृतमीनशरीरं जय जगदीशहरे ॥ १ ॥

प्रलय — पताकोपरिमर्दित पताकेन गगनदृष्ट्या च ।

पयोधिजले—अधः स्वस्तिर्कीकृत विच्युतोर्ध्वतल पताकाम्याम् ।

धृतवानसि—अघोदेशादुद्धृतमृष्टिना ।

चेदं—पुरस्तल निक्षुब्धकेन ।

विहित—अनैरघस्तलीकृतपताकेन ।

वहित्रं—चालितांगुष्ठकर प्रसारित पुष्पपुटेन ।

चरित्रं—प्रसारितोर्ध्वतल पताकेन ।

अखेदं—दृढतपताकेन मुकुलया दृष्ट्या च ।

केशव—केशमन्धेन ।

धृत—आवर्तनेन कृतमृष्टिना ।

मीनशरीरं—मकरहस्तकेन ।

जय — उद्धृष्ट हस्तकेन ।

जगदीश—ललाटस्यांजलिना ।

हरे—वैष्णवस्थानकेन ॥ १ ॥

क्षितिरतिविपुलतरे तव तिष्ठति पृष्ठे ।

धरणिधरणाकिणचक्रगरिष्ठे ।

केशव धृतकच्छपरूप जय० ॥ २ ॥

क्षितिः—अघोंगुलि पुरोदेशदर्शित पताकेन ।

अति—अवेष्टित किंचिदूर्ध्वगतपताकाम्याम् ।

विपुलतरे—विच्युत विस्तारित स्वस्तिकेन ।

तव-पुरः प्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

तिष्ठति पृष्ठे-अधस्तलीकृत शुक्रतुंडोपरिसृष्टिना ।

धरणि-अर्धोगुलिपुरोदेश दर्शितपताकेन ।

धरण-ऊर्ध्वतलोर्ध्वस्थित पताकाभ्याम् ।

किण-बद्धसृष्टिना ।

शक्र-आमितसूचीमुखेन ।

गरिष्ठे-आवेष्टित किंचिदूर्ध्वगत पताकाभ्याम् ।

केशव धृत-पूर्ववत् ।

कच्छप-शुक्रतुंडेन ॥ २ ॥

वसति वशनशिखरे धरणी तव लग्ना ।

शशिनिकलंककलेवनिमग्ना ।

केशवधृत सूकर रूप जय० ॥ ३ ॥

वसति-शनैरधस्तलीकृत पताकेन ।

वशनशिखरे-मुखलग्न कनिष्ठिका शिखरेण ।

धरणी-अर्धोगुलिपुरोदेश दर्शित पुरस्तलपताकेन ।

तव-पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

लग्ना-तिर्यङ्मिलिताग्रतलसूचीमुखभ्याम् ।

शशिनि-अर्धचन्द्रेण ।

कलंक-सूगल्लीपेण ।

कला-सूचीमुखेन ।

इव-आवर्तनेन ।

निमग्ना-अर्धोग्रुखाधोगतमुकुलेन ।

केशवत्वादि पू० ।

सूकररूप-ताम्रचूडाभ्याम् । अथवा । मुखलग्नकनिष्ठिकाशिखरेणा

गदशितसंदंशभ्याम् । अथवा । स्फुरिमुद्रया ।

जय०—पूर्व० ॥ ३ ॥

तव करकमलवरे नखमद्भुतशृंगं

दलित हिरण्यकशिपुतनु शृङ्गम् ।

केशव धृत नरहरिरूप जय० ॥ ४ ॥

तव—पुरः प्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

कर—दशितपताकेन ।

कमल—कमलवर्तनया ।

वरे—स्नैरूर्ध्वगतालपल्लवेन अथवा आवर्तित किञ्चिदूर्ध्वगत पताकेन ।

नखं—अंगुलि नखोपरि बलितांगुष्ठेन ।

अद्भुत—अद्भुतदृष्ट्या ।

शृंगं—ऊर्ध्वस्थितमृगशीर्षेण ।

दलित—वीरदृष्ट्या रेचितहस्तकेन ।

हिरण्यकशिपु—सुखसमीपे ऊर्ध्वविस्तलीर्णनाभाभ्याम् ।

तनु—अंगदशित हंसपक्षेन ।

शृंगं—भ्रमरहस्तकेन ।

केशव धृत—पूर्ववत् ।

नर—स्कन्धमूलदण्डितालपल्लवेन ।

हरि—स्वस्विकीकृत पुरस्तलोर्णनाभाभ्याम् ।

रूप—पूर्ववत् ॥ ४ ॥

छलयसि विक्रमणे बलिमद्भुतवामन

पद्मनखनरिजानितजनपावन ।

केशव धृत वामनरूप जय० ॥ ५ ॥

छलयसि—उद्देशित पताकेन ।

विक्रमणे—विष्णुकान्त करणेन ।

बलिं—ऊर्ध्वग्राहित सूचीमुखेन । बाह्वास्फालित सर्वशीर्षेण च ।

अक्षुण्ण—अक्षुण्ण दृष्ट्या ।

वामन—तालान्तरितोर्ध्वार्धस्तलार्धचन्द्राभ्याम् ।

पद—चरण दर्शित पताकेन ।

नख—नखदर्शितांगुष्ठेन ।

नीर—ऊर्ध्वस्थित शिथिलांगुल्यधस्तलपताकाभ्याम् । अथवा मकर
हस्तकेन ।

जनित—आवर्तित किञ्चिदूर्ध्वगत पताकेन ।

जन—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

पावन—ऊर्ध्वगम्यलालपल्लवेन । अथवा ललाटस्थाञ्जलिना ।

केशवेत्यादि पूर्ववत् १. ५ ॥

क्षत्रिय रुधिरमये जगदपगतपापं

स्नपयसि पयसि शमित भवतापम् ।

केशव धृतभृगुपतिरूप जय ॥ ६ ॥

क्षत्रिय—प्रत्यालीढस्थानकेन वामप्रसारितमुष्ट्या कर्णाकुट्टखटकामुखेन
वीरदृष्ट्या च ।

रुधिर—स्कंधदेशाद्विष्यग्गताधस्तलपताकेन कण्ठदेशाबलदधोगत
त्रिपताकेन च ।

मये—अवस्तलपिलित पुरोलोलित पताकाभ्याम् ।

जगत्—विस्तारितोर्ध्वतलपताकेन ।

अपगत उद्घेष्टितपताकेन ।

पार्ष—विधुतेन शिरसा विशिष्टांगुलि चलत्पताकाभ्याम् च ।

स्नपयसि पयसि—ज्ञानरीत्यासर्पशीर्षाभ्याम् ।

शमित-शतैर्यस्तलंकित पताकेन ।

मय-शरीरदक्षितोर्ध्वगत सन्दंशाभ्याम् ।

तापं विधूतेन शिरसा विश्लिष्टांगुलि चलत्पताकाभ्याम् । अभितप्तया
दृष्टया च ।

केशवेल्यादि-पूर्ववत् ॥ ६ ॥

वितरसि दिक्षुरणे दिक्पति कमनीयं

दशमुखमौलियलिं रमणीयम् ।

केशव घृत रामशरीर जय० ॥ ७ ॥

वितरसि—अधोमुखमुकुलेन ।

विश्व—दिग्दक्षित द्युचीमुखेन ।

रणे—प्रत्यालीढस्थानक धामप्रसारितमुष्टि दक्षिणाकुण्डसदृशमुखेन ।

दिक्पति—दिग्दक्षित द्युचीमुखेन मुष्टि शिखराभ्याम् ।

कमनीयं—लोलित सन्दंशेन ।

दशमुख इतिरधोवर्तितालपल्लवेन विश्लिष्टांगुलि पुरस्तलपताकाभ्यां च ।

मौलि—किञ्चिच्छिरोलम् पुरस्तल त्रिपताकाभ्याम् ।

यलिं—प्रतिदिक् अधोमुख पञ्चकोशेन ।

रमणीयं—लोलितसन्दंशेन ।

केशव-पूर्व०

रामशरीर—अवधूतेन शिरसा ललाटस्थांजलिना ॥ ७ ॥

बहसिबपुषि विशवे वसनं जलदाभं

हलहति भीत मिलितचमुनाभम् ।

केशव घृत हलधररूप जय० ॥ ८ ॥

बहसि—अङ्गसमीपाधस्तलपताकाभ्याम् ।

वपुषि-अद्भुतदर्शितहंसपक्षेण ।

विशेषे-लोहितसन्दंशेन ।

वसनं-पार्श्वदेशात्पुरः समानीत खटकाभ्याम् ।

जलदाभं-तिर्यक्प्रसारित शनैरूर्ध्वानीताघञ्जल पताकाभ्याम् मिलित
सूचीमुखभ्याम् च ।

हल-ताम्रचूडेन ।

हृति-अधस्तलीकृत ताम्रचूडेन ।

भीत-विभ्रुतेन शिरसा कातरया दृष्ट्या च ।

मिलित-मिलितसूचीमुखभ्याम् ।

यमुना-उर्ध्वमुखभ्रापित सूचीमुखचलदधः समानीत त्रिपताकेन
धलत्पुरः प्रसारितेन तेनैव ।

आभं-लोहितालपल्लवेन ।

केशव-पूर्ववत् ।

हलधररूप-स्कन्धसितारालेन ॥ ८ ॥

निन्दसि यज्ञविधेरहह श्रुतिजातम् ।

सवयवदधदर्शित पशुघातम् ।

केशवधृत बुद्धशरीर अयगदीशहरे ॥ ९ ॥

निन्दसि-अधराद्विश्वसमंदंशेन ।

यज्ञविधेः-दर्शित मृगशर्पिण पुरःकिञ्चित्श्वस सिंहमुखेन ।

अहह-ध्रुतशिरसा ।

श्रुति-निकुञ्चकेन ।

जातं-आनर्तितेन कृतमुद्यथा ।

सवयव-द्वत्समीपे शनैः अधस्तलीकृत पताकेन करुणया दृष्ट्या ।

कृपय—दृढत सन्दर्शने ।

दर्शित—अपाङ्गावर्तित त्रिपताकेन तिर्यग्बल्लोकेन ।

पद्म—सृग्शीर्षेण ।

घातं—स्क्वदेशात्तिर्यग्गताधस्तलपताकेन ।

केशव—पूर्ववत् ।

बुद्धशरीर—स्तम्भशिरसा ॥ ९ ॥

स्लेच्छनिवह निधने कलयसि करवाल

धूमकेतुमिव कमपि करालम् ।

केशव धृत कलिक शरीर जय जगदीश हरे ॥ १० ॥

स्लेच्छ—कर्णदर्शितसंदर्शने । पुरस्तललोलित पताकेन ।

निवह—आवर्तनेन कृतमुष्टिना । अथवा भ्रामितोर्ध्वमुख सूचीमुखेन ।

निधने—स्क्वदेशात्तिर्यग्गताधस्तल पताकेन ।

कलयसि—मुष्टिना ।

करवालं—चलदूर्वाधोगत पताकेन ।

धूमकेतुं—चलदूर्ध्व सूचीमुखेन ।

इय—आवर्तनेन ।

कमपि—व्यावर्तित किञ्चिदूर्ध्वगत त्रिपताकेन ।

करालं—भयानक इत्या ।

केशव—पूर्ववत् ।

कलिक—सन्निबन्धगत कर्तरीमुखेन । तुरङ्गमाचार्या ।

शरीर—अङ्गदर्शितसंपक्षेण ॥ १० ॥

श्री जयदेवकवेरिदमुदितमुदारं

शृणु सुखदं शुभदं भवसारम् ।

केशव धृत वराविभरूप जय जगदीशहरे ॥ ११ ॥

श्रीः—अनैरूर्ध्वगतारुपल्लवेन ।

जयदेवकवेः—ललाटसंजलिना ।

हृदं—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

उदितं—अधरात्पुरोगतं हंसास्येन ।

उत्तरं—लोलितारुपल्लवेन ।

शृणु—कर्णस्थं सूचीमुखेन ।

सुखदं—हृदयपताकेन मुकुलदृष्ट्या ।

हृत्पदं—उद्धृतेन ।

भव—अनैरूर्ध्वगताङ्गदशिसंदंशाभ्याम् ।

सारं—आवर्तनेन कृतमुष्टिना ।

केशव—पूर्ववत् ।

दशविधरूप—पुरुस्तलविश्लिष्टांगुलिपताकाभ्याम् ।

अपेत्यादि—पूर्ववत् ॥ ११ ॥

पद्मापयोधरतटी परिरंभलम्

काश्मीरमुद्रितसुरो मधुसूदनस्य ।

व्यक्तानुरागमिव खेलदनङ्गखेद

स्वेदांगुपूर मनुपूरयतु शिर्यं वः ॥ १२ ॥

पद्मा—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् । अनैरूर्ध्वानीतालपल्लवेन
कर्षितांचलखटकासुखेन पराङ्मुतेन शिरसा । अथवा कमलवर्त
नया ऊर्ध्वमिलितमृगशीर्षाभ्याम् । हृदिस्वस्तिकीकृतमुकुला-
भ्याम् ।

पयोधरतटी—स्वस्तिकीकृतपद्मकोशाभ्याम् ।

परिरंभ—उत्सङ्गेन ।

स्रग्-मिलितस्रग्प्रभ्याम् ।

काश्मरि-अधोमुखनिष्पेषितहंसाक्षेन ।

सुद्विम्-हृदिदर्शितहंसाक्षेन ।

उरौ-हृदयसंदर्शनेन ।

मधुसूदनस्य-वैष्णवस्थानकेन वंशधारणेन च ।

व्यक्त-प्रसारितपताकाभ्याम्

अनुराग-लिङ्गदृष्ट्या हृदयचतुरेण ।

इव-आवर्तनेन ।

स्वेलम्-हृत्सङ्गेन ।

अनङ्ग-हृदयावेष्टित चतुरेण ।

खेद-विषण्णया दृष्ट्या ।

सेदांबु-अङ्गावलदधः समानीत त्रिपठाकेन ।

पूरं-अधस्तल पुरोलोलितमिलिपताकाभ्याम् । *

प्रियं-हृदयचतुरेण ।

धा-पुरा प्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ॥ १२ ॥

अष्टपदी २

श्रितकमलाकुचमञ्जल धृतकुङ्कुमल ।

कलितललितचममाल जय जयदेवद्वरे ॥ १ ॥

श्रित-मिलितस्रग्प्रभ्याम् ।

कमला-कमलवर्तनया कर्षितांचलस्रग्प्रभ्याम् ।

कुचमञ्जल-सस्विकीकृतपद्मकोशाभ्याम् ।

* 'अनुराग' इति पदस्य अग्नितयः स्रग्प्रभ्यामादाल्लभः

धृतकुंडल-कर्णाधोदेशाच्छनै रधस्तलीकृतपताकेन ।

ललित-ललितालपल्लवेन ।

वनमाल-कन्धराञ्जातुपर्यन्तसमानित चलत्खटकापुष्पाभ्याम् ।

जयजयेत्यादि पूर्ववत् । उद्धृतेन ।

देव-ललाटस्थांजलिना ।

हरे-वैष्णवस्थानकेन ॥ १ ॥

दिनमणिमंडल मण्डन भव खंडन ।

मुनिजनमानसहंस जय० ॥ २ ॥

दिनमणिमण्डल-ऊर्ध्वभ्रामित सूचीमुखेनाकेकरयादृष्ट्या ।

मण्डन-लोलितालपल्लवेन ।

भव-अङ्गदर्शितोर्ध्वगतसंदंशाभ्याम् ।

खंडन-स्कन्धदेशाच्चिर्यभ्युताधस्तलपताकेन ।

मुनिजन-हृदयचलित संदेशेन । अथवा अतिदिग्दर्शित सूचीमुखेन
प्रावर्णमुद्रया ।

मानस-हृदयहंसाख्येन ।

हंस-पुरस्सलहंसाख्येन

जय-पूर्ववत् ॥ २ ॥

कालीयविषभरगंजन जनरञ्जन ।

यदुकुलनलिन दिनेश जय० ॥ ३ ॥

कालीयविषधर-सर्पश्रीर्षेण ।

गंजन-वह्निः क्षित्पांगुलिद्वयप्रियताकेन ।

जन विस्तारितोर्ध्वतलपताकेन ।

रंजन-दृढत संदंशेन । लोलिततलपल्लवेन च ।

यदुकुल-विस्तारित पताकेन । अथवा शिरस्थांजलिना ।

नलिन-कमलवर्तनया ।

दिनेश-ऊर्ध्वभ्रामित मूषीमुखेनाकेरदृष्टया ।

जय जयेत्यादि-पूर्ववत् ॥ ३ ॥

मधुसुरनरक विनाशन गरुडासन ।

सुरकुलकेलि निदान जय० । ४ ॥

मधु-कर्णाधोदेशावेष्टित लिपताकेनालीढस्थानकेन वीरदृष्टया च ।

सुर-ऊर्ध्वधस्तलीकृतोर्णनाभाभ्याम् ।

नरक-पुरो भूमिदक्षितपताकेन तालद्रयान्तरितोर्ध्वधस्तलार्धचन्द्रा-
भ्याम् । रौद्रदृष्टया च ।

विनाशन-स्कंधदेशाच्चिर्धग्गतावस्तलपताकेन ।

गरुडासन-गरुडस्थानकेन भणिबन्धस्य शिखरेण । अथवा कर्तरी
मुखेन ।

सुर-ललाटस्थांजलिना ।

कुल-संजलीकृतमिलिताग्रमूषीमुखाभ्याम् ।

केलि-दृढत विकासितगुकुलेन । अथवा शिवाश्लिष्टकरणेन ।

निदान-जावर्तनेन कृतघृष्टिना ॥ ४ ॥

अमल कमलदल लोचन भवमोचन ।

त्रिभुवन भवन निधान जय० ॥ ५ ॥

अमल-लोलितसंदंशेन ।

कमल-कमलवर्तनया ।

दल-चतुरेण ।

लोचन—अपांगावर्तित चतुरेण ।

भक्ष—अधोमुख्योर्ध्वदिक्षितसंदंष्ट्राभ्याम् ।

मोचन-विच्युतमुष्टिपरावर्तनेन ।

त्रिभुवन-अधोमध्योर्ध्वदिक्षित पताकेन । अथवा त्रिभुवोर्ध्वमुख
सूचीमुखेन पुरस्तल दर्शित त्रिशूलेन च ।

भयन-ऊर्ध्वमिलिताग्र मृगशीर्षाभ्याम् ।

निधान आवर्तितेन कृतमुष्टिना ।

जयजयेत्यादि पूर्ववत् ॥ ५ ॥

जनकसुताकृत भूषण जितदूषण ।

समरशमित दशकण्ठ जयजयेत्यादि० ॥ ६ ॥

जनक—ऊर्ध्वस्थिताधस्तलपताक तालद्वयान्तर्दिक्षित बाणहस्तकेन ।

सुता—तालान्तरितोर्ध्वधस्तलार्धचन्द्राभ्याम् । अथवा दृढतसंदंष्ट्रे-
नाधस्तलीकृतसर्पशीर्षेण च ।

कृत अधोमुखहंसास्येन ।

भूषण—स्कन्धदेशाधलदधः समानीत खटकापुलाभ्याम् । अथवा
भूषण धारणमुद्रया प्रत्यंगदर्शनेन ।

जित—स्कन्धदेशातिर्यग्गताधस्तलपताकेन । अथवा उद्घेष्टित पताकेन ।

दूषण—मुखसमीपोर्ध्वधस्तलोर्णनाभाभ्याम् ।

समर—प्रत्यालीढस्थानकेन । वामकृतमुष्टिदक्षिणकर्णाकृतखटका
मुखेन ।

शमित—स्कन्धदेशातिर्यग्गताधस्तलपताकेन

दशकण्ठ—पुरस्तल विरलांगुलिपताकाभ्याम् हनोरधोवर्तिवाल-
पल्लवेन च ॥ ६ ॥

अभिनव जलधर सुन्दर धृतमन्दर ।

श्रीमुखचन्द्रचकोर जय० ॥ ७ ॥

अभिनव—लोलितालपल्लवेन ।

जलधर—तिर्यक्प्रसारित शयैरूर्ध्वप्रमानीत मिलिताधस्तलपताकाभ्याम् ।

सुन्दर—लोलितालपल्लवेन ।

धृत—ऊर्ध्वतलोर्ध्वस्थित पताकाभ्याम् ।

मन्दर—ऊर्ध्वस्थितालपल्लवेन मन्थनरीत्या चतुरस्र हस्तेन च ।

श्री—लोलितालपल्लवेन स्वास्तिकीकृत पञ्चकोशाभ्याम् ।

मुख—इतोरधोवर्तितालपल्लवेन ।

चन्द्रचकोर—अर्धचन्द्रप्रतिदक्षिण तिरश्चीन कपित्थेन ।

जयजयेत्यादि—पूर्ववत् ॥ ७ ॥

तव चरणे मणतावयमिति भावय ।

कुरुकुशलं मणतेषु जय० ॥ ८ ॥

तव—पुरः प्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

चरणे—चरणदर्शित पताकेन ।

मणताः—अवधूतीशिरसा ललाटस्थांजलिना ।

वयं—अशुदर्शितालपल्लवेन ।

इति—ऊर्ध्वतलकिञ्चिदधोगत मृगशीर्षेण ।

भावय—दृढतसंदर्शेन ।

कुरु—अधोमुखदंसास्त्रेण ।

कुशलं—दृढतपताकेन । अथवा दृढताधस्तल चतुरेण ।

मणतेषु—अवधूतशिरसा ललाटस्थांजलिना । जयजयेत्यादि पूर्ववत् ॥

श्रीजयदेवकवेरिदं कुरुनेमुदम् ।

मङ्गलमुज्ज्वलगीतं जयजयदेव हरे ॥ ९ ॥

श्री—शनैरुर्ध्वगतालपल्लवेन ।

जयदेव—अवधूतशिरसा ललाटस्थाजलिना ।

कवेः—अधरात्पुरोगत हंसासेन ।

इदं—किञ्चिदधोगुलिपुरस्तलपताकेन ।

कुरुने—अधोमुखहंसासेन ।

मुदं—दृढत विकसित मुकुलेन ।

मङ्गलं—उद्धृतहस्तकेन ।

उज्ज्वल—लोलितसंदंशेन ।

गीतं—अधरात्पुरोगतहंसासेन ।

जयजय—उद्धृतहस्तकेन ।

देव—अवधूतशिरसा ललाटस्थकपोतेन ।

हरे—विभङ्गीस्थानकेन ॥ ९ ॥

वसन्ते वासन्ती कुसुमसुकुमारै रवयवैः

अमन्ती कान्तारेयदुविहित कृष्णानुसरणाम् ।

अमन्दं कन्दर्पज्वर जनित चिन्ताकुलतया

चलद्वाधा राधां सरसमिदमूचे सहचरी ॥ १ ॥

वसन्ते—कांगूलेनालपल्लवाभ्यां च

वासन्ती—ललाटस्थलदूर्ध्वानीत कृतपल्लवेन च ।

कुसुम—कांगूलेन ।

सुकुमारैः—चलदंगुष्ठहंसासेन ।

अवयवैः—अङ्गदर्शित हंसपक्षेण ।

अमन्नी—अमितसूचीमुखेन । अथवा अमर्षा द्वादश विधायां यथा रुचिर्ग्राह्या ।

कान्तारे—ऊर्ध्वगतिपताकाभ्यां विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्यां च ।

धनु—आवेष्टितोर्ध्वतलपताकाभ्यां च ।

विहित—शनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

शृणु—त्रिभङ्गीस्यानकेन ।

अनुसरणां—चलत्पुः प्रसारिताधोगुलिपताकेन ।

अमन्दं—चलत्पताकेन ।

कन्दर्प—हृदवेष्टित चतुरेण ।

अवर—विधुतशिरसरचलपताकाभ्यां अमितस्यदृष्ट्या च ।

अनित—शनैरावेष्टितोर्ध्वतलपताकेन ।

चिन्ता—कपोलगतार्धचन्द्रेण अंशितशिरसा ।

आकुलतया—विषम्यया दृष्ट्या दोलदृष्टकेन च ।

चलद्वाधा—अङ्गवलिदैः ।

राधां—स्वस्तिकीकृतपथकोशाम्याम् ।

सरसं—चतुरेण ।

इदं—पुरोदर्शितपताकेन ।

ऊर्ध्वे—अधस्तात्पुरोगतदंसासेन ।

सहस्ररी—अबल्लसर्पस्त्रीर्षेण ॥ १ ॥

वरविदलितमल्लीवह्लिचंचत्पराग

प्रकटितपटवासीः वासयन्काननानि ।

इह हि वहति चेत्तः केतकीगन्धयन्धुः

प्रसरदसमवाण प्राणधङ्गन्धवाहः ॥ २ ॥

वरविदलित—किंचिद्विकसितशुक्लेन ।

मल्लीवह्लि—ऊर्ध्वगतिपताकाभ्यां । अमितोर्ध्वमुखसूचीमुखेन च ।

चंचलपराग — विस्तारित चलितांगुष्ठसंदंशेन ।

प्रकटित — विस्तारितोर्ध्वतलपताकेन ।

पदवासैः — चलितांगुष्ठसंदंशेन ।

वासयन् — नासागतहंसाखेन ।

काननानि — खलदूर्ध्वमत्रिपताकविस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्यां च ।

हृदि — ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

दहनि — खलदूर्ध्वगत त्रिपताकेन विधुतशिरसा ।

चेतसा — हृदयसंदंशेन ।

केतकी — ऊर्ध्वमिलितत्रिपताकाभ्याम्

गन्ध — नासागतहंसाखेन ।

बन्धुः — मिलितध्वजीध्रुवाभ्यां ।

प्रसरत् — ऊर्ध्वतलविस्तारित पताकेन ।

असमथाण — विरलांगुलि पुरस्तलदक्षितपताकेन

प्राणवत् — दृढत हंसाखेन । तिर्यक्प्रसारित चलन्पुःसमानीत
त्रिपताकेन ॥ २ ॥

उन्मीलन्मधुगन्धलुब्धमधुपन्याधूतचूर्ताकुर

, क्रीडत्काकिलकाकलीकलकलैरुद्गीर्णकर्णज्वराः ।

नीयन्तेपथिकैः कथं अथमपि ध्यानावधानक्षणाः

प्राप्तप्राणसमा समागमरसोल्लासैरमी वासराः ॥

उन्मीलत् — किंचिद्विकसितमुकुलेन ।

मधुगन्ध — नासागतकांगुलेन ।

लुब्ध — संकोचितोर्णनाभेन अथवा मिलितांगुलितलत्रिपताकाभ्याम् ।

मधुप — अमरहस्तकेन ।

न्याधूत — कंपितपताकेन ।

चूर्त — ऊर्ध्वगचलत्रिपताकाभ्याम् ।

अंकुर—ऊर्ध्वतलकिंचिदधिकतर्जनीक कपित्थेन ।

कीडत्—क्षिप्ताक्षिप्त करणेन ।

कोकिल—कपित्थेन ।

काकलीकलकलैः—लोलितसंदंशेन कर्णगतसूचीमुखेन च ।

उद्गीर्णकर्णज्वराः—कर्णसमीपे उद्घेष्टित त्रिपताकेन ।

नीयन्ते—अवेष्टितपताकेन ।

पथिकैः—शिविलागुलितिर्यग्गतागत पताकेन ।

कथंकथमपि—शनैरावेष्टित पताकेन त्रिपण्णयादृष्ट्या ।

ध्यानावधान—हृदयसन्दंशेन निमीलितदृष्ट्या ।

क्षणाः—विच्युतसन्दंशेन ।

प्राप्त—ऊर्ध्वाधस्तल मिलितचतुराभ्याम् ।

प्राणसमा—मिलितसूचीमुखाभ्याम् च ।

समागम—हृदयसन्दंशेन मिलितसूचीमुखाभ्याम् ।

रस—चतुरेण ।

उल्लासैः—हृदयविकसितमुकुलेन ।

अमी—ऊर्ध्वाधस्तलमृगशीर्षेण ।

वासराः—वित्तारितोर्ध्वतलयताकेन ॥

अष्टपदी ३

ललितलवङ्गलतापरिशीलन कोमलमलयसमीरे ।

मधुकर निकरकरम्बित कोकिल कूजित कुंजकुटीरे ॥

ललित—लोलितालपल्लवेन ।

लवङ्ग—किंचिदूर्ध्वानीत तर्जनीक कपित्थेन ।

लता—लताहस्तेन । अथवा आप्रितोर्ध्वगतसूचीमुखेन ।

परिशीलन—मिलितसूचीमुखाभ्याम् ।

कोमल—चलितांगुष्ठहंसासेन ।

मलयसमीरे—ऊर्ध्वस्थितालपल्लवार्ध्वगतोर्ध्वतलपलत्रिपताकेन ।

मधुकर—अमरहस्तकेन ।

निकर—आवर्तनेन कृतमुष्टिना । अथवा मण्डलाकार आमितसूची
मुखाभ्याम् ।

करम्वित—मिलितसूचीमुखाभ्याम् ।

कोकिल—हंसासेन ।

कूजित—अधस्तात्पुरोगतहंसासेन कर्णगतसूचीमुखेन च ।

कुंजकुटीरे—पल्लवहस्तकेनोर्ध्वमिलिताश्रमृमक्षीर्पाभ्याम् ॥ १ ॥

विहरति हरिरिह सरसचसन्ते ।

मृत्यनि युवति जनेन समं सखि विरहिजनस्य दुरन्ते ॥

विहरति—समपादाचार्या ।

हरिः—त्रिमङ्गीस्थानकेन ।

इह—पुरोदेशदर्शितपताकेन ।

सरस—चतुरेण ।

चसन्ते—पल्लवकांगूलाभ्याम् ।

मृत्यनि—चतुरस्रस्थानकेन रथचक्राचार्या । अथवा अमर्या ।

युवति—स्वस्तिकीकृत पञ्चकोशाभ्याम् ।

जनेन—विस्तारितोर्ध्वतलपल्लवेन ।

दुरन्ते—विषण्णया दृष्ट्याऽधोमुखशिरसा च ॥ १ ॥

उन्मदमदन मनोरथपथिकवधूजन जनित विलापे ।

अलिकुलसंकुल कुसुमसमूह निराकुल वकुल कलापे ॥

उन्मद—मत्तत्वाचार्या मदित्यादृष्ट्या ।

मदन—हृदतावेष्टित चतुरेण । अथवा वामप्रसारितमुष्टिदक्षिणाकृष्ट
स्वटकामुत्ताभ्याम् ।

मनोरथ—हृदतसन्दर्शनेन ।

पथिक—अर्धगुलिनामपार्श्वगतपताकेन ।

धधू—हृदत पदकोष्ठाभ्याम् ।

जन—विस्तारितोर्ध्वतलपताकेन ।

जनिन—आवेष्टित किञ्चिदूर्ध्वगतपताकेन ।

विलापे—करुणयारुण्याङ्गवलितेन दोलहस्तकेन च ।

अलिकुल—अपङ्कजपराभ्याम् ।

संकुल—अधस्तलमिलित लोलितपताकाभ्याम् ।

कुसुम—कांगूलेन ।

समूह—आवर्तनन कृतमुष्टिना । अथवा मण्डलीकृत सूचीमुत्ताभ्याम् ।

निराकुल—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

षकुलकलापे—ऊर्ध्वस्थित परस्परमिलितांगुलिपताकाभ्याम् ॥ २ ॥

मृगमदसौरभरभसधशंवदनधदलभालनमाले ।

युवजन हृदय विदारणमनसिजनधरुचिर्किंशुक जाले ॥

मृगमदसौरभ—मृगशीर्षाच्चलदधोगतपताकेननासागताधस्तल शुक
तुन्देन च ।

रभस—आवेष्टित पताकेन ।

धशंवद—मिलितसूचीमुत्ताभ्याम् ।

नव—किञ्चिदधिकतर्ज्यग्रोर्ध्वमुख कपित्थेन ।

दलमाल—विस्तारितोर्ध्वतलचतुरेण ।

तमाले—चलदूर्ध्वगत्रिपताकाभ्याम् ।

युव—निहंचित शिरसा मच्छयाधर्या ।

जन—विस्तारितोर्ध्वतलपताकेन ।

हृदय-हृदय सन्दर्शनेन ।

विदारण-रेखितहस्तकेन ।

मनसिज-हृदयवेष्टित चतुरेण ।

नख-ताम्रचूडेन ।

रुचि-चलयिपताकेन ।

किंशुक-ताम्रचूडेन ।

जाले अधस्तलमिलित लोलितपताकाभ्याम् । ३ ॥

मघनमहीपति कनकदण्डरुचि केसरकुसुमविकासे ।

मिलितशिलीमुख पाटलिपटलकृतस्मरतूणविलासे ॥

मघन-हृदयवेष्टितचतुरेण । अथवा लोलितालपल्लवेन ।

महीपति-पुरस्तलाधोदर्शितपताकेनात्यर्चनेन कृतमुष्टिस्थशिशुरेण ।

अथवा अधस्तलपताकाधोदर्शित बाणहस्तकेन ।

कनक-वामकरस्योपरिचालित सन्दर्शनेन ।

दण्ड-ऊर्ध्वमुखसूचीमुखभ्याम् ।

रुचि-लोलितालपल्लवेन ।

केसर-चलदूर्ध्वगत्रिपताकाभ्याम् ।

कुसुम-कांगूलेन ।

विकासे-विकसितपुङ्गवेन ।

मिलित-मिलितसूचीमुखभ्याम् ।

शिलीमुखपाटलिपटल - कांगूलोपरिअमङ्गमरेणमिलितवधस्तललो-
लितपताकाभ्याम् ।

कृत-अधोमुखदंष्ट्रासेन ।

स्मर-हृदयवेष्टितचतुरेण ।

तूण—कीटपार्श्वदर्शितालपल्लवादाकर्षित कपित्थेन ।

विलासे—ओलितालपल्लवेन ॥ ४ ॥

विगलितलज्जितजगद्वलोकन तरुणकरुणकृतहासे ।

विरहिनिक्कन्तन कुलमुखाकृतिकेतकवंतुरिताशो ॥ ५ ॥

विगलित—किंचिदधोवेष्टित कर्तरीमुखेन ।

लज्जित—लज्जितया दृष्ट्या परावृत्तेन शिरसा ।

जगत्—विस्तारितपताकेन ।

अवलोकन—अंचितकरणेन कान्तया दृष्ट्या ।

तरुण—कपित्थेन ।

करुण—हृंगूलेन ।

कृत—अधोमुखहसास्येन ।

हासे—प्रसन्नमुखरागेण विकसितमुकुलेन च ।

विरहि—विमुक्तसूचीमुखाम्भ्याम् ।

निक्कन्तन—तिर्यग्गतावस्तलपताकेन ।

कुन्त—स्कन्धसमीपे दर्शितकपित्थेन ।

मुखाकृति—वृषीमुखेन ।

केतक—ऊर्ध्वमुखभिलिवतल त्रिपताकाभ्याम् ।

वंतुरित—आवर्तितलताकरेण ।

आशो—दिग्दर्शितसूचीमुखेन ॥ ५ ॥

माधविका परिमलललितेनवमालति जासिसुगन्धौ ।

मुनि मनसात्रपि मोहनकारिणि मरुणाकारण वन्धौ ॥

माधविका—आभितोर्ध्वगतसूचीमुखेन पल्लवहस्तकेन च । अथवा

चलदूर्ध्वसमानीतलताकरेण ।

परिमल—नासागतकांगूलेन ।

ललिते—लोलितालपल्लवेन ।

नव—ऊर्ध्वमुखकिञ्चिदधिकतर्जनीकलूर्ध्वग कपित्थेन ।

भालनिजाति—आमितोर्ध्वगतसूचीमुख्याभ्यां कांगूलेन च

सुगन्धौ—नासागतहंसाक्षेन ।

सुनि—दृढतचालित सन्दंशेन ।

मनसा—दृढतहंसाक्षेन ।

मोहनकारिणी—समासारितपत्तल्याचार्या अथोदुसहंसाक्षेन ।

तरुण—पत्तल्याचार्या निर्वृचितेन शिरसा दृढदृष्ट्या च ।

अकारण—विध्युतकपित्थेन ।

यन्धौ—दृढत पताकेन ॥ ६ ॥

स्फुरदतिमुक्तलतापरिरंभणमुकुलित पुलकित चूते ।

वृन्दावनविपिने परिसरपरिगत यमुनाजलधूते ॥७॥

स्फुरत्—लोलितालपल्लवेन ।

अतिमुक्तलता—लताकरोर्ध्वसमानीत पल्लवेन ।

परिरंभण—उत्संशेन ।

मुकुलित—सुकृतेन ।

पुलकित—अङ्गदर्शित चलदूर्ध्वगतहंसपक्षेण ।

चूते—चलदूर्ध्वगतपताकाभ्यां पल्लवाभ्यां च ।

वृन्दावन—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

विपिने—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्याम् । चलदूर्ध्वसमानीतलताकरेण च ।

परिसर—पार्श्वेपूरस्तलाहुलि पताकेन ।

परिगत—परिवर्तित विस्तारितपताकेन ।

यमुना—ऊर्ध्वभ्रामितमूर्च्छागुल्फाचलदधस्तमानीत त्रिपताकेन तेनैव
पुरा प्रसारितेन ।

जल—वामाधस्तलदक्षिणोर्ध्वतलचालितावर्तित चलदंगुलिपताकाभ्यां
च

पूते—शनैरूर्ध्वगतालपल्लवेन ॥ ७ ॥

श्रीजयदेवभणितभिदमुवयानि हरिचरणस्मृति सारम् ।

सरसवसन्तसमयवनवर्णन भनुगतमदनविकारम् ॥८॥

श्री—शनैरूर्ध्वगतालपल्लवेन ।

जयदेव—ललाटस्थकपोतेन ।

भणितं—अधरात्पुरोगतहंसास्येन ।

इदं—अर्धोगुलिपुरस्तलपताकेन

उवयति—विकसितगुक्कुलेन ।

हरि—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

चरण—चरणदर्शितपताकेन ।

स्मृति—हृद्गतचालित सन्दर्शनेन ।

सारं—आवर्तनेन कृतमुष्टिना ।

सरस—लोलितालपल्लवेन । अथवा चतुरेण

वसन्त—पल्लवकांगूलाभ्याम् ।

समय—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

वन—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्यां विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

वर्णनं—अधरात्पुरोगतहंसास्येन ।

अनुगत—वामदेशातिर्यगानीतोर्ध्वतलमृगशीर्षेण । अथवा अर्धोगुलि
पुराप्रसारित चलत्रिपताकेन ।

मदन—हृद्गतावेष्टितचतुरेण ।

विकारं—कान्तया दृष्टया कमलवर्तनया च ॥ ८ ॥

निलोत्सङ्गवसहुजङ्गकवलक्लेशादिघेषाचलम्
 प्रालेयम्वनेच्छयानुसरति श्रीखंडशैलालिनः ।

किंचित् स्निग्धरसालमौलिमुकुलान्यालोक्यहर्षोदयम्
 उन्मीलन्ति कुहुः कुहुरिति कलोत्तालाःपिकानां गिरः ॥

नित्य—आवेष्टितपताकेन ।

उत्सङ्ग—उत्सङ्गेन पार्श्वधोदर्शितपताकेन ।

वसत्—शनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

भुजङ्ग—सर्पशीर्षेण ।

कवल—गुह्यप्रतिगच्छत्यशकोशेन ।

क्लेशात्—त्रिपणया दृष्ट्या घृतशिरसा । अथवा दोलहस्तकेनचित्
 शिरसा ।

हृष—आवर्तनेन ।

ईशाचल—शिरसाजलिनापल्लवेन च ।

प्रालेय—विधुतशिरसा ।

म्वन—पुरोमिलिताधस्तलपार्श्वधोगतपताकाभ्याम् ।

इच्छया—हृद्रतसन्देहेन ।

अनुसरति तिर्यग्गतोर्ध्वतलमृगशीर्षेण

श्रीखंड—परावर्तितमुष्टिभ्याम् ।

शैलानिला—ऊर्ध्वस्थितालपल्लवेन चलतिर्यग्गतप्रिपताकेन ।

किंचित्—किंचित्तर्जनीदर्शितोर्ध्वमुखकपित्थेन ।

स्निग्ध—लोलितामुष्टोर्ध्वमुखसंसासेन ।

रसालमौलि—चलदूर्जगप्रिपताकाभ्यां ऊर्ध्वमिलितमुखाभ्याम् ।

मुकुलानि—मुकुलेन ।

आलोक्य-नेत्रांचलेचलपताकेन विर्यगतदृष्ट्या च ।

दृष्टोवयात्—दृढतविकासितमुकुलेन ।

कुटुःकुट्टरिनि कलोत्ताला—कर्णगतसूचीमुखेन ।

पिकानांगिरः—अधरात्पुरोगतहंसाखेन ॥

॥ इति ललितलवङ्ग ॥ ३ ॥

अनेकनारीपरिरंभसंभ्रमस्फुरन्मनोहारिविलासलालसम् ।

सुरारिमारादुपदर्शयन्त्यसौ सखीसमक्षं पुनराह राधिकाम् ॥

अनेक—पार्श्वदेशात्पुनः समानीतसूचीमुखाभ्यां । अथवा आवेष्टित
पताकाभ्याम् ।

नारी—स्वस्तिकीकृतपद्मकोशाभ्याम् ।

परिरंभ—उत्संभेन ।

संभ्रम—दृढतविकासितमुकुलेन ।

मनोहारि—लोलितमन्दशेन ।

विलास—विज्ञापितकरणेन । अथवा निहंभितशिरसा समपादचार्या ।

लालसं—दृढतसन्दंशेन । स्निग्धया दृष्ट्या च ।

सुरारि—प्रियङ्गीलानकेन ।

आरात्—विर्यगदर्शितार्षोगुलिपताकेन ।

उपदर्शयन्ती—विर्यगदर्शित सूचीमुखेन साक्षादृष्ट्या च ।

असौसखी—कल्पितसखीदर्शितपताकेन ।

समक्षं—पुनर्वर्तितपताकेन ।

पुनराह—अधरात्पुरोगतहंसाखेन ।

राधिका—स्वस्तिकीकृत पद्मकोशाभ्याम् ॥

विश्वेषामनुरङ्गनेन जनयन् आनन्दभिन्दीवर
 श्रेणीदयामलकोमलौरूपनयनहरेरनङ्गोत्सवम्
 स्वच्छन्दं व्रजसुन्दरीभिरभितः प्रत्यङ्गमालिङ्गितः
 शृङ्गारः सखिमूर्तिमान् इव मधोभुग्धो हरिः कीदृशे ॥

विश्वेषां—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

अनुरङ्गनेन—लोलितालपल्लवेन ।

जनयन्—अवेष्टितोर्ध्वतलपताकेन ।

आनन्दं—हृदयविकसितमुङ्गलेन हृदया दृष्टया च ।

भिन्दीवर—कमलवर्तनया ।

श्रेणी तिर्थगताधस्तलमृगशीर्षेण ।

दयामल—ऊर्ध्वविस्तारित चलत्सन्दर्शनेन ।

कोमलैः—चलितांगुष्ठदंसास्त्रेण ।

उपनयन्—शनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

अङ्गैः—अङ्गदर्शितहंसपक्षेण ।

अनङ्गोत्सवं—उत्सङ्गेन

स्वच्छन्दं—अवेष्टितोर्ध्वगतपताकाभ्याम्

व्रजसुन्दरीभिः—शिरस्थितालपल्लवेनाकर्षिताचलखटकामुखेन परावृत्तेन
 शिरसा च ।

अभितः—पुरोमुखमण्डलीकृतमूर्त्तिमुताभ्याम् ।

प्रत्यङ्गं—प्रत्यङ्गदर्शित हंसपक्षेण ।

आलिङ्गितः—उत्सङ्गेन ।

शृङ्गारः—लोलितालपल्लवेन ।

सखि—अधस्तलसर्पशीर्षेण ।

मूर्तिमान्—अधोर्ध्वनीतसन्दंशाभ्याम् ।

इव—आवर्तनेन ।

मधौ-कांगूलपल्लवाभ्याम् ।

सुग्धः-लोलितसन्दंशेन ।

हरिः-विभङ्गीस्थानकेन

क्रीडति—मिलितांगुलितलत्रिपताकाभ्याम् ।

रासोल्लासभरेण विभ्रमभृतामाभीरवामधुवा

मभ्यर्णैपरिरभ्यनिर्भरसुरः प्रेमांधया राधया ।

साधु, स्वद्वन्द्वं सुधामयमिति व्याहृत्य गीतस्तुति

व्याजाद्बुद्धदण्डं वितस्मितमनोहारी हरिपातु यः ॥

रास—अवेष्टितमिलिताग्रपताकाभ्याम् ।

उल्लास—हृदयविकासितप्रकुलेन हृदया दृष्टया च ।

भरेण—अधस्तलपुरोमिलितलोलितपताकाभ्याम् ।

विभ्रमभृतां—क्षिप्तासितकरणेन ।

आभीरवामधुवां—शिरालपल्लवाकर्षितांचलखटकामुखेन परावृत्तेन

शिरसा च ।

अभ्यर्ण—पार्श्वदेशदर्शिताद्योगुलिपताकेन ।

परिरभ्यनिर्भर—उत्सर्गेन ।

उरः—हृदयसंदंशेन ।

प्रेम—हृदयचतुरेण ।

अन्धया मुकुलया दृष्टया ।

राधया—शिरसादाकर्षितांचलखटकामुखेन परावृत्तेनशिरसा ।

साधु—लोलितालपल्लवेन ।

त्वत्—पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

वदनं—हृदयभावर्तितालपल्लवेन ।

सुधामयं—अर्धचन्द्रेण ।

इति -आवर्तितपताकेन ।

व्याहृत्यगीतस्नुनि -अधरात्पुरोगतईसाखेन ।

व्याजान् आवेष्टिताधस्तलपताकेन ।

उद्भूत-आवर्तितोर्ध्वगतपताकेन

सुम्बित अधरसमीपाधोर्ध्वमुखमुकुलाभ्याम् ।

स्मित-प्रसन्नमुखरागेण ।

मनोहारी -इदृतसन्दर्शनेन

हरिः-त्रिमङ्गीस्थानकेन ।

पातु-शनैरवस्तलीकृतपताकेन ।

षः-पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ॥

अष्टपदी ४

चन्दनचर्चितनीलकलेषर पीतवसनवनमाली ।

केलिचलन्मणिकुण्डलमण्डितगण्डयुगस्मितशाली ॥१॥

चन्दन—आरात्रिकशिरसा परावर्तितमुष्टिभ्याम् ।

चर्चित—अङ्गलेपित हंसपक्षेण । आधूत शिरसा ।

नील—ऊर्ध्वविस्तारितचलत्सन्दर्शनेन । उत्थिष्ठशिरसा ।

कलेषर—अङ्गदार्शित हंसपक्षेण ।

पीत—करभोपरिचलितसन्दर्शनेन ।

वसन—पार्श्वदेशाभाभिपर्यन्तानीत परस्परसम्मुखचलत्खटकामुलाभ्यां

अथवा स्कन्धदेशात्पुरासमानीतखटकामुलाभ्याम् ।

वनमाली—स्कन्धदेशाजानुपर्यन्तानीतखटकामुलाभ्याम् ।

केलि—मिलितगुलितलत्रिपताकाभ्यां । अथवा मुखसमीपाधोर्ध्व-
मिलितमुकुलाभ्याम् ।

चलत्—विक्रिष्टांगुलिचलत्पताकेन ।

माणि—चलत्कांगूलेन ।

कुण्डल—कर्णादघस्त्रिपदंशस्याभ्याम् ।

मण्डित—परिवाहितशिरसा लोलितालपल्लवेन च ।

गन्ध—उत्तानवंचितेन ।

युग—अर्धपताकेन ।

स्मित—प्रसन्नमुखरागेण हृष्टया दृष्ट्या च ।

शाली—परिवाहितशिरसा लोलितालपल्लवेन च । १ ॥

हरिरिहमुग्धवधूनि करे विलासिनि विलसति केलिपरे ॥

हरिः—विभङ्गीस्थानकेन ।

इह—अधोंगुलिपुरोदेशदर्शितपताकेनावधूतशिरसा च ।

मुग्धवधू—इत्समीपे स्त्रिपदीकृत कांगूलाभ्यां अथवा मुकुलाभ्यां ।

निकरे—पार्श्वदेशालम्बनैरानीत परस्पर सन्मुखसमीपमुखाभ्याम्

विलासिनि—निर्वंचितेन शिरसा सपपादचार्या । अथवा शिक्षाक्षिप्त
करणेन ।

विलसति—परिवाहितशिरसा लोलितालपल्लवेन च ।

केलिपरे—मुखसमीपे ऊर्ध्वाधोमुखमुकुलाभ्यां उत्सङ्गेन च । २ ॥

पीनपयोधरभारभरेणहरिं परिरभ्यसरागम् ।

गोपवधूरनुगायति काञ्चिदुदंचित पञ्चमरागम् ॥ २ ॥

पीनपयोधर—स्त्रिपदीकृतालपल्लवाभ्याम् ।

भारभरेण—वक्षःसमीपे शनैरघस्त्रलीकृतपताकाभ्याम् ।

हरि-त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

परिरञ्ज-उत्सङ्गेनमुकुल दृष्ट्या च ।

सरार्ग-हृदयसन्दर्शेन लिङ्गधया दृष्ट्या च ।

गोषवधूः-शिरस्थालपल्लवाकर्षितांचलखटकामुखपरावृत्तशिरोभिः ।

अनुगायति-अधरात्पुरोगतहंसास्येनावधूत शिरसा च ।

काचित्-पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

उदंचित-कण्ठदेशादधर पुरःसमानीत हंसास्येन ।

पञ्चसरार्ग-कर्णयामसूचीमुखेन ॥ २ ॥

कापि विलास विलोलविलोचन खेलन जनितमनोजम् ।

ध्यायति मुग्धवधूरधिकं मधुसूदन वदनसरोजम् ॥३॥

कापि-पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

विलास-समपादचार्या ललितया दृष्ट्या च ।

विलोल-लोलितया दृष्ट्या च ।

विलोचन-अपाङ्गावर्तित चलत्रिपताकेन ।

खेलन-कान्तया दृष्ट्या ।

जनित-आवेष्टित किंचिदूर्ध्वगतपताकेन ।

मनोज-हृदयवेष्टितचतुरेण लिङ्गधया दृष्ट्या च ।

ध्यायति-मुकुलित दृष्ट्या च समशिरसा हृदयसन्दर्शेन ।

मुग्धवधूः-हृदयस्थितिकीकृतकाङ्क्षुलाभ्याम्

अधिकं आवेष्टितकिंचिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

मधुसूदन-त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

वदन-हनोरधावर्तितालपल्लवेन ।

सरोज-कमलवर्तनया ॥ ३ ॥

कापि कपोलतले मिलितालापितुं किमपि श्रुतिमूले ।
 चारु चुचुंष नितम्बवती दयितं पुलकैरनुकूले ॥४॥

कापि-धृतशिरसा पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

कपोलतले-उत्तानदयितेन ।

मिलिता-मिलितसूचीमुखाम्भ्याम् ।

आलपितुं-अधरात्पुरोगतहंसास्येन ।

किमपि-आवर्तित चतुरेण । अथवा निच्युतकपित्येन ।

श्रुतिमूले-कर्णाभोदश्रितहंसास्येन ।

चारु-लोलितालपद्येन ।

चचुम्ब अधरसमीपे ऊर्ध्वाधोमुखमुकूलाम्भ्याम्

नितम्बवती-नितम्बहस्तकेन ।

दयितं-हृदयपताकेन ।

पुलकैः-कपोलेचलप्रपताकेन

अनुकूले-गनैरावर्तितपताकेन । अथवा मिलितसूचीमुखाम्भ्याम् ॥४॥

केलिकलाकुतुकेन च काचिदमुं यमुनाजल कूले ।

मञ्जुलवञ्जुलकुञ्जगर्तं विचकर्ष करेणकुकूले ॥ ५ ॥

केलिकला-उत्सङ्गेनाधरसमीपे ऊर्ध्वमिलितसूकुलाम्भ्याम् स्निग्धया
 दृष्टया च ।

कुतुकेन-हृदय विकसितमुकुलेन दृष्टया दृष्टया च । आवर्तित
 पताकेन ।

काचित्-पार्श्वगतसूचीमुखेन धृतशिरसा च ।

अमुं-अधोगुलिपुरस्तलपताकेनावधृतशिरसा च ।

यमुना-आभितोर्ध्वमुखसूचीमुखाम्भ्याम् समानीतविर्यक्प्रसारितप्रपता
 केन ।

जल—अधोर्ध्वतलचलदंगुलयावर्तित परावर्तित पताकाभ्याम् ।

कूले—चलत्पुरःप्रसारित निपताकाभ्यां अथवा मकरहस्तकेन ।

मञ्जुल—लोलितालपल्लवेन ।

चञ्जुल—चलदूर्ध्वगनिपताकाभ्याम् ।

कुक्ष—चलदूर्ध्वसमानीतलताकरेण । मिलितमुखमृगशीर्षाभ्यां च ।

गतं—शनैरावेष्टित तिर्ध्वगतपताकेनाधूतशिरसा च

विश्वकर्ष आकृष्टवसन खटकामुखेन ।

करेण करदण्डितपताकेन ।

दुकूले—स्कन्धदेशान्मण्डलाकारपुरःसमानीत खटकासुखाभ्याम् ॥ ५ ॥

करतलताल तरलबलयावलि कलित कलस्वन वंशो

रासरसे सहनृत्यपराहरिणा युवतिः प्रशशम्से ॥ ६ ॥

करतलताल—कृततालिकापताकाभ्याम् ।

तरल—चलत्पताकेन ।

बलयावलि—प्रकोष्ठगतार्धचन्द्रेण ।

कलित—आवेष्टितपताकाभ्यां मिलितसूचीमुखाभ्यां च ।

कलस्वन—कर्णगतसूचीमुखेन । अथवा कर्णगतहंसास्येन ध्रुव शिरसा
ललितया दृष्टया च ।

वंशो—वंशधारणमृदगा ।

रासरसे—त्रिभङ्गीस्थानकेन हृदि स्वस्तिकीकृत पञ्चकोशाभ्यां परस्परा
न्तर्गतगुलिपताकाभ्यां । अथवा नृत्यविशेषेण ।

सह—मिलितसूचीमुखाभ्याम् ।

नृत्यपरा—भ्रमर्या । अथवा गतिविशेषेण ।

हरिणा—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

युयतिः—स्वस्तिकीकृतपद्मकोशाभ्याम् ।

प्रशशांसे—अधरात्पुरोगतहंसास्येन । लोलितालपल्लवेन च ॥ ६ ॥

श्लिष्यति कामपि शुम्भति कामपि रमयति कामपि रामाम् ।
पश्यति सस्मित चारुपरामपरामनुगच्छति वामाम् ॥ ७ ॥

श्लिष्यति—उत्सङ्गेन मृकलया दृष्ट्या च ।

कामपि—पार्श्वगतसूचीमुखेनाधृतशिरसा च ।

शुम्भति—अधरसमीपेक्षनैरूर्ध्वार्धोपिलितमृकलाभ्यां अवधूतशिरसा च ।

कामपि—वामपार्श्वगतसूचीमुखेन धृतशिरसा च ।

रमयति—मिलितवलत्रिपताकाभ्याम् ।

कामपि—तिर्यग्दर्शितसूचीमुखेन धृतशिरसा च ।

रामां—आकर्षितांचल खटकामुखेन परावृत्तेन शिरसा च ।

पश्यति—ललितया दृष्ट्या ।

सस्मित—प्रसन्नमुखरागेन हाम्यदृष्ट्या च ।

चारु—लोलितसन्दंशेन परिवादितशिरसा ।

परां—तिर्यग्गतसूचीमुखेन धृतशिरसा च ।

अपरां—तिर्यग्दर्शितसूचीमुखेन ।

अनुगच्छति—ऊर्ध्वतलतिर्यग्गतमृगशीर्षेण ।

वामां—आकर्षितांचलखटकामुखेन परावृत्तेन शिरसा कटाक्षेण च ॥

श्रीजयदेवकवेरिदमद्भुत केशव केलिरहस्यम् ।

वृन्दावनविपिने चरितं वितनोतु शुभानि यशस्यम् ॥८॥

श्री—ऊर्ध्वगतलपल्लवेनाधृतशिरसा ।

जयदेव—ललाटस्थानजलिना धृतशिरसा च ।

कवेः—अधरात्पुरोगतहंसास्येन ।

इदं—अधोगुलितपुरस्तलपताकेन ।

अद्भुत—अद्भुतदृष्ट्या ऊर्ध्वगतालपल्लवेन ।

केशद—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

केलि—मिलितांगुलितलत्रिपताकाभ्यां कान्तया दृष्ट्या च ।

रहस्यं—कर्णगतहंसास्पेन ।

वृन्दावनविधिने—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्यां पल्लवेन विस्तारितपताकाभ्यां च ।

चरितं—ऊर्ध्वतलविस्तारितपताकेन ।

वितनोतु—विस्तारितालपल्लवाभ्याम् ।

शुभानि—उद्भुतहस्तकेन ।

यशस्यं—ओलितसन्दर्भेन ॥ ८ ॥

विहरनिवने राधा साधारणप्रणये हरी
विगलित निजोत्कर्षादीर्घावशेन गतान्यतः ।

कचिदपि लताकुंजे गुंजन्मधुम्रतमण्डली

सुखरशिखरेलीना वीनायुवाच रहःसस्त्रीम् ॥

विहरनि—समपादचार्या ।

वने—ऊर्ध्वतलचलत्रिपताकाभ्यां विस्तारितपताकाभ्यां च ।

राधा—स्वस्तिकीकृतपद्मकोश्याभ्याम् ।

साधारण—आवेष्टितपताकेन ।

प्रणये—हृदयचतुरेण स्निग्धया दृष्ट्या च ।

हरी—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

विगलित—हृदये उद्देष्टित कर्दरीमुखेन ।

निजोत्कर्षात्—अद्भुतशक्तितालपल्लवेन । धुतशिरसा शनैः किञ्चिदूर्ध्व
समानीतालपल्लवेन ।

ईदृश्या—कुट्टया इष्टया हृदयादूर्ध्वगतचलत्रिपताकेनारक्तमुखरागेण च ।

वशेन—शनेरवस्तलीकृतपताकेन ।

गता—अधोगुलिचलत्पूरः प्रसारितत्रिपताकेन ।

अन्यतः—आवर्तिततिर्वग्दक्षित सूचीमुखेन ।

कचित्—आवेष्टितपताकेन ।

अपि—आवर्तनेन

लताकुञ्जे—चलदूर्ध्वसमानीत लताकरमिलितमुखमृगशीर्षाभ्याम् च । १

शुञ्जत्—कर्णगतसूचीमुखेन । अथवा अधरात्पूरोगतहंसासेन ।

मधुवन—स्नामितभ्रमरेण ।

मण्डली—नितारितपताकाभ्याम् ।

मुखरशिखरे—अधरान्पूरोगतहंसासेन शिखरेण च ।

लीना—लीनकरेण शनैः कुनकपोतेन ।

दीना—दीनदृष्ट्या पुष्पपुटेन अधोमुख शिरसा च ।

अपि—आवर्तनेन ।

उवाच—अधरात्पूरोगत हंसासेन ।

रहः—ऊर्ध्वमुखसूचीमुखेन ।

सर्त्तुः—अघस्तलसर्पशीर्षेण हृदयपताकेन च ॥

अष्टपदी ५

सञ्जरदधरसुधामधुरध्वनि मुखरितमोहनवशम् ।

चलित हृगंचल चंचल मौलि कपोलविलोलचतंसम् ॥

सञ्जरदधर—अधरोपरिचलित सन्दंशेन ।

सुधामधुरध्वनि—लोलितसन्दंशेन कर्णगतहंसासेन च ।

मुखरित—अधरात्पुगेतर्हसासेन च ।

मोहन—मदिरया दृष्टया मत्तत्वाचार्या च ।

वम्श—वम्शधारणमुद्रया ।

चलितह्रस्वचल—कटाक्षेण ।

चञ्चलमौलि—ध्रुतशिरसा ।

कपोल—उत्तानवंचितेन ।

विलोल—लोलितालपल्लवेन ।

अवतंसं—गण्डस्थलोर्ध्वभागगत सूचीमुखेन ॥ १ ॥

रासे हरिभिह विहित विलासम् ।

स्मरतिमनो मम कृत परिहासम् ॥

रासे—त्रिमङ्गीस्थानकेन । इदि खस्तिकीकृतपद्मकोशाभ्यां परस्परान्त
र्गतांगुलिपताकाभ्यां च ।

हरिं—त्रिमङ्गीस्थानकेन ।

इह—अर्धोंगुलिपुरस्तलपताकेन ।

विहित—शूनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

विलासं—क्षिप्तक्षिप्तकरणेन । अथवा निर्दचितशिरसा समपदाचार्या ।

स्मरति—हृदयचलितांगुष्ठसन्दर्शनेन ।

मनो—हृदयसंदर्शनेन ।

मम—जत्रुदशितालपल्लवेन ।

कृत—अधोमुखहंसासेन ।

परिहासं—हास्यदृष्ट्या प्रसन्नमुखरागेण च ॥

चन्द्रकचक्र शिखण्डि शिखण्डकमण्डलवलयित केशम् ।

प्रचुरपुरन्दरधनुरनुरांजितमेकुरमुविनसुवेशम् ॥ २ ॥

चन्द्रक—अर्धचन्द्रेण ।

चारु—लोलितालपल्लवेन ।

शिखण्डि—मयूहस्तकेन ।

शिखण्डकमण्डल—पूरस्त्वलविरलांशुलि मण्डलीकृतपताकाभ्याम्
वलचित—केशयन्धेन ।

केश—शिरोभागाच्चलचिर्यकप्रसारितारालेन ।

प्रचुर—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

पुरन्दर—प्राचीदिग्दर्शितद्वर्चीमुखेनाधस्तलपतकस्य तालद्वयान्तरस्थित
माणहस्तकेन ।

धनुः—वामपुर-प्रसारितमुष्टि दक्षिणाकृष्ट खटकाभ्याम् ।

अनुरक्षित—लोलितालपल्लवेन ।

मेदुरमुविर—तिर्यकप्रसारितोर्ध्वानीताधस्तलमिलितपताकाभ्याम्

सुवेष्टा—मङ्गदक्षितशर्नैरूर्ध्वानीतसन्दंशाभ्याम् ॥ २ ॥

गोपकदम्बनितम्बवती मुखचुम्बनलम्बितलोभम् ।

चन्दुजीवमधुराधरपल्लवमुल्लसितस्मितशोभम् ॥ ३ ॥

गोप—गोमुखहस्तेन आमित सूचीमुखेन च ।

कदम्ब—आवर्तन कृतमुष्टिना । अथवा मण्डालीकृत परस्परसंमुख
सूचीभ्याम् ।

नितम्बवती—नितम्बहस्तकेन ।

मुख—इनोरषावर्तितालपल्लवेन ।

चुम्बन—अधरसमीपाबोर्ध्वमुखमीलितमुकुलाभ्याम् ।

लम्बित आवर्तनेन

लोभं—संकोचितोर्णनामेन ।

चन्दुजीव—कांगूलेन ।

मधुर—लोलितालपल्लवेन ।

अधर—अधरे परिचालित सन्दंशेन ।

पल्लव—पल्लवेन

उल्लसित—अधरसमीपे विकसितमुकुलेन ।

स्मित—प्रसन्नमुखरामेण ।

शोभ—लोलितालपल्लवेन ॥ ३ ॥

विपुलपुलकभुज पल्लववलयित धल्लवयुवति सहस्रम् ।

करचरणोरसि मणिमणभूषणकिरण विभिन्नतमिस्रम् ॥४॥

विपुल—विस्तारितपताकाभ्याम् ।

पुलक—अङ्गदक्षितचलद्रसपक्षेण ।

भुज—भुजदक्षितपताकेन ।

पल्लव—पल्लवेन ।

वलयित—उत्सङ्गेन ।

धल्लव गोपुस्तभाभितसूचीपुस्ताभ्याम् ।

युवति—स्वस्तिर्काकृत पद्मकोशाभ्याम् । अथवा

धल्लयुवति शिरस्थलपल्लवेनाकर्षितांचलस्रटकाद्गुलेन परावृत्तेन शिरसा

सहस्र—त्राणहस्तकेन ।

कर—करदक्षितपताकेन ।

चरण—चरणदक्षितपताकेन ।

उरसि—हृदयसन्दंशेन ।

मणि—चलत्कांगूलेन ।

मण—आवर्तनेन कृतमुष्टिना ।

भूषण—प्रत्यङ्गं यथोचितदक्षितार्धचन्द्राभ्यां हंसासाभ्यां च ।

किरण—चलत्रिपताकेन ।

विभिन्न—विद्युत्सूचीमुखाम्भ्याम् ।

समिक्षं—विस्तारितोर्ध्वमुखपताकेन ॥ ४ ॥

जलदपटलचलदिन्दुविनिन्दक चन्दननिलक ललाटम्
पीनपयोधरपरिसरमर्दननिर्वयहृदयकषाटम् ॥ ५ ॥

जलदपटल—तिर्यक्प्रसारितोर्ध्वमिलिताघस्तलपताकाम्भ्याम् ।

चलदिन्दु—चलदूर्ध्वगतार्धचन्द्रेण उत्थिताशिरसा च ।

विनिन्दक—अघरात्पुरोविधिसमन्दशेन ।

चन्दन—परावर्तितमुष्टिभ्यां आरात्रिक शिरसा च

निलक—ललाटगतत्रिपताकेन ।

ललाटं—उत्तानवश्रितेन ।

पीनपयोधर—हृत्प्रत्यस्तिकीकुटालपल्लवाभ्याम् ।

परिसरमर्दन—कुचोपरिमर्दितपताकेन ।

निर्वय—हृद्देशे परावर्तित हंसपक्षेण । अथवा मुष्टिताडित सन्दंशेन
रौद्रया दृष्ट्या च ।

हृदय—हृत्प्रत्यस्तिकेन ।

कषाटं—परावर्तितमिलितपताकाम्भ्याम् ॥ ५ ॥

मणिमय मकरमनोहर कुण्डलमण्डित गण्डमुदारम् ।

पतिवसनमनुगतमुनिमनुजसुरासुर वर परिवारम् ॥ ६ ॥

मणिमय—चलत्कांगूलेन मिलितसूचीमुखाम्भ्यां च ।

मकर—मकरहस्तकेन ।

मनोहर—लोलितालपल्लवेन ।

कुण्डल—कर्णादिघोदक्षितचलद्गमस्येन ।

मण्डित—लोलितसन्दंशेन ।

गण्ड—उत्तानवन्धितेन ।

उदारं—लोलितालपल्लवेन ।

पीत—करभोपरि चालितसन्दर्शेन ।

वसनं—स्कन्धदेशान्मण्डलाकारं पुरःसमानीत खटकाभुखाभ्याम् ।

अनुगत—वामदेशात्पार्श्वार्नीतोर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

मुनि—हृदयचलितांशुमसन्दर्शेन मुकुलया दृष्ट्या च ।

मनुज—अनुदर्शितालपल्लवेन ।

सुर—शिरस्थाञ्जलिना

असुर—मुखसमीपे स्वस्तिकीकृतोर्णनाभाभ्याम् ।

घर—अधिष्ठितोर्ध्वगतपताकेन । अथवा भ्रष्टस्थिशिखरेण ।

परिवारं—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ॥ ६ ॥

विशदकदम्बतले मिलितं कलिकल्लुचभयं शमयन्तम् ।

मामपि किमपि तरङ्गदनङ्गं दृष्ट्वा मनसा रमयन्तम् ॥ ७ ॥

विशद—लोलितालपल्लवेन ।

कदम्ब—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्याम् पल्लवेन च ।

तले—अधोगुलिपुरस्तलपताकेन ।

मिलितं—मिलितसूचीभुखाभ्याम् ।

कलि—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

कल्लुचभयं—कातरया दृष्ट्या विधुतशिरसा ।

शमयन्तं—स्कन्धापरिगन्धस्तलसमानीतपताकेन ।

मां—हृदयपातकेन । अथवा अनुदर्शितालपल्लवेन ।

अपि—आवर्तनेन ।

किमपि—विच्युतकपित्थेन ।

तरङ्गत्—तिर्यक्प्रसारितचलत् पुरःसमानीताधस्तलत्रिपताकेन ।

अनङ्ग—दृष्टावेष्टितचतुरेण ।

दृष्टा—अवाङ्मावर्तित चलत्रिपताकेन कान्तया दृष्ट्या च

मनसा—दृष्टतचतुरेण ।

रमयन्तं—लोलितालपल्लवेन । अथवा मिलितांगुलितलत्रिपताकाभ्याम् ॥

श्रीजयदेव फणितमनिसुन्दर मोहनमधुरिपुरुषम् ।

हरिचरणस्मरणं प्रति सम्प्रति पुण्यवन्तामनुरूपम् ॥ ८ ॥

श्री—ऊर्ध्वगतालपल्लवेन ।

जयदेव—ललाटस्थांजलिना ।

भणितं—अवरात्पुरोगतहंसास्येन ।

अति—आवेष्टितकिंचिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

सुन्दर—लोलितसन्दंशेन ।

मोहन—लोलितालपल्लवेन । अथवा मदिरया दृष्ट्या निहंशित शिरसा

मधुरिपुरुषं—त्रिभङ्गीस्थानकेन

हरि—शिरस्थांजलिना ।

चरण—चरणदक्षितपताकेन ।

स्मरणं—दृष्टालितांगुष्ठसन्दंशेन

प्रति—आवर्तनेन ।

सम्प्रति—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

पुण्यवन्तः—अधोमुखं विकसितमुकुलेन विषग्विस्तारितसूचीमुखेन ।

अनुरूपं—मिलितसूचीमुखाभ्याम् ॥ ८ ॥

पुरालोकस्तोकस्तवकनवकाशोकलनिका

विकासः कासारोपवन पवनोपि व्यधयति ।

अपिभ्राम्यद्भृङ्गारणित रमणीयानुमुकुल

प्रसूतिश्चूतनां सखि शिम्बरिणीयं सुखयते ॥

दुरालोक—अकेकरयः दृष्ट्या

स्तोक—ऊर्ध्वमुखकिंचिदधिकतर्जनीय कपित्थेन ।

स्मयक—अधोमुखालपल्लवेन । नासागतशुकतुण्डेनोद्वाहितोरसाच ।

नव—ऊर्ध्वमुखकपित्थेन ।

अशोकलनिका—लताकरोर्ध्वसमानीत कुतपल्लवेन च

विकासः—विकसितमुकुलेन ।

कासार—अधोगुल्फाधः पुरोवर्तितपताकाभ्याम् ।

उपवन—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्यां विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्यां च ।

पवनः—तिर्यक्प्रसारितचलत्पुरस्तमानीत त्रिपताकेन ।

अयं—अधोगुलिदर्शित पुरस्तलपताकेन ।

व्यथयति—विपण्णया दृष्ट्यामवलितेन च ।

अपि—भारवर्तनेन ।

आम्यत्—ऊर्ध्वमुखभ्रामितसूचीमुखेन ।

भृङ्गी—अपरहस्तकेन ।

रणित—अधरात्पुरोगत हंसास्त्रेण । अथवा कर्णगतसूचीमुखेन ।

रमणीय—लोलितालपल्लवेन ।

अनुमुकुल—मुकुलेन ।

प्रसूनिः—आवर्तितोर्ध्वगतपताकेन ।

चूतानां—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्यां पल्लवेन च ।

सखि—अधस्तलसर्पशीर्षेण दृढतपताकेन च ।

शिखरिणीयं—ऊर्ध्वदर्शितशिखरेण पुरस्तलदर्शितपताकेन च ।

सुखयते—दृढतपताकेन मुकुलया दृष्ट्या च ॥

हस्तस्त्रस्त विलासयन्शमनृजुवृषल्लिमद्वल्लवी

वृन्दोत्सारिवगन्तधीक्षितमति स्वेदार्द्रगण्डस्थलम् ।

भामुद्गीक्ष्य विलज्जितस्मिन् सुधासुग्धाननं कानने
गोविन्दं व्रजसुन्दरी अनमृतं पश्यामि हृष्यामि च ॥

हस्त—परस्परदर्शितपताकाभ्याम् ।

रुस्त—उद्वेष्टिताधोमुखकर्नरीमुखेन । अथवा विगलितगुह्येन ।

विलास—समपादाचार्यो निहंचितशिरसा ललितया दृष्टया च

चम्पू—वंशधारणमुद्रया ।

अनृजुधूवल्लिमद्वल्लवी—ललितया दृष्टया शिरस्थालपल्लवेनाकर्षिता
चलखटकापुलेन परानृचेन शिरसा ।

शृङ्ग—पार्श्वदेशात्पुरःसमानां तमिलिताग्रसूचीमुखाम्भ्यां अथवा आवर्तनेन
कृतगुह्येन ।

उत्सह—दृढत विकसितमुकुलेन दृष्टदृष्टया च ।

हगन्तवीक्षितं—कटाक्षेण ।

अति—आवर्तित किंचिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

स्वेदार्द्रगण्डस्थलं गण्डस्थलाच्चलदधोगत त्रिपताकेन विक्षिप्तगुलि
मुकुलेन ।

मां—अशुदर्शितालपल्लवेन ।

उद्गीक्ष्य—उल्लोकितेनापांगावर्तित त्रिपताकेन ।

विलज्जितं—लज्जितया दृष्टया परानृचेन शिरसा च ।

स्मिन्—प्रसन्नमुखरामेण हास्यदृष्टया च ।

सुधा—अर्धचन्द्रेण ।

सुग्धाननं—लोलितसन्दंशेन हनोरधावर्तितालपल्लवेन च ।

कानने चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्यां कृतपल्लवेन च विस्तारिपताकाभ्यां
च ।

गोविन्दं—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

व्रज—गोमुखेन विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्यां च ।

सुन्दरी—स्वस्तिकीकृत पद्मकोशाभ्याम् ।

जन—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

धूम्रं—पण्डलाकारमिलिताग्रपताकाभ्यां । अथवा पार्श्वदेशात्पुरः

समानीतमिलिताग्रधूम्रमुख्याभ्याम् ।

पश्यामि—अपाङ्गे विलीलितचतुराभ्याम्

हृष्यामिच—हृद्गतविकसितमुकुलेन हृष्टया दृष्ट्या च ॥

गणयति गुणघ्नमं भ्रामं भ्रमादपि नेहते

बहति च परितोषं दोषं विमुञ्चति दूरतः ।

युवतिषु चलतृष्णे कुष्णे बिहारिणि मां विना

पुनरपि मनो वामं कामं करोति करोमि किम् ॥

गणयति—क्रमेण गणितांगुलिकृतपताकेन ।

गुण—विस्तारितोर्ध्वतलपताकेन स्कन्धदेशान्तिकादिदधः समानीत
विरलांगुलिपताकेन प्रसारितवाममुष्ट्या कर्णाकुल्लटकामुखेन
पराङ्मतेन शिरसा मिलितधूम्रमुख्याभ्यां च ।

घ्नमं—ध्यायतेनेन कृतधृष्टिना ।

भ्रामं—हृद्यावेष्टितचतुरेण ।

भ्रमात्—मदिरया दृष्ट्या ।

अपि—आवर्तनेन ।

न—पुरस्त्वलकंपितपताकेन ध्रुतशिरसा च ।

हृद्गते—हृद्गतसम्बन्धेन ।

बहतिच—स्कन्धगतालपल्लवेन ।

परितोषं—हृद्गत विकसितमुकुलेन ।

दोषं—अधरात्पुरोगतदंशास्येन । पुरस्त्वललोलितपताकेन ।

विमुञ्चति दूरतः—उद्वेष्टितपत्राकेन ।

युवनिषु—स्यस्तिकीकृतपत्रकोशाभ्याम् ।

यत्नम्—आवेष्टिताधस्तलपत्राकेन ।

तृष्णे—हृदय सन्दर्शनेन स्निग्धया दृष्ट्या च ।

कृष्णे—त्रिमङ्गीस्थानकेन ।

विहारिणि—सम्पादचार्या निहंचितेन शिरसा ।

मां—जगद्दर्शितालपल्लवेन ।

विना—उरस्तलकम्पितपत्राकेन । अथवा विमुक्तद्वयीमुखाभ्याम् ।

पुनरपि—धारं वारं आवेष्टितपत्राकेन ।

मनो—हृदयसन्दर्शनेन

धामं—ताम्रचूडेन ।

कामं—हृदयावेष्टितचतुरेण ।

करोमि—अधोमुखहंसास्येन ।

करोमिर्किं—जगद्दर्शितालपल्लवेन ऊर्ध्वतललोलितपत्राकेन च ॥

अष्टपदी ६

निभृत निकुञ्जगृहं गतया निशि रहसि निलीयवसन्तम् ।

पालित विलोकित सकलविशारतिरभसभरेण हसन्तम् ॥

निभृत—ऊर्ध्वमिलिताधस्तलपत्राकाभ्याम् ।

निकुञ्जगृहं—ऊर्ध्वसमावीतलताकरेण कृतपल्लवेनोर्ध्वमिलिताग्रमृगशी-
र्षाभ्यां च ।

गतया—ऊर्ध्वतलत्रिभंगतमृगशीर्षेण ।

निशि—ऊर्ध्वविस्तारितपत्राकेन ।

रहसि—ऊर्ध्वमुखद्वयीमुखेन ।

निर्लीय—लीनकरणेन शनैःकुतकपोतेन च ।

वसन्तं—शनैरघस्तलपताकेन ।

चकित—प्रस्तया दृष्टया ।

विलोकिन्—सचमत्कारं अवाङ्मात्रेण त्रिपताकेन ।

सकलविद्या—सर्वदिग्दर्शितसूचीमुखेन

रनिरभस—पिलितागुलितलत्रिपताकाभ्याम् । अथवा उत्सङ्गन
कान्तया दृष्टया च ।

अरेण—चतुरेण ।

हसन्तं—प्रसन्नमुखरागेण हास्यदृष्टया च ।

सखिहे केशिमथनमुदारम् ।

रमय मया सह मदनमनोरथ भावितया सविकारम् ॥

सखिहे—अघस्तलसर्पशीर्षदिशितपताकेन ।

केशिमथनं—मुखसमीपे स्मितकीकुतोर्णनाभाभ्यां स्कन्धदेशातिर्गमन
पताकेन च । अथवा त्रिपल्लीसानकेन ।

उदारं—लोलितालपल्लवेन ।

रमय—उत्सङ्गेन मुखसमीपे ऊर्ध्वाधोमुखमिलितगुलाभ्याम् ।

मया—जबुदक्षितालपल्लवेन ।

सह—पिलितसूचीमुखभ्याम् ।

मदनमनोरथ—कांगूलेनस्कन्धदेशात्किञ्चिदधः सपानीतपताकं घाम
प्रसारितदृष्टया कर्णाकुण्डलटकामुखेन कान्तया दृष्टया च ।

भावितया—हृदयसन्दर्भेन ।

सविकारं अङ्गदर्शितचलद्वंद्वमपेक्षेण । अथवा अङ्गद्वयःसपानीत चल
त्रिपताकेन । यद्वा चलत्पताकाभ्यां विधुतविरसा च ॥

प्रथमसमागमलज्जितया पटुष्पादुशतैरनुकूलम् ।

शृमुसधुरस्मितभाषितया शिथिलीकृतजघनदुकूलम् ॥२॥

प्रथम-किंचिदधोह्वालि पुरस्तलपताकेन ।

समागम-पिलितसूचीमुखाभ्याम् ।

लज्जितया-लज्जितदृष्ट्या ।

पटु-कनैरूर्ध्वगतालपल्लवेन ।

ष्पादु-अधरात्पुरोगतहंसासेन । लोलितसन्दंशेन परिबाहितशिरसा
विकोशया दृष्ट्या च ।

शानैः-बाणहस्तकेन ।

अनुकूलं-पिलितसूचीमुखाभ्याम् ।

शृमु-चलदंशुप्रहंसासेन ।

शिथिलीकृत-कटिदेशपरिवर्तित कर्तरीमुखाभ्याम् ।

मधुर-कर्णगतहंसासेन ।

स्मित-प्रसन्नमुखरागेण हास्यदृष्ट्या च ।

भाषितया-अधरात्पुरोगतहंसासेन ।

जघन-नितम्बहस्तेन ।

दुकूलं-पार्श्वदशात्पुः समानीत परस्परसंमुखव्यावर्तित खटका-
मुखाभ्याम् ॥ २ ॥

किसलयशायननिवेशितया धिरमुरसिममैव शयानम् ।

कृतपरिरम्भण शुम्बनया परिरभ्य कृतावरपानम् ॥ ३ ॥

किसलय-पल्लवहस्तकेन ।

शयन-स्कंधान्तोनशिरसा कपोलगतार्धचन्द्रेण खण्डसूचीस्थानकेन च ।

अथवा सुप्तस्थानकेन ।

निवेशितया-शर्नरधस्तलीकृतपताकेन ।

शिरं—आवेष्टितार्धगतपताकेन आधृतशिरसा च ।

उरसि—हृद्गतसन्दंशेन ।

मम—अद्भुतशितालपल्लवेन ।

एव—आवर्तनेन ।

शायान्—स्कन्धानतेनशिरसा कपोलगतार्धचन्द्रेण अथवा सुप्तस्थानकेन ।
कृत—अघोमुखहंसासेन ।

परिरम्भण—उत्सङ्गेन ।

शुभ्रनया—अधरसमीपे ऊर्ध्वधोमुखमुकुलाम्बाम् ।

परिरम्भ्य—उत्सङ्गेन ।

कृतधरपानं—मुखसमीपे ऊर्ध्वधोमुखमुकुलाम्बाम् ॥ ३ ॥

अलसनिमीलित लोचनया पुलकावलिललितकपोलम् ।

अमजलसिक्त कलेवरया धरमदनमदा दनिलोलम् ॥ ४ ॥

अलसनिमीलित—मुकुलित दृष्ट्या ।

लोचनया—अपाङ्गावर्तित चलतिपताकेन ।

पुलकावलि—अद्भुतशित चलद्रुतपक्षेण

ललित—लोलितालपल्लवेन ।

कपोलं—उत्तानर्धचितेन ।

अमजल—अङ्गावलदधःसमानीत श्रिपताकेन ।

सिक्त—क्षिप्तागुलिमुकुलेन ।

कलेवरया—अद्भुतशितहंसपक्षेन ।

धर—ऊर्ध्वगतालपल्लवेन ।

मदन—दृष्ट्यावेष्टित चतुरेण । अथवा काङ्गूलस्कन्धदेशार्तिकचिदधः

समानीत विरलागुलिपताक प्रसारित बाणमुद्यथा कर्णाकुट

खटकामुखेन कान्तया दृष्ट्या च ।

मदान् मधव्याचार्यो मदिरया दृष्टया च ।

असि आवेष्टित किंचिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

लोल-लोलितालपल्लवेन विकोशया दृष्टया च ॥ ४ ॥

कोकिलकलरव कुजिनया जितमनसिजनन्त्रविचारम् ।

श्लथकुसुमाकुलकुन्तलया नावल्लिखित धनस्तनभारम् ॥

कोकिल-पुस्तलसन्दर्शनेन अथवा तिर्यक्प्रकारित चलत्पुस्तमान्नीत
त्रिपताकेन ।

कलरव-कर्णगतसूचीमुखेन ।

कुजिनया-अधरात्पुत्रोक्तवर्त्तमानेन ।

जित-उद्देशितपताकेन ।

मनसिज-हृदयवेष्टित चतुरेण ।

तन्त्रविचार-विस्तारित चतुरेणोद्देशितावेष्टितेन च ।

श्लथ-शिरोदेशोद्देशित अधोगुलि कर्तरीमुखेन ।

कुसुम-शिरःपार्श्वस्थितकांगूलेन ।

आकुल-परस्पर न्तर्गमितांगुलिपताकाभ्याम् ।

कुन्तलया-कांगूलेन शिरोदेशाच्चलतिर्यक्प्रसारितारालेन ।

नख-नखदर्शितांगुलेन ।

लिखित-उरसि किंचिदाकर्षितोर्णनाभेन ।

धनस्तन-सस्तिकोकुतालपल्लवाभ्याम् । अथवा हृदिस्थितकीकृतपल्ल-
लाभ्याम् ।

भार-वक्षःपरीपेशनैरधस्तलीकृत पताकाभ्याम् ॥ ५ ॥

चरणारणित मणिनूपुरया परिपूरित सुरतवितानम् ।

भुवने विशृङ्खलमेखलया सकचग्रह शुम्भनदानम् ॥ ६ ॥

चरण-चरदर्शितपताकेन ।

रणि-कर्णगतसूचीमुखेन ।

मणि-चलत्कांगूलेनाकेकरया दृष्टया च ।

नूपुरया—शुल्कोपरिभागदर्शितार्धचन्द्रेण ।

परिष्कुरित अधस्तलमिलितपुरोलोलित पताकाभ्याम् ।

सुरतवितानं—उत्सङ्गेनाधरसमीपे ऊर्ध्वाधोमुख मुकुलाभ्यां स्निग्धया दृष्टया च ।

मुखर-वारं वारं अधरात्पुरोगत हंसाखेन ।

विशृङ्खल—ग्रनैरावर्तित किञ्चिदूर्ध्वगतपताकेन । अथवा अमङ्गम-
राभ्यां विकोशदृष्टया च ।

मेखलया—कटिस्वार्धचन्द्राभ्याम् ।

सकचग्रह—शिरोदेशार्त्तिकचित्प्रसारितारालेनावर्तनेन कुतपुष्टिना ।
अथवा केशबन्धेन ।

शुम्भनदानं—अधरसमीपे ऊर्ध्वाधोमिलितमुखमुकुलाभ्याम् ॥ ६ ॥

रतिसुखसमथरसालसया वरमुकुलित नयन सरोजम् ।

निस्सहनिपतित तनुलनया मधुसूदनसुदित मनोजम् ॥ ७ ॥

रति-मिलितांगुलितल त्रिपताकाभ्यां । अथवा उत्सङ्गेनाधरसमीपे
ऊर्ध्वाधोमुखमुकुलाभ्यां ललितया दृष्टया च ।

सुख-हृदयपताकेन मुकुलया दृष्टया च ।

समथ-अर्धगुलिपुरस्तलपताकेन ।

रसालसया—चतुरेण भ्रान्तदृष्टया च ।

वर-ऊर्ध्वमुखकिञ्चिदधिक तर्जनीककपित्येन ।

मुकुलित-अर्धमुकुलया दृष्टया ।

नयन-द्वयदर्शितत्रिपताकेन ।

सरोजं—कमलवर्तनया ।

निस्सह दोलहस्तकेन ।

निपतित—उद्वेष्टिऽकर्तरीमुखेनाङ्गरलितेन च ।

तनु—जम्बुदर्शितालपल्लवेन ।

लतया—लताकरणाङ्गरलितेन च ।

मधुसूदनं—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

उदित—हृदयविकसितमुकुलेन ।

मनोजं—दृष्टावेष्टित चतुरेण । अथवा पार्श्वदेशे किञ्चिदूर्ध्वदर्शित
कांगूलेन तेनैव स्कम्भदेशात्किञ्चिदधः समानीत विरलंगुलि
पताकीकृतेन प्रसारित वामगुह्या कर्णाकुण्डलदकामुखाभ्यां
आलङ्घितस्थानकेन कान्तया दृष्टया च ॥ ७ ॥

श्री जयदेवभणितमिदमनिशायमधुरिपुनिधुवनशीलम् ।

सुखमुत्कण्ठित गोपचभूकथितं विननोतु सलीलम् ॥ ८ ॥

श्री—ऊर्ध्वगतालपल्लवेनाधूतशिरसा च ।

जयदेव—ललाटस्थाञ्जलिना अवधूत शिरसा च ।

भणितं—अधरात्पुरोगतहंसासेन च ।

इदं—अर्धांगुलि पुरस्तप्तिताकेन ।

अनिशय—आवेष्टित किञ्चिदूर्ध्वगतपताकाभ्यां च ।

मधुरिपु—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

निधुवनशीलं—भिलितांगुलि त्रिपताकाभ्याम् । मुकुलया दृष्टया च

अथवा उत्सङ्गेन ।

सुखं—हृदयपताकेन मुकुलया दृष्टया च ।

उत्कण्ठित—स्निग्धया दृष्टया ।

गोप—गोमुखेनोर्ध्वभ्रगतितल्लचक्षुसेन ।

मधु—त्राकथितांचलखटकामुखेन परावृत्तने शिरसा ।

कथितं—अधरात्पुगेगतईसास्त्रेन ।

चिननोत्तु—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

सलीलं—लोलितालपङ्खेन परिवाहितेन शिरसा ॥ ८ ॥

कंसारिरपि संसार वासनायद्वश्टङ्गलाम् ।

राधामाधाय हृदये तत्याज व्रजसुन्दरीः ॥

कंसारिः—विभङ्गीस्थानकेन ।

अपि—आवर्तनेन ।

संसार—अवस्थितजनैरुर्ध्वानीत समुद्भवाभ्याम् ।

वासना—हृदयसन्दर्शनेन ।

द्व—आवर्तनेन कृतमुष्टिना ।

शृङ्खलां—मिलितांगुलितलताप्रचूडाभ्याम् ।

राधां—सस्तिकीकृतपद्मकोशाभ्याम् ।

आधाय—जनैरपसलीकृतपताकेन ।

हृदये—हृदयसन्दर्शनेन । अथवा आधायहृदये—हृत्समीपे जनैरपसली कृतपताकेन ।

तत्याज—बहिः शिरसांगुलि त्रिपताकेन ।

व्रजसुन्दरीः—ऊर्ध्वतलविस्तारितपताकाभ्यां सस्तिकीकृतपद्मकोशाभ्यां च ॥

इतस्तत्तत्तामनुसृत्यराधिकां अनङ्गयाणमगस्त्रिज मानसः ।

कृतानुतापः सकलिन्दनन्दिनी तटान्तकुञ्जे विषसाय माधवः ॥

इतस्तत्ता—इतस्ततो दक्षितसूचीमुखेन ।

तां—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

अनुसृत्य—अर्धोऽंगुलितिर्यग्गतागत मृगशीर्षेण । अथवा इतस्तदस्तिर्ध्वगावाचार्या ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण च ।

राधिकां—सुस्तिक्कीकृत पद्मकोशाभ्यां आकर्षितचल स्रटकामुखेन
परावृत्तेन शिरसा ।

अनङ्ग—हृद्यावेष्टितचतुरेण ।

बाण—पुरस्तल विरलांगुलिपताक वामप्रसारितमुष्टि दक्षिणकर्णाकृष्ट
स्रटकागुहाभ्याम् ।

व्रण—हृदि द्वित्रिवारं दर्शित शिखरेण ।

विभ्रमानसः—लोलितशिरसा हृद्गतसन्दर्शनेन ग्लानदृष्ट्या च ।

कृत—अधोगुहसहंसासेन ।

अनुतापः—हृद्येष्टितचतुरेण अभितप्तया दृष्ट्या च ।

सा—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

कलिन्दनन्दिनी—ऊर्ध्वभ्राभितप्तसूचीमुखात् चलदधःसमानीत त्रि
पताकेन वेनेवपुरःप्रसारितेन च ।

सदान्तकुञ्जे—चलत्पुराप्रसारित त्रिपताकाभ्यां । चलदूर्ध्वगत
त्रिपताकाभ्यां । ऊर्ध्वमिलितसूक्ष्मगुहशीर्षाभ्यां च ।

विषसाध-विषण्णया दृष्ट्या च अङ्गवलितेन ।

साधवः—त्रिभङ्गीस्थानकेन ॥

द्विविधिसलताहारो नाथं भुजङ्गमनायकः

कुवलयदलश्रेणी कण्ठे न सा गरलच्युतिः ।

मलयजरजो नेधं भस्म प्रियारहितेभ्यः

महर् न हरभ्रान्त्याऽनङ्ग मुधाकिमुधावसि ॥

द्विवि—द्वैतपताकेन ।

विसलता—कमलवर्तनया चलदधः समानीतभ्रमरेण ।

हारः—स्कन्धदेशाच्चलन्नाभिपर्यान्तान्नीतस्रटकागुहाभ्याम् ।

न—पुरस्तलकंपितपताकेन ।

अयं—हृदितिर्यग्दर्शितपताकेन ।

भुजङ्गमनायकः—लोलितसर्पशीर्षेण ।

कुचलय—कमलवर्तनया ।

बल—चतुरेण ।

श्रेणी—विस्तारित चतुरेण ।

कण्ठे—कण्ठप्रलयित चलत्सन्दंशेन ।

न—पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

सा—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

गरलघुतिः—सर्पशीर्षाच्चलद्धा समानीत त्रिपताकेन ।

मलयजरजः—परावर्तितपृष्टिभ्यां अङ्गलेपितहंसपलेन ।

न—पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

हृदं—अङ्गाभिमुख्यावर्तितपताकेन

भस्म—अघोमुखचलितसन्दंशेन ।

प्रिया—अधस्तलसर्पशीर्षेण । हृदतपताकेन च ।

रहिने—वियुक्तसूचीमुख्याभ्याम् ।

मयि—अनुदर्शितालपङ्कजेन ।

प्रहर—स्कन्धदेशातिर्यग्भातपताकेन ।

न—पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

हर—शैवस्नानकेन ।

भ्रान्त्या—विभ्रांतया दृष्ट्या ।

अनङ्ग—हृद्यावेष्टित चतुरेण ।

कुधा—कुद्वया दृष्ट्या ।

किमु—ऊर्ध्वतललोलितपताकेन ।

धावसि—द्रुतगत्या ॥

पाणौ मा कुरु चूतसायकमसुं माचाप मारोपय
 कीडानिर्जितविश्व मूर्छितजनाघातेन किं पौरुषम् ।
 तस्या एव मृगीदृशो मनसिज म्रैखत्कटाक्षाशुग
 श्रेणीजर्जरितं मनागपि मनो नाद्यापि सन्बुक्षते ॥

पाणौ—करदर्शितपताकेन ।

मा—पुरस्तल कम्पितपताकेन ।

कुरु—अधोग्रहहस्तासेन ।

चूत—पल्लवहस्तकेन ।

सायकं—वामप्रसारितमुष्टि दक्षिणकर्णाकृष्टकटकाश्रयाभ्याम् ।

असुं—अर्धगुलिपुरस्तलदर्शितपताकेन ।

मा—पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

चापमारोपय—वामप्रसारितमुष्टि दक्षिणाकृष्टकटकाश्रयाभ्यां आलीढ
 स्थानकेन ।

कीडा—परस्परसम्मुखतया न्यावर्तित परावर्तित हंसाखालपल्लवाभ्याम् ।

निर्जित—उद्धेष्टित पताकेन ।

विश्व—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

मूर्छित—अंघ्रितेन शिरसा ग्लानदृष्ट्या च ।

जन—विस्तारितोर्ध्वतलपताकेन ।

आघातेन—स्कन्धदेशाच्चिर्यग्गताधस्तलपताकेन ।

किं—विच्युतसन्दर्शेन ।

पौरुषं—स्कन्धदेशे लोलितपताकेन वीरदृष्ट्या च ।

तस्याः—पार्श्वगतोर्ध्वमुखध्वजीमुखेन ।

एव—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

मृगीदृशः—मृगशीर्षेणापागावर्तित चतुरेण ।

मनसिज-हृषावेष्टित चतुरेण ।

मैखत्—चलत्रिपताकेन ।

कटाक्ष—कटाक्षेण ।

आश्रुग—नामप्रसारितमृष्टिदक्षिणाकुट्टखटकामुखाम्भ्याम् ।

श्रेणी—अधोमुखतिर्यग्गतागतमृगशीर्षेण

जर्जरितं—ऊर्ध्वमुखसित विपुक्तसूचीमुखाभ्याम् । अथवा पुनःपुन
हरोवर्तितांगुष्ठ शिखरेण ।

मनागपि—ऊर्ध्वमुखकिञ्चिदधिकतर्जनीककपित्थेन ।

मनो—हृदयसन्दर्शनेन ।

न—पुरस्तलकम्बितपताकेन ।

अद्यापि—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

सन्धुष्यते—हृदय विकसितशुक्लेन ॥

अष्टपदी ७

मामिषं चलिता विलोक्य घृतं घघूनिचयेन ।

साधराधनपः मया न निवारिताभिभयेन ॥ १ ॥

मां—अधुदक्षितालपल्लवेन ।

हयं—अर्धांगुलिपुरस्तलपताकेन ।

चलिता—तिर्यग्गतोर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

विलोक्य—अपाङ्गावर्तित त्रिपताकेन ।

घृतं—मण्डलाकार भ्रामित सूचीमुखाभ्याम् । अथवा पार्श्वदेशान्तपुरः
सप्तानीत परस्पर सम्मुखधस्तलार्धचन्द्राम्भ्याम् ।

घघू—शिरसाकर्षितांचलखटकामुखेन पराङ्मुखेन शिरसा । अथवा
स्वस्तिकीकृतपद्मकोशाम्भ्याम् ।

निष्पद्येन आवर्तनेन कृतमुष्टिना ।

सापरीधतया—अवधूतेन शिरसा हृदि स्थाजलिना व्रस्तया दृष्टया च ।

मया—ब्रुवदक्षितालपल्लवेन ।

अपि—आवर्तनेन ।

न—पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

धारिता—उद्देष्टितपताकेन ।

अनि आवेष्टित किञ्चिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

भयेन—व्रस्तया दृष्टया । विधुत शिरसा च ॥ १ ॥

हरहर हतावरतया । सागता कुपितेव ॥

हरहर—विषण्णया दृष्टया क्लृप्तवलिनेनाचितेन शिरसा ।

हतावरतया—बहिः स्निग्धांगुलिद्वय त्रिपताकेनावर्तित किञ्चिदूर्ध्वगत पताकेन ।

सा—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

गता—ऊर्ध्वतलतिर्कगतमृगशीर्षेण ।

कुपिता—कुद्धया दृष्टया उरोदेशाच्चलदूर्ध्वसमानीतत्रिपताकेनोद्वाहित शिरसा च ।

हव—आवर्तनेन ॥

किं करिष्यति किं वदिष्यति साच्चिरं विरहेण ।

किं घनेन अनेन किं मम जीवितेन सुखेन ॥ २ ॥

किं—ऊर्ध्वतललोलितपताकेन ।

करिष्यति—शूनैरधोमुखीकृतहंसास्येन ।

किं—ऊर्ध्वतललोलितपताकेन ।

वदिष्यति—अधरासुरोगतहंसास्येन ।

सा—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

चिरं—प्रावेष्टितोर्ध्वगतपताकेन ।

विरहेण—वियुक्तसूचीमुखाम्भ्याम् ।

किं—विष्णुः कपित्थेन ।

घनेन—अधोमुखचालितमुकुलेन कपोतेन च ।

जनेन—विस्तारितोर्ध्वतलपताकेन ।

किं—विष्णुः कपित्थेन ।

मम—ब्रुवदर्थितालपल्लवेन ।

जीविनेन—हृद्गतविकसितमुकुलेन ।

मुखेन—हृद्गतपताकेन मुकुलया दृष्ट्या च । २ ॥

चिन्तयामि तदाननं कुटिलध्रु रोषभरेण ।

शोणपद्ममिवोपरि भ्रमताकुलं भ्रमरेण ॥ ३ ॥

चिन्तयामि—हृद्गतसन्दर्शनेन मुकुलया दृष्ट्या च ।

तत्—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

आननं—हनोरधावर्तितालपल्लवेन ।

कुटिलध्रु—ताम्रचूडेनोक्षितयाभुवा ।

रोषभरेण—कुट्टया दृष्ट्या । उरोदेशाच्चलदूर्ध्वसमानीत त्रिपताकेनो
द्राहित शिरसा च ।

शोणपद्मं—अधोमुखमर्दित सन्दर्शनेन कमलवर्तनया च ।

इव—आवर्तनेन ।

उपरि—धनैरवस्तलीकृतपताकेन ।

भ्रमताकुलं भ्रमरेण—भ्रमत् भ्रमराभ्याम् ॥ ३ ॥

तामहं हृदि सङ्गतामनिशं श्रुशं रमयामि ।

किं घनेनुसराभि तामिह किं वृथा विलपामि ॥ ४ ॥

तां—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

अहं—अबुदक्षितालपल्लवेन ।

हृदि—हृदयसन्दर्शनेन ।

सङ्गतां—मिलितसूचीमुख्याभ्याम् ।

अनिशं—शरंवारमावेष्टित पताकेन ।

भृशंरमयामि—अवेष्टित किञ्चिदूर्ध्वगतपताकेन मिलितांगुलितल
त्रिपताकाभ्यां च । अथवा उत्सङ्गेन ।

किं—ऊर्ध्वतललोलितपताकेन ।

चने—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्यां खस्तिकीकृतपल्लवाभ्यां विस्तारितोर्ध्व
तलपताकाभ्यां च ।

अनुसरामि—अर्धगुलिचलत्पुरुःप्रसारितेन पताकेन ।

तां—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

इह—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

किंवृथा—विन्युत कपित्थेन ।

विलपामि—नेत्रादघञ्चलत्समानेति त्रिपताकेन ॥ ४ ॥

तन्निव खिलमसूयया हृदयं तत्राकलयामि ।

तत्रयोश्चि कुतो गतासि न तेन तेऽनुनयामि ॥ ५ ॥

तन्निव—हृदयपञ्चकोशाभ्याम् ।

खिलं—अंधितेन शिरसा हनुगतार्धचन्द्रेण विषण्णया दृष्ट्या च ।

असूयया—क्रुद्धया दृष्ट्याऽवर्तित करणेन च ।

हृदयं—हृदयसन्दर्शनेन ।

तत्र—अघस्तलसर्पशीर्षं प्रतिदर्शितपताकेन ।

आकलयामि—हृदयावेष्टित चतुरेण ।

तत्—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

न—पुरस्तललोलितपताकेन ।

वेधि-हृत्तसन्दर्शने ।

कुनः—ऊर्ध्वतललोलितचतुरेण ।

गतासि—शूनैस्तिर्यग्भावेष्टितपताकेन ।

न—पुरस्तललोलितपताकेन ।

मेन—तिर्यग्दर्शितमूर्ध्वमुखेन ।

ते—अधस्तलसर्पशीर्षप्रतिदर्शितपताकेन ।

अनुनयामि—अर्धदेशाल्ललाटपर्यन्तानीत त्रिपताकेन । अथवा
अधस्तात्तुरोगतहंसाखेन हृत्तपताकेन च । अथवा शूनैरध-
स्तलीकृतपताकेन ॥ ५ ॥

हृद्यसे पुरतो गतागतमेष मेविदधासि ।

किं पुरेव ससंभ्रमं परिरम्भणं न ददासि ॥ ६ ॥

हृद्यसे—विकोशया दृष्ट्या ।

पुरतो—पुरादेशदर्शितपताकेन ।

गतागतं—पुराप्रसारिताधोगुलिपताकेनाकर्षितमृगशीर्षेण च ।

अथवा शूनैस्तिर्यक्चालितमृगशीर्षेण ।

एव—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

मे—जबुदर्शितालपल्लवेन ।

विदधासि—अधोमुखहंसाखेन ।

किं—ऊर्ध्वतललोलितपताकेन ।

पुरा—आवेष्टितोर्ध्वगतपताकेन ।

हृद्य—आवर्तनेन ।

ससंभ्रमं—पार्श्वलोलितदोलहस्तकेन । अथवा निहंचित शिरसा ।

परिरम्भणं—उत्सङ्गेन ।

न—पुरस्तलकंपितपताकेन । ननिषेधे ।

वदासि—अधोमुखमुकुलेन, अथवा,
परिरम्भणं न वदासि—उत्सङ्गेनोद्घेष्टिपताकेन ॥ ६ ॥

क्षम्यतामपरं कदापि तदेदं न करोमि ।

देहि सुन्दरिदर्शनं मम मन्मथेन हुनोमि ॥ ७ ॥

क्षम्यतां—हृदिस्थाजलिनावधूतेन शिरसा ।

अपरं—तिर्यग्दर्शित सूचीमुखेन ।

कदापि—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

तव—अधस्तलसर्पशीर्षं प्रतिदर्शितपताकेन ।

ईदं—पार्श्वे अधोगुलिपताकेन ।

न करोमि—पुरस्तलकम्पितपताकेनाधोमुखहंसाखेन च ।

देहि ऊर्ध्वतलसर्पशीर्षेण ।

दर्शनं—दृगंचलावर्धितं त्रिपताकेन ।

मम—जनुदक्षितालपल्लवेन ।

मन्मथेन—हृद्यावेष्टितं चतुरेण ।

हुनोमि—विषण्णया दृष्ट्वा । ७ ॥

वर्णितं जयदेवकेन हरेरिवं प्रणतेन ।

किन्तु विल्वसुसुद्र सम्भव रोहिणीरमणेन ॥ ८ ॥

वर्णितं—अधरात्पुरोगतहंसाखेन ।

जयदेवकेन—शिरसाजलिनावधूतेन शिरसा च ।

हरे—विभङ्गीक्षानकेन ।

इदं—अधोगुलिपुरोदेकदर्शितपताकेन ।

प्रणतेन—अवधूतेन शिरसा ललाटस्थाजलिना ।

किन्तु विल्वसुसुद्र—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

सम्भव—अधोभागादूर्ध्वसमानीतालपल्लवेन ।

रोहिणीरमणेन—ऊर्ध्वस्थितार्धचन्द्रेण ॥ ८ ॥

ब्रूचापे निहितः। कटाक्षविशिखो निर्मातु मर्मव्यथाम् ।
 इयामात्मा कुटिलः करोति कथरी भारोपि सारोच्यमम् ।
 मोहं तावदप्यं च तन्नि ननुतां विम्बाधरो रागवान्
 सद्वृत्तस्तनमण्डलं तव कथं प्राणैर्मम कीदृति ॥ २२ ॥

ब्रू—ब्रूक्षितारालेन ।

चापे—पुरःप्रसारितमुखा कर्णाकुट्टखटकामुखेन ।

निहितः—शरीरधस्तलीकृतपताकेन ।

कटाक्ष—कटाक्षेण ।

विशिखः—पुरःप्रसारिताकर्णाकुट्टखटकामुखाभ्याम् ।

निर्मातु—आवेष्टित किञ्चिदूर्ध्वतलपताकेन ।

मर्मव्यथां—हृदिस्थित शिखरेणाधोमुखेन शिरसा अभिवक्षया दृष्ट्या च

इयामात्मा—ऊर्ध्वविस्तारित सन्दंशेनोर्ध्वधोनीत सन्दंशाभ्याम् ।

कुटिलः—शिरस्तथलदधोगतारालेन ।

कथरीभारः—केशग्रन्थेन ।

अपि—आवर्तनेन ।

सारोच्यमं—स्फुटवदंशचिर्व्यगताधोमुखपताकेनवीरदृष्ट्या च । अथवा

हृद्यवेष्टित चतुरेण विकसितमुकुलेन कान्तया दृष्ट्या च ।

मोहं—लोलितेन शिरसा मदिरया दृष्ट्या च ।

तावत्—पुरोवर्तितपताकेन ।

अप्यं—पुरस्तल दक्षितपताकेन ।

तन्नि—ऊर्ध्वतललोलितवृत्तीमुखेन सस्तिरीकृतपञ्चकोशाम्यां च ।

ननुतां—विस्तारितोर्ध्वतलपताकेन ।

विम्बाधरः—अधरोपरिचालित सन्दंशेन ।

रागवान्—चालितांशुसुमन्दंशेन मीलितवृत्तीमुखाम्यां च ।

माधुरी—हंसास्येन ।

हृत्ति—आवर्तनेन ।

विषयास्तद्वेपि—मिलितसूचीमुखेन ।

चेत्—आवर्तनेन ।

मानसं—हृत्तसन्दंशेन ।

तस्यां—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

सम—मिलितासूचीमुखाभ्याम् ।

समाधि—हृत्तसन्दंशेन मुकुलया दृष्ट्या च ।

हन्त—विषण्णया दृष्ट्या धृत शिरसा च ।

विरह—विमुक्तसूचीमुखाभ्याम् ।

व्याधिः—लोलित शिरसा अभितमया दृष्ट्या च ।

कथं—लोलितपत्राकेन ।

वर्धते—अधस्त्रितोर्ध्वगतालपल्लवेनाधृत शिरसा च ॥ २३ ॥

भूपल्लवं धनुरपाङ्गतरङ्गितानि

बाणा गुणः श्रवणपालिरिनिस्सरेण ।

तस्यामनङ्गजयजङ्गमवेवताया

मस्त्राणि निर्जितजगन्ति किमर्पितानि ॥ २४ ॥

भू—सूदक्षितारालेन ।

पल्लवं—पल्लवहस्तकेन ।

धनुः—बाणप्रसारितमुष्टिदक्षिणाकुण्डलटकाभ्याम् ।

अपाङ्ग—अपङ्गावर्तितत्रिपत्राकेन ।

तरङ्गितानि—परस्परानुगच्छलदंगुल्युर्ध्वधस्तलपत्राकाभ्याम् ।

अथवा अपाङ्गतरङ्गितानि—कटाक्षेण ।

बाणाः—बाणप्रसारितमुष्टिदक्षिणाकुण्डलटकाभ्याम् ।

शुणः—चलदध समानीत सन्दर्शनेन ।

अचणपालिः—कर्णदर्शित त्रिपताकेन ।

हनि—आवर्तनेन ।

स्वरेण—दृष्टावेष्टित चतुरेण कान्तया दृष्टया च ।

तस्यां—पार्श्वगतसूचीपुखेन ।

अनङ्ग—दृष्टावेष्टितचतुरेण

जय—उद्धृतहस्तकेन ।

जङ्गमदेवनायार्—हंसगत्या खलिकीकृतपद्मकोशाभ्यां शिरस्याजलिना
अव्यूतशिरसा च ।

अस्त्राणि—पुरस्तलविरलांगुलि पताकेन वामप्रसारितमुष्टिदक्षिणाकुष्ट
सटकापुखाभ्याम् ।

निर्जित—उद्धृतपताकेन ।

जगन्निभ—पुरस्तलपुरोदेष्टदर्शितपताकनोर्ध्वतलभ्रामितसूचीपुखेन च ।

किं—आवर्तनेन ।

अर्पितानि—किञ्चिदधोंगुलिपुष्पपृटेन ॥ २४ ॥

इति मामिधं समाप्तम् ।

—:—

इति श्री गीतगोविन्दे तृतीयः सर्गः ॥ ३ ॥

यमुनातीरवानीरनिकुञ्जे सन्दमास्थितम् ।

प्राह प्रेम्बरसोद्धान्तं भाधधं राधिकासखी ॥ २५ ॥

यमुना—ऊर्ध्वभ्रामितसूचीपुखाचलदधःसमानीतत्रिपताकेन तेनैव पुरः
प्रसारितेन ।

तीरे—चलदधःप्रसारितत्रिपताकाभ्याम् ।

वानीर—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकेन ।

निकुञ्जे—ऊर्ध्वमिलितमुखमृगशीर्षाभ्याम् ।

मन्द — हृदयितसन्दंशेनोद्वेष्टितपताकेन च ।

आस्थित — शनैरघस्तलीकृतपताकेन ।

ग्राह — अधरात्पुरोगतहंसास्थेन ।

प्रेम — हृदयपताकेन ।

रस — चतुरेण ।

उद्भ्रान्त — विभ्रान्तया दृष्ट्या च ।

माधुर्य — त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

राधिका — आकर्षिताचलखटकामुखेन परावृत्तेन सिरसा ।

सखी — अधस्तलसर्पशीर्षेण हृदयपताकेन च ॥ २५ ॥

अष्टपदी ८

निन्दति चन्दनमिन्दुकिरणमनुचिन्दति खेदमधीरम् ।

व्यालानिलयमिलनेनगरलमिव कलयति मलयसमीरम् ॥

निन्दति — अधरात्पुरः क्षिप्तकपित्थेन ।

चन्दन — परावर्तितमुष्टिभ्यां अङ्गलेषितहंसपक्षेण अवधूतशिरसा च ।

इन्दु — उपरितिर्यग्दशितार्धचन्द्रेणोत्सिप्ताशिरसा च ।

किरण — तदधोभागे चलदधःसमानीतत्रिपताकेन ।

अनुचिन्दति — म्लानमुखरागेण दीनदृष्ट्या हृदयसन्दंशेन च ।

खेद — अञ्चितेन शिरसा कपोलगतार्धचन्द्रेण ।

अधीर — चलत्पताकेन ।

व्याल — सर्पशीर्षेण ।

निलय — मिलिताप्रसूगशीर्षाभ्याम् ।

मिलनेन — मिलितसखीमुखाम्ब्याम् ।

गरल — सर्पशीर्षाचलदधोगत त्रिपताकेन ।

इव — आवर्तनेन ।

कलपनि—हृद्गतावेष्टितचतुरेण शक्तिरदृष्ट्या च ।

मलयसमीरे—ऊर्ध्वसितालपल्लवेन तदुपरितिर्यक्चलत्पुःसमानीत
त्रिपताकेन ॥ १ ॥

सा विरहे तव दीना ।

माधव मनसिजविशिष्यभयादिव भावनया त्वयिलीना ॥

सा पार्श्वगतमूचीमुखेन ।

विरहे—विपुक्तमूचीमुखाभ्याम् ।

तव—पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

दीना—दीनदृष्ट्या स्नानमुखरागेण हृद्गतपुष्पपुटेन ।

माधव—श्रिभङ्गीस्नानकेन ।

मनसिज—हृद्गतावेष्टितचतुरेण ।

विशिष्य—नामप्रसारितमुष्टिदक्षिणाकृष्टखटकामुखाभ्याम् ।

भयात्—विधुतेनशिरसा चलत्पताकाभ्यां प्रस्तया दृष्ट्या च ।

हव—आवर्तनेन ।

भावनया—हृद्गतसन्देहेन मुकुलया दृष्ट्या च ।

त्वयि—पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

लीना—शूनैर्मिलितकपोलेन लीनकरणेन च ॥

अविरलनिपतित मदनशरादिव भवदवनाय विशालम् ।

सहृदयमर्मणि धर्म करोति स जलनलिनीवल जालम् ॥

अविरल—पुरस्तलमिलितांगुलिपताकाभ्याम् ।

निपतित—परिवर्तनेनाधस्तलीकृतपताकेन ।

मदन—हृद्गतावेष्टितचतुरेण ।

शरात्—कांगूलेन स्कन्धदेशात् किञ्चिदधःसमानीत पुरस्तल विरला

गुलि पताकेन नामप्रसारितमुष्टिदक्षिणाकृष्टखटकामुखाभ्याम् ।

हव—आवर्तनेन ।

भवत्—पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

अवनाद्य—पुरक्षांगुल्युपस्थांगुलि स्वसम्मुखपताकाभ्याम् ।

विशालं—विस्तारितपताकाभ्याम् ।

स्व—अनुदक्षितालपल्लवेन ।

हृदय—हृदयतलसन्दर्शनेन ।

मर्मणि—स्तनस्थित शिखरेण ।

वर्म—हृत्सम्मुखलक्षांगुलिमृगशीर्षाभ्याम् ।

करोति—अधोमुखहंसास्थेन ।

स—मिलितसूचीमुखाभ्याम् ।

जल—उपरिस्थविश्लिष्टअर्धगुलिपताकाभ्याम् ।

नलिनी—कमलवर्दनया ।

दल—चतुरेण ।

जालं—आवर्तनेन कृतमुष्टिना ॥ २ ॥

कुसुम विशिखशरतल्पमनल्पविलासकला कमनीयम् ।

अनमिव तव परिरम्भमुखाय करोतिकुसुमशयनीयम् ॥ ३ ॥

कुसुम—कांगूलेन ।

विशिख—विश्लिष्टांगुलिपुरस्तलपताकेन ।

शर—नामप्रसारितमुष्टिदक्षिणाकृष्टस्रटकासुखाभ्यां सूचनया दृष्ट्या च

तल्पं—स्वस्थिकीकृताधोविस्तारितपताकाभ्याम् ।

अनल्पं—आवर्तितकिञ्चिदूर्ध्वगपताकाभ्याम् ।

विलास—समपादचार्या दोलहस्तकेन ।

कला—परस्पर सम्मुखवर्तितपरिवर्तित हंसास्याभ्यां । अथवा निर्ह

चितेन शिरसा ।

कमनीयं—प्रत्येकं पुरस्तिर्यक्प्रसारित लोलितालपल्लवाभ्याम् ।

व्रतं—हृदयसन्दर्शनेन ।

इव—आवर्तनेन ।

तत्र—पुराप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

परिरंभ—उत्सङ्गेन ।

सुखाय—हृदयपताकेन मुकुलदृष्ट्या च ।

करेति—अधोमुखदंताभ्याम् ।

कुसुम—कांगूलेन ।

शयनीयं—रूपोलगतार्धचन्द्रस्कन्धानतेन शिरसा प्रसारितस्थानकेन ।

बहति च गलित विलोचनजलधरमाननकमलमुदारम् ।

विधुमिष विकट विधुन्तुददन्तदलितगलितामृत धारम् । ४॥

बहति—स्कन्धगतालपल्लवेन ।

च—रूपित्वेन ।

गलित—नयनाधोगतचलत्रिपताकेन ।

विलोचन—अपाङ्गवर्तितत्रिपताकेन ।

जलधरं—किंचिल्लोलितनयनगतचतुराभ्यां, करुणया दृष्ट्या च ।

अथवा ऊर्ध्वस्थितविरलांगुलि अधोंगुलिपताकाभ्याम् ।

आननकमलं—हनोरधावर्तितालपल्लवेन कमलवर्तनया च ।

उदारं—लोलितालपल्लवेन ।

विधुं—ऊर्ध्वतिर्यक्प्रसारितार्धचन्द्रेण ।

इव—आवर्तनेन ।

विकटविधुन्तुद—ऊर्ध्वनाभोपरि ऊर्णनाभेन ।

दन्त—अधरसमीपे लोलितसन्दर्शनेन ।

वलित—अर्धचन्द्रप्रताप्रचूडेन अथवा

दलितगलितामृतधारं—अर्धचन्द्रप्रताप्रचूडेन तेनैव चलदधः
सपानीत त्रिपताकेन ॥ ४ ॥

विलिखति रहसि कुरङ्गमदेन भवन्तं असमशरभूतम् ।

प्रणमति मकरमधो विनिधाय करे च शरं नवचूतम् ॥ ५ ॥

विलिखति—पताकोपरिचलत्खटकामुखेन ।

रहसि—ऊर्ध्वमुखमूर्ध्वमुखेन ।

कुरङ्गमदेन—मृगशीर्षादधःसपानीत चलत्रिपताकेन ।

भवन्तं—पुरःप्रसारितोत्तानपताकेन ।

शरं—वामप्रसारितमुष्टिदक्षिणाकृष्टखटकमुखाभ्याम् ।

भूतं—अनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

प्रणमति—ललाटस्थांजलिना ।

मकरं—मकरहस्तकेन ।

अधः—अधोऽगुलिपताकेन ।

विनिधाय—उद्देष्टिताधस्तलपताकेन ।

करे—करदर्शितपताकेन ।

च—आवर्तनेन ।

शरं—वामप्रसारितमुष्टिदक्षिणाकृष्टखटकाभ्याम् ।

नवचूतं—किञ्चिदधिकतर्जनीक ऊर्ध्वमुखकपित्थेन पल्लवेन च ॥ ५ ॥

ध्यानलयेन पुरः परिकल्प्य भवन्तमतीवदुरापम् ।

विलपति हसति विषीदति रोषिनि चंचलि मुञ्चतितापम् ॥ ६ ॥

ध्यानलयेन—मुकुलया इत्या इद्रतसन्दर्शेन ।

पुरः—पुरोदर्शितपताकेन ।

परिकल्प्य-अनैरूर्ध्वाधोमुखसन्दंशभ्याम् ।

भवन्तं-पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

अतिव-आवेष्टित किञ्चिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

तुरार्ष-पुरस्तललोहितपतकावर्तनेन कृतमुष्टिना ।

विलपति-विषण्णया दृष्टया भ्रान्तमुखरागेणाधरात्पुरोगतहंसासेन
च ।

हसति-प्रसन्नमुखरागेण हास्यदृष्टया च ।

विषीदति-अधोमुखशिरसाङ्गचलितेन ।

रोदिनि-लोचनादधश्चलत्रिपताकेन कर्णया दृष्टया च ।

चञ्चति-हृद्गतविकसितमुकुलेन ।

मुञ्चति-विच्युतमुष्टिना ।

तार्ष-चलदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ॥ ६ ॥

प्रतिपदमिदमपि निगदति माधव तव चरणे पतिताहम् ।

स्थायि विमुखेमायि सपदि सुधानिधिरपि तनुमे तनुदाहम् ॥ ७ ॥

प्रतिपदं-चतुरात्पुरोगच्छच्चतुरेण ।

हृदं-पुरोदेशदर्शितपताकाभ्याम् ।

अपि-आवर्तनेन ।

निगदति-अधरात्पुरोगतहंसासेन ।

माधव-त्रिमङ्गीस्थानकेन ।

तव-पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

चरणे-चरणदर्शितपताकेन ।

पतिता-ललाटस्थाञ्जलिनाऽवधूतशिरसा च ।

अहं-अनुदर्शितालपल्लवेन ।

त्वयि पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

विमुखे-पराधृतेन शिरसा

मयि—हृत्तलपताकेन ।

सपवि—क्षिप्तकपित्थेन ।

सुधानिधिः—तिर्धगूर्ध्वस्थितार्धचन्द्रेण ।

अपि—आवर्तनेन ।

तनुने-पुरःप्रसारिततिर्यग्गतपताकेन

तनुदाहं—चलदकुत्पाङ्गदशित विश्लिष्टांगुलिपताकाम्बाम् ॥ ७ ॥

श्री जयदेव भणितमिदमाधिकं यदि मनसा नटनीयम् ।

हरि विरहाकुलबल्लवयुवतिसखीवचनं पठनीयम् ॥ ८ ॥

श्री—शनैरूर्ध्वगतालपल्लवेन ।

जयदेव ललाटस्थाजलिना ।

भणितं—अधरात्पुरोगतहंसास्त्रेन ।

इदं—पुरोदशितपुरस्तलपताकेन ।

अधिकं—आवेष्टित किञ्चिदूर्ध्वगतपताकाम्बाम् ।

यदि—आवर्तनेन ।

मनसा—हृत्तलसन्दर्शनेन ।

नटनीयं—लोलितालपल्लवाभ्याम् ।

हरि-त्रिमङ्गीस्थानकेन ।

विरह-वियुक्तसूचीमुखाम्बाम् ।

आकुल-अङ्गवलितैः ।

बल्लवयुवति-गोमुखभ्रामितोर्ध्वमुखसूचीमुखेन शिरस्तालपल्लवेना

कर्षितांचलसटकाम्बुस्त्रेन पराधृतेन शिरसा ।

सखि-अधस्तलसर्पशीर्षेण ।

वचनं-अधरात्पुरोगतईसाखेन ।

पठनीयं-अधरात्पुरोगतईसाखेन ॥ ८ ॥

क्षणमपि विरहः पुरा न सेहे

नयननिमीलनं स्निग्धया यया ते ।

श्वसिति कथमसौ रसालशाखां

चिरविरहेषि विलोक्य पुष्पिताग्राम् ॥

क्षणं-विद्युत्कपित्थेन ।

अपि-आवर्तनेन ।

विरहः-विद्युत्कसूचीमुखाभ्याम् ।

पुरा-शनैरादेष्टोर्ध्वगतपताकेन ।

न-पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

सेहे-अङ्गसमीपे शनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

नयननिमीलनं-मीलननिमेषेण ।

स्निग्धया-निषण्णयादृष्टयाङ्गवलितेन च ।

यया-दार्ढ्यगतसूचीमुखेन ।

ते-पुरस्तलदशितपताकेन ।

श्वसिति-उद्धाहितशिरसा ।

कथं-ऊर्ध्वतलालोलितपताकेन ।

असौ-अधोगुलिपुरस्तलपताकेन ।

रसालशाखां-चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्याम् कृतपल्लवेन च ।

चिरं-आदेष्टोर्ध्वगतपताकेन ।

विरहेषि-विद्युत्कसूचीमुखाभ्याम् ।

विलोक्य-उल्लोकितदृष्ट्या ।

पुष्पिताग्राम्-ऊर्ध्वदशितकांगूलेन ॥

आवासो विपिनायने प्रियसखी मालापि जालायते
 तापोपि श्वसिनेन दाबदहनज्वाला कलापायते ।
 सापि त्वद्विरहेण हन्त हरिणीरूपायते हा कथं
 कन्दर्पोपियमायते विरचयन् शार्दूलविकीर्णम् ॥

आवासः—ऊर्ध्वमिलितमृगशीर्षाभ्याम् ।

विपिनायने—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्याम् विस्तारितपताकाभ्यां च ।

प्रिय—दृढतपताकेन ।

सखी—पार्श्वस्विताघस्तलसर्पशीर्षेण ।

मालापि—पुरस्तान्मण्डलाकार आभित सूचीमुख्याभ्याम् ।

जालायते—सम्मुखकर्कटेन ।

तापोपि—चलदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् विधुतशिरसा अभितमुया दृष्ट्या च ।

श्वसिनेन उद्वाहिवोरसा ।

दाबदहनज्वाला—चलदूर्ध्वगतपताकेन ।

कलापायते—आवर्तनेन कृतदृष्टिना ।

सापि—पार्श्वगतसूचीमुख्येन ।

त्वत्—ऊर्ध्वतलविस्तारितपताकेन ।

विरहेण—वियुक्तसूचीमुख्याभ्याम् ।

हन्त—विधुतशिरसा विषण्णया दृष्ट्या च ।

हरिणी—मृगस्तुताचार्या मृगशीर्षेण च ।

रूपायते—क्षनैरूर्ध्वधोगतसन्दंशाभ्याम् ।

हा विधुतशिरसा विषण्णया दृष्ट्या च ।

कथं—ऊर्ध्वतललोलितपताकेन ।

कन्दर्पः—हृद्यावेष्टितचतुरेण ।

अपि—आवर्तनेन ।

धमायने—पुरोलोलितसूचीमुखेन । अथवा दक्षिणदिग्दर्शितसूचीमुखेन
मुष्टिस्थविस्त्रेण च ।

विरचयन्—अधोमुखद्वंसासेन ।

शार्दूलविक्रीडितम्—सिद्धविक्रीडितकरणेन ॥

अष्टपदी ९

स्तनविनिहितमपि हारमुदारम् ।

सामनुते कृशतनुरपि भारम् ॥ १ ॥

स्तन—स्वस्तिकीकृतपञ्चकोशाभ्याम् ।

विनिहितं—शनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

अपि—आवर्तनेन ।

हारं—स्कन्धदेशाच्चलन्नाभिपर्यन्तानीतस्रटकामुखाभ्याम् ।

उदारं—लोलितालपल्लवेन ।

सा—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

मनुते—दृढतसन्दर्शेन ।

कृश—लघ्वर्धमुत्तुक्ततुण्डेन ।

तनुः—अङ्गदशितद्वंसपक्षेण ।

अति—किञ्चिदूर्ध्वगतवेष्टितपताकाभ्याम् ।

भारं—अङ्गुलीपे शनैरावेष्टिताधस्तलीकृतपताकाभ्याम् ॥ १ ॥

राधिका विरहे तथ केशव ॥

राधिका—आकर्षितांचलस्रटकामुखेन परावृत्तेन शिरसा ।

विरहे—विमुक्तसूचीमुखः ॥

तथ—पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

केशव—वैष्णवस्थानकेन केशनन्धेन च ॥

सरसमसृणमपि मलयजपङ्कम् ।

पश्यन्ति विषमिव वपुषि सशङ्कम् ॥ २ ॥

सरस—आवेष्टितचतुरेण ।

मसृणं—चलितागुह्रहंशासेन ।

अपि—आवर्तनेन ।

मलयज—ऊर्ध्वगतालपल्लवेन । चलदूर्ध्वगतपताकाभ्यां च

पङ्कं—परावर्तितमुष्टिभ्यामङ्गलेपितहंसपक्षेण ।

पश्यन्ति—अपाङ्गावर्तित त्रिपताकेन ।

विषमिव—विधुतशिरसा सर्पशीर्षाच्चलदधस्तमानीत त्रिपताकेन ।

वपुषि—अङ्गदक्षितहंसपक्षेण ।

सशङ्कं—शङ्कितदृष्ट्याङ्गशङ्किनेन ॥ २ ॥

श्वसितपवनमनुपमपरिणाहम् ।

मदनदहनमिव बहति सदाहम् ॥ ३ ॥

श्वसित—उद्रादितोरसा ।

पवन—तिर्यक्प्रसारितचलत्पुरःसमानीतत्रिपताकेन ।

अनुपम—चामतिर्यक्प्रसारित दक्षिणपुरःप्रसारितालपल्लवाभ्याम् ।

परिणाहं—विस्तारितपताकाभ्याम् ।

मदन—हृद्यावेष्टितचतुरेण ।

दहनं—विभ्रिल्लतागुलिचलदूर्ध्वगतपताकेन ।

इव—आवर्तनेन ।

बहति—स्कन्धगतालपल्लवेन ।

सदाहं—अभितक्षया दृष्ट्या श्वासोच्छ्वासेन ॥ ३ ॥

दिशिदिशि किरति सजलकणजालम् ।

नयननलिनमिष विगलित नालम् ॥ ४ ॥

दिशिदिशि—अतिदिग्दर्शितसूचीमुखेन ।

किरति—नयनादधस्समानीतानामिक त्रिपताकेन क्षिप्तांगुलिप्लुकुलेन च

सजल—ऊर्ध्वस्थित विश्लिष्टांगुलि अधोमुखपताकाभ्याम् ।

कण—क्षिप्तप्लुकुलेन ।

जालं—अधस्तलपुरोलोलितपताकाभ्याम् ।

नयन—अपाङ्गावर्तित त्रिपताकेन । अथवा नयनदर्शित त्रिपताकेन ।

नलिनं—कमलवर्तनया ।

इष—आवर्तनेन ।

विगलित—मिलितमुख्यावर्तितपरावर्तित किञ्चिद्विप्लुत हंसास्याभ्याम् ।

अथवा उद्देष्टितपताकेन । अथवा उद्देष्टितकर्तरीमुखेन ।

नालं—सैनैरूर्ध्वाधोगच्छलत्सन्दर्शनेन । अथवा ऊर्ध्वाधोगच्छलत्स

प्लवरेण ॥ ४ ॥

नयन विषयमपि किसलयतल्पम् ।

कलयति विहित हुताशनकल्पम् ॥ ५ ॥

नयन—अपाङ्गावर्तित त्रिपताकेन ।

विषयं—अधोंगुलिपुरस्तलपताकेन ।

अपि—आवर्तनेन ।

किसलय—पल्लवहस्तकेन ।

तल्पं—कपोलगतार्धचन्द्रेण स्कन्धानतेन शिरसा च अथवा सुप्त

स्थानकेन ।

कलयति—हृदावेष्टितचतुरेण ।

विहित—शनैरधस्तलीकृतपताकेन

हुताशन—विशिष्टचलदंमुत्पूर्वगतपताकाभ्याम् ।

कल्पं—पिलितमूचीमुखाम्भ्याम् ॥ ५ ॥

त्यजति न पाणितलेन कपोलम् ।

बालशशिनमिव सायमलोलम् ॥ ६ ॥

त्यजति—शनैः किंचिद्विक्षिप्त विच्युतमुष्टिना ।

न—पुरस्तललोलितपताकेन ।

पाणितलेनकपोलं—करदर्शितपताकेन कपोलगतार्धचन्द्रेण स्कन्धा
नसेन शिरसा ।

बालशशिनं—तिर्यगूर्ध्वदर्शितार्धचन्द्रेणोत्थिप्त शिरसा च ।

इव—प्रावर्तनेन ।

सायं—प्राग्देशाद्विषणमानीत परिभ्रामिष्वर्षिमुखेन ।

अलोलं—समशिरसा पुरःप्रसारिताधस्तलस्तम्भपताकाभ्याम् ॥ ६ ॥

हरिरिति हरिरिति जपति सकामम् ।

विरह विहितमरणेव निकामम् ॥ ७ ॥

हरिः—प्रिमङ्गीस्यानकेन ।

इति—आवेष्टितपताकेन ।

जपति—अर्घ्यमुकुलया दृष्ट्या दृक्चालितांगुष्ठसन्दर्शेन ।

सकामं—दृष्टावेष्टित चतुरेण ।

विरह—विद्युक्तमूचीमुखाम्भ्याम् ।

विहितं—शनैरावेष्टिताधस्तलीकृतपताकेन ।

मरणेव—अश्लीलत्वात्पाज्यम् ।

निकामं—दृष्टवसन्दर्शेन शनैरावेष्टित किंचिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ॥

श्री जयदेव भणितमिति गीतम् ।

सुखयतु केशवपदमुपनीतम् ॥ ८ ॥

श्री॥—शूनैः किंविदूर्ध्वतलपल्लवेन ।

जयदेव—ललाटस्थांजलिना अवधूतशिरसा च ।

भणितं—अधरात्पुरागतहंसाख्येन ।

सुखयतु—हृदयपत्राकेन मुकुलया दृष्ट्या च

केशव—केशवन्धेन ।

पदं—चरणदर्शितपत्राकेन ।

उपनीतं—पुष्पपुटेन ॥ ७ ॥

स्मरातुरादैवतवैद्यहृद्य त्वदङ्गसङ्गासृजमात्रसाध्याम् ।

वियुक्तभाषां कुरुषे न राधां उपेन्द्र वज्राद्यपि वारुणोऽसि ॥

स्मरातुरां—हृद्यावेष्टितचतुरेणावोमुखेन शिरसाभिवक्षया दृष्ट्या च ।

दैवत—ललाटस्थांजलिना ।

वैद्य—प्रकोष्ठस्थितचतुरेण ।

हृद्य—हृदयतन्द्नेन लोलितालपल्लवेन विकोशया दृष्ट्या च ।

त्वत्—पुरस्तलदर्शितपत्राकेन ।

अङ्ग—अङ्गदर्शितहंसपक्षेण ।

सङ्गा—मिलितद्वचीमुख्याभ्याम् ।

असृज—अर्धचन्द्रेण ।

मात्र—ऊर्ध्वमुखद्वचीमुखेन ।

साध्या—आवर्तनेन कृतमुद्दिना ।

वियुक्त—परावर्तितपत्राकेन ।

भाषां—लोलित शिरसा ग्लानदृष्ट्या च ।

कुरुषे—अधोग्रसहस्रासेन ।

न—पुरस्तलकपितपताकेन ।

राधां—सस्तिकीकृतपद्मकोशाभ्याम् ।

उपेन्द्र—वैष्णवस्थानकेन ।

पद्मात्—स्पर्धसमीपस्थित पुरोलोलितपताकेन शिखरेण वीरदृष्ट्या च

अपि—आवर्तनेन ।

वारुणाः—मयानक दृष्ट्या ।

अस्ति—ऊर्ध्वतल पुरस्थितपताकेन ।

कन्दर्पज्वर संज्वराकुलननोराक्षर्यमस्याश्चिरम् ।

चेतश्चन्दनचन्द्रेण कमलिनीचिन्तासु सन्ताम्पति ।

किन्तु क्लृप्तिवशेन शान्तलतनुं हवामेकमेव प्रियं

ध्यायन्ती रहसिस्थिता कथमपि क्षीणा क्षणं प्राणिति ॥

कन्दर्प—हृदयेष्वितचतुरेण ।

ज्वर—विधुतशिरसाचलत्पताकाभ्यां अभितप्तया दृष्ट्या च ।

संज्वराकुल—अभितप्तया दृष्ट्याङ्गवलिनेन ।

तनोः—अङ्गदशितहंसपक्षेण ।

आक्षर्य—अद्भुतदृष्ट्या हनुसंलग्न सुखीमुखेन ।

अस्याः—अधस्तलसर्पशीर्षे प्रति सन्दर्शितपताकेन ।

श्चिरं—आवेष्टितोर्ध्वगवपताकेन ।

चेतः—हृदयसन्दर्शनेन ।

चन्दन—उद्वेष्टितमुष्टिभ्यां अवधूत शिरसा च ।

चन्द्रेण—अर्धचन्द्रेण ।

कमलिनी—कमलवर्तनया ।

विन्तासु-कपोलगतार्धचन्द्रेण स्कन्धानतेन शिरसा मुन्यदृष्ट्या च ।

सन्ताम्भयानि-भ्रान्तदृष्ट्याङ्गवलिर्नैः ।

किन्तु-विच्युतसन्दर्शेन ।

ह्रान्ति-ह्रान्तया दृष्ट्या ।

घघोन-घनैरधस्तलीकृतपताकेन

शीतलतनुं-कमलवर्धनया मिलितसूचीमुखाम्ब्याम् । अङ्गदक्षित
हंसपक्षेण च ।

स्यां-पुरस्तलप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

एकं-ऊर्ध्वमुखसूचीमुखेन ।

एष-ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

मिर्यं-दृढतलपताकेन ।

ध्यायन्ती-दृढतलसन्दर्शेन मुकुलया दृष्ट्या च ।

रहसि-ऊर्ध्वमुखविषमदक्षितसूचीमुखेन । अथवा ऊर्ध्वमुखसूचीमुखे-
नोर्ध्वस्थितमिलिताग्रमृगशीर्षाभ्यां च ।

स्थिता-घनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

कथमपि आवर्तितपताकेन ।

क्षीणा-ऊर्ध्वमुखलोलित हृकतुण्डेण ।

क्षणं-विच्युतकपित्थेन ।

माणिति-उद्गाहितोरसा ॥

अहमिह निवसामि याहि राधां

अनुनय मद्वचनेन ज्ञानपेया ।

इति मधुरिपुणा सस्त्री नियुक्ता

स्वयमिदमेव पुनर्जगाद राधाम् ॥

अहं-ननुदक्षितालपल्लवेन ।

इह—अर्धगुलिपुरस्तलपताकेन ।
 निषसामि—शूनैरघस्तलीकृतपताकेन ।
 घाहि—तिर्यक्तलावेष्टितपताकेन ।
 राधा—स्वस्तिकीकृतपञ्चकोशाभ्याम् ।
 अनुनय—दृत्स्थांजलिना
 मद्रुचनेन—दृत्स्थपताकेनाधरास्पुरोगतहंसाक्षेन च ।
 च—आवर्तनेन ।
 आनयेथाः—तिर्यक्स्थिताकर्षित मृगशीर्षेण ।
 इति—आवर्तनेन ।
 मधुरिपुणा—त्रिमङ्गीस्थानकेन ।
 सखी—अधस्तलसर्पशीर्षेण दृद्रतपताकेन च
 नियुक्ता—तिर्यक्तलावेष्टितपताकेन ।
 स्वयं—दृद्रतपताकेन ।
 इदं—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।
 एत—आकर्षितमृगशीर्षेण । अथवा चतुरोपरिमिलितचतुरेण ।
 पुनः—वारंवारवर्तनेन ।
 जगाद—अधरास्पुरोगतहंसाक्षेन ।
 राधा—आकर्षिताचलखटकाश्रयेण परावृत्तेन शिरसा ॥

अष्टपदी १०

बहति मलयसमीरे मदनमुपनिधाय ।

स्फुटति कुसुमसमूहे बिरहि हृदयदलनाय ॥ १ ॥

बहति—पुरुषसारिताघस्तल लोलितपताकाभ्याम् ।

मलयसमीरे—ऊर्ध्वस्थितालश्लवाबलदधस्तमानीक त्रिपताकेन ।

मदनं—हृत्तावेष्टित चतुरेण ।

उपनिधाय—अनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

स्फुटानि विकसितमुकुलेन ।

कुसुम—कांभूलेन ।

समूहे—पुरोविस्तारितपताकाभ्याम् ।

विरहि विमुक्तसर्पशीमुखाभ्याम् ।

हृदय—हृत्तसन्देहेन ।

बलनाय—पताकोपरिमर्दितपताकेन , अभया रेचितहस्तकेनरौद्रया
दृष्ट्या च ॥ १ ॥

सखिसीदति तव विरहे वनमाली ॥

सखि—वामाधस्तलीकृतसर्पशीर्षेण दक्षिणहृत्तपताकेन च ।

सीदति म्लानमुखारामेणाभोमुखशिरसा म्लानदृष्ट्या च ।

तव—अधस्तलीकृतसर्पशीर्षेप्रतिदर्शितपताकेन ।

विरहे विमुक्तसर्पशीमुखाभ्याम् ।

वनमाली—स्कन्धोपरिदेशाजानुपर्यन्तानीत खटकामुखाभ्याम् ॥

दहति शिशिरमयूखे मरणमनुकरोति ।

पतति मदनविशिखे मनसि बहुदुनोति ॥ २ ॥

दहति—ऊर्ध्वगतचलत्पताकाभ्याम् ।

शिशिरमयूखे—तिर्ध्वगूर्ध्वस्थिसार्धचन्द्रादधःसमानीत चलत्रिपता-
केनोत्तिष्ठशिरसा च ।

मरणं—अश्लीलत्वात्यक्तम् ।

अनुकरोति—अश्रितेन शिरसा कपोलगतार्धचन्द्रेण ।

पतति—उद्देष्टित कर्तरीमुखेन ।

मदनं—हृत्तावेष्टितचतुरेण ।

विशिखे—कांगूलेन स्कन्धदेशात्किंचिदधः समानीतविरलांगुलिपुरस्तल
पताकेन वागप्रसारितमुष्टिदक्षिणाकर्णाकृष्टमृत्काष्ठस्याभ्याम् ।

मनसि—हृद्गतसन्दंशेन ।

बहु—आवेष्टित किंचिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

बुनोति—विषण्णया दृष्ट्याङ्गवलितेन च ॥ २ ॥

ध्वनति मधुपसमूहे श्रवणमपि दधानि ।

मनसि कलितहृदये निशिनिशिऋजमुपयाति ॥ ३ ॥

ध्वनति—अधरात्पूरोगतहंसाखेन ।

मधुप—अमरेण ।

समूहे—आवर्तनेन कृतमुष्टिना । अथवा अधस्तलोपरिलोकितपता
काभ्याम् ।

श्रवणमपि दधानि—कर्णसन्निपताकेन ।

मनसि—हृद्गतसन्दंशेन ।

कलित—आवेष्टितपताकेन ।

विरहे—त्रियुक्तमूर्त्तीभ्याम् ।

निशिनिशि—प्रसारितविर्यगतोर्ध्वमुखपताकेन ।

ऋजं—विधुतेन शिरसा चलदूर्ध्वगतविक्षिप्तांगुलिपताकाभ्याम् । अथवा
प्रकोष्ठस्थित चतुरेण ।

उपयाति—आवेष्टिताधस्तलपताकाभ्याम् । ॥ ३ ॥

वसति विपिन विनाने लज्जति ललितधाम ।

लुठति धरणिद्वर्जने बहु विलपति तव नाम ॥ ४ ॥

वसति—शनैरावेष्टिताधस्तलीकृतपताकेन ।

विपिन—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्यां पल्लवेन च ।

विताने—ऊर्ध्वमिलिताग्रमृगशीर्षाभ्याम् ।

त्यजति—उद्देष्टितपताकेन ।

ललित—लोलितालपल्लवेन ।

धाम—ऊर्ध्वमिलिताग्रमृगशीर्षाभ्याम् ।

लुठति—लोलितधिरसाङ्गवलितेन ।

धरणि—पुरस्तलाधोदर्शित पताकेन ।

शयने—प्रसारितस्थानकेन मुकुलया दृष्ट्या च । अथवा कपोल
गतार्धचन्द्रेण स्कन्धानतेन शिरसा च ।

बहु—आवेष्टितकिञ्चिदूर्ध्वगतपताकाभ्यां च ।

विलपति—स्नानमुखरामेण विषण्णया दृष्ट्या अधरात्पुरोगतहंसास्त्रेण च

तत्र—अधस्तलसर्पशीर्षप्रतिदर्शितपताकेन ।

नाम—अधरात्पुरोगतहंसास्त्रेण ॥ ४ ॥

भणति कविजयदेवे विरह विलसितेन ।

मनसिरभसविभवे हरिरुदयतु सुकृतेन ॥ ५ ॥

भणति—अधरात्पुरोगतहंसास्त्रेण ।

कविजयदेवे—ललाटस्थकपोतेन ।

विरह—वियुक्तद्विषीमुख्याभ्याम् ।

विलसितेन—लोलितालपल्लवेन ।

मनसि—हृदयसन्दर्शनेन ।

रभसविभवे—हृदयविकसितमुकुलेन ।

हरिः—लिभङ्गीस्थानकेन ।

उदयतु—शूनैरूर्ध्वगतालपल्लवाभ्याम् ।

सुकृतेन—अधोमुखविकसितमुकुलेन ॥ ५ ॥

पूर्वं यत्र समं त्वया रतिपते रासादितास्तिद्वयः
 तस्मिन्नेव निकुञ्जमन्मथमहानीधे पुनर्माधवः ।
 ध्यायंस्त्वामनिशं जपन्नपि तवैवालापमन्त्रावलिं
 भूयस्त्वत्कुञ्जकुम्भनिर्भरपरीरंभामृतं वाञ्छति ॥

पूर्वं—आवेष्टितोर्ध्वगतपताकेन ।

यत्र—पार्श्वगतद्वचीमुखेन तिर्यग्दृष्ट्या च ।

समं—मिलितद्वचीमुखाभ्याम् ।

त्वया—अधस्तलीकृतसर्पशीर्षं प्रतिदर्शितपताकेन ।

रतिपतेः—हृद्यावेष्टितचतुरेण ।

आसादिताः—अधस्तलीकृतावेष्टितपताकेन ।

स्तिद्वयः—आवर्तनेन कृतमुष्टिना ।

तस्मिन्—तिर्यग्दर्शितद्वचीमुखेन ।

एव—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

निकुञ्ज—चलदूर्ध्वानीतलताकरपल्लवाभ्यां च ।

मन्मथ—हृद्यावेष्टित चतुरेण ।

महा तीर्थे—पुरः अधोमुखावर्तितद्वचीमुखाभ्याम् ।

पुनः—आवेष्टितपताकेन ।

माधवः—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

ध्यायन्—हृद्गतमन्दशेन ।

त्वां—अधस्तलसर्पशीर्षदर्शितपताकेन ।

अनिशं जपन्—निमीलितदृष्ट्या हृत्वालितां गुष्ठमन्दशेन ।

अपि—आवर्तनेन ।

तवैव—अधस्तलसर्पशीर्षदर्शितपताकेन ।

आलाप—आकंपितेन शिरसा अधरात्पुरोगतहंसासेन च ।

मन्त्रावलि—कर्णस्यहंसासेन ।

भूयः—आवेष्टितपताकेन ।

त्वत्—अधस्तलसर्पशीर्षदक्षितपताकेन ।

कुचकुम्भ—सत्तिकीकृतपद्मकोशाभ्याम् ।

निर्भरपरिभ—गाढोत्सङ्गेन ।

अमृतं—अर्धचन्द्रेण ।

बांछति—हृद्गतहंसासेन पुनःपुरोनीततेनैव ।

त्वद्वाष्पेण समं समग्रमधुना निर्गमांशुरस्तङ्गतो
गोविन्दस्य मनोरथेन च समं प्राप्तं तमःसांद्रताम् ।
कोकानां करुणस्वरेण सदृशी दीर्घा ममप्रार्थना
तन्मुग्धे विफलं विलम्ब्य नमसौ प्राप्तेभिसारक्षणः ॥

त्वत्—अधस्तलसर्पशीर्षपताकेन ।

वाष्पेण—नयनाञ्चलदधस्तमानीतत्रिपताकेन ।

समं—मिलितसूचीमुख्याभ्याम् ।

समग्रं—आवर्तनेन कृतपुष्टिना ।

अधुना—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

निर्गमांशुरस्तङ्गतः—पार्श्वदेशाञ्चलदपरपार्श्वसमानीत सूचीमुखेन ।

गोविन्दस्य—त्रिभङ्गीस्थानकेन च । हृद्गतसन्दर्शनेन ।

समं—मिलितसूचीमुख्याभ्याम् ।

प्राप्तं—चतुरोपरिचतुरेण ।

तमः सांद्रता—ऊर्ध्वविस्तारितपताकेन मिलिताधस्तलपताकाभ्यां च ।

कोकानां—हंसासेन ।

करुण—करुणया दृष्ट्या ।

खनेन—अधरात्पुरोगतहंसाक्षेन ।
 सदृशी—भिलितसूचीमुखाम्भ्याम् ।
 दीर्घा—शनैरावेष्टितोर्ध्वतलपताकेन ।
 मम—अनुदर्शितालपल्लवेन ।
 प्रार्थना—हृदिस्थांजलिना ।
 तत्—पुरोदेशदर्शितसूचीमुखेन ।
 मुरधे—स्वस्तिकीकृतकांगूलाभ्याम् ।
 विफलं—विच्युतकपित्थेन
 विलम्बनं—विलम्बगत्या ।
 असौ—पुरोदर्शिताधस्तलपताकेन ।
 रम्यः—लोलितसन्दंशेन ।
 अभिसार—अर्धगुलिचलत्पुरःप्रसारितपताकेन ।
 क्षणाः—ऊर्ध्वमुखकिञ्चिद्विच्युतसन्दंशेन ॥

अष्टपदी ११

रतिसुखसारे गतमभिसारे मदनमनोहरवेषम्
 न कुरुनितम्बिनि गमनविलम्बनमनुसर तं हृदयेशम् ॥१॥

रति—भिलितांगुलितलविपताकाभ्याम् । अथवा ललितदृष्ट्योत्सङ्गेन च
 सुख—दृष्टतलपताकेन मुहुलया दृष्ट्या ।
 सारे—शनैरावर्धनेन कृतमुष्टिना ।
 गतं—अवेष्टितपताकेन ।
 अभिसारे—ऊर्ध्वभिलिताग्रमृगशीर्षाभ्याम् ।
 मदन—हृद्यावेष्टितचतुरेण ।
 मनोहर—लोलितालपल्लवेन ।

वेषं ऊर्ध्वधोमुखसन्दंशाभ्याम् ।

न—पुरस्तल कम्पितपताकेन ।

कुरु—अधोमुखहंसाभ्येन ।

नितम्बिनि—नितम्बहस्तकेन ।

गमन—अधोगुलिपुरःप्रसारितपताकेन । अथवा ऊर्ध्वतलतिर्यग्लोलित
मृगशीर्षेण ।

विलम्बनं—करिहस्तचार्या ।

अनुसर—अवधूतशिरसा अधोगुलि पुरःप्रसारितपताकेन ।

तं—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

हृदयेष्टं—हृदयसन्दंशेनावर्तनेन कृतमुष्ट्युपरिशिखरेण ॥ १ ॥

धीरसमीरे यमुनामीरे वसति वने वनमाली ।

गोपीपीनपयोधरमर्दन चञ्चल कर युगशाली ॥

धीरसमीरे—अधस्तल पुरःप्रसारित किंचिल्लोलितपताकाभ्याम् ।

यमुना—ऊर्ध्वप्रापितसूचीमुखचलदधःप्रमानीत त्रिपताकेन मकर-
हस्तकेन च ।

मीरे—पुरश्चलत्प्रसारित त्रिपताकाभ्याम् ।

वसति—शनैरावेष्टिताधस्तलीकृतपताकाभ्याम् ।

वने—पल्लवहस्तकेन प्रसारितपताकाभ्यां च

वनमाली—स्कन्धादुपरिदेशाजानुपर्यन्तानीत खटकासुखाभ्याम् ।

गोपी—शिरसालपल्लवेन । कर्षिताञ्चलखटकासुखेन परावृत्तेन शिरसा
कान्तया दृष्ट्या च ।

पीनपयोधर—हृदिस्थित स्वस्तिकीकृतालपल्लवाभ्याम्

मर्दन—वक्षस्युपरि शनैर्मर्दितपताकेन ।

चञ्चल—कम्पितपताकेन ।

कर-करदशितपताकेन ।

मुग्ग-पुरस्त्वलार्धपताकेन

शाली-तिर्यक्पुरःप्रसारितलोलितालपल्लवाभ्याम् ॥

नामसमेतं कृतसङ्केतं वादयते मृदु वेणुम् ।

यहुमनुने ननु ते तनुसङ्गतपवनचलितमपि रेणुम् ॥२॥

नाम-अधरात्पुरोगतदंसास्येन ।

समेतं -मिलितसूचीमुखाभ्याम् ।

कृत अधोमुखदंसास्येन ।

सङ्केतं—तिर्यग्दशितसूचीमुखेन ।

वेणु—वम्शधारणेन ।

यहु-आवेष्टितकिञ्चिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

मनुने हृदयसन्दंशेन ।

ननु—शनैरधस्तलीकृतचतुरेण ।

ते पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

तनु—अङ्गदशितदंशपक्षेन ।

सङ्गत—मिलितसूचीमुखाभ्याम् ।

पवन—तिर्यक्प्रसारित चलत्पुरस्त्वानीतत्रिपताकेन ।

चलितं—कम्पितपताकेन ।

अपि—आवर्तनेन

रेणुं -निष्पेषिताधोमुखसन्दंशाभ्याम् ॥ २ ॥

पतति पतन्ने विचलति पन्ने शङ्कितभवदुपयानम् ।

रञ्जयति शयनं स शक्तिनयनं पश्यति तव पन्थानम् । ३॥

पतानि पतन्ने—तिर्यक्प्रसारितेन चलत्पुरस्त्वानीतदंशपक्षेण ।

विचलतिपत्रे—आवर्तितपरावर्तित विस्तारितचतुराभ्याम् ।

शङ्कित—शङ्कितदृष्ट्याङ्गशङ्कितेन ।

भवत्—पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

उपयानं—तिर्यग्भाक्पितृमृगशीर्षेण ।

रचयति—परस्परसम्मुखान्वर्तित परावर्तितद्वैताभ्याम् ।

शयनं—कण्ठोलगतार्धचन्द्रेण स्कन्धान्तरेण शिरसा । अथवा प्रसारित स्थानकेन मुकुलया दृष्ट्या च ।

सचकिननयनं—वस्तुयादृष्ट्यापाङ्गान्वर्तितचतुराभ्याम् ।

पश्यति—कान्तया दृष्ट्या अध्यधिकाचार्या च ।

तव—पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

पन्थानं—ऊर्ध्वतलतिर्यग्गतमृगशीर्षेणाध्यधिकाचार्या च ॥ ३ ॥

मुखरमधीरं खज मञ्जीरं रिपुमिव केलिसुलोलम् ।

चल सखि कुञ्जं सन्निभिरपुञ्जं शीलय नीलनिचोलम् । ४॥

मुखरं—अधरात्पुरोगत चलद्वैताभ्याम् ।

अधीरं—चलत्रिपताकेन ।

खज—किञ्चिद्विशिष्ट विच्युतवृष्टिना ।

मञ्जीरं—गुल्फोपरिदशितार्धचन्द्रेण ।

रिपुं—स्कन्धदेशातिर्यग्गतवस्तलपताकेन ।

इव—आवर्तनेन ।

केलि—उत्सङ्गेन ललित दृष्ट्या च ।

सुलोलं—लोलितालपल्लवेन ।

चल—ऊर्ध्वतलतिर्यग्गतमृगशीर्षाभ्याम् । अथवा अधोऽंगुलि पुरःप्रसारितपताकेन ।

सखि—अधस्तलीकृतसर्पशीर्षेण ।

कुंजं—ऊर्ध्वगतलताकरेण कुतपल्लवेनोर्ध्वमीलिताग्रमृगशीर्षाभ्याम्
सतिमिर—ऊर्ध्वतिर्यग्गतपताकेन ।

पुंजं—मिलिताधस्तलपताकाभ्याम् ।

शीलव—पार्श्वदेशात्पुरस्तमान्नीव धरस्परसम्पृखावर्तितपरावर्तित खट
कामुखाभ्यां च ।

नील निषोर्कं—ऊर्ध्वप्रसारितचलत्सन्दंशेन । आकर्षितांचलखटका-
मुखेन परावृत्तेन शिरसा ॥ ४ ॥

उरसिसुरारे उपहितहारे घन इव तरलबलाके ।

तद्विदिवपीने रतिविपरीते राजसि सुकृतविपाके ॥ ५ ॥

उरसि—हृदयपताकेन ।

सुरारे—त्रिमङ्गीस्थानकेन ।

उपहितहारे स्कंधोपरिदेशाच्चनैर्जाग्रुपर्यन्तानीव खटकामुखाभ्याम् ।

घन—ऊर्ध्वस्थिताधः प्रसृतगुलिपताकाभ्याम् ।

इव—आवर्तनेन ।

तरलबलाके—तिर्यक्प्रसारित चलत्पुरःसमान्नीवहंसपक्षेण ।

तद्वित्—ऊर्ध्वपुरःप्रसारिताधस्तलचलतिर्यग्गतत्रिपताकेन । अथवा
पुनःपुनः स्वस्तिकीकृत बिन्दुवचलत्रिपताकाभ्यां च ।

इव—आवर्तनेन ।

पीने—करभोपरिचालितसन्दंशेन ।

रति—मिलितगुलितलत्रिपताकाभ्याम् ।

विपरीते—विनिमयेनोर्ध्वाधःकुतमिलितगुलितलत्रिपताकाभ्यां च ।

राजसि—लोहितालपल्लवेन ।

सुकृत—अधोमुखविकसितमुकुलेन ।

विपाके—ऊर्ध्वधस्तलीकुतपताकेन । ५ ॥

विगलितवसनं परिहृतरश्मनं घटय अथलमपिधानम् ।

किसलयशयने पङ्कजनयने निधिमिवहर्षनिदानम् ॥ ६ ॥

विगलित—कटिस्थपरावृत्तकर्तरीमुखाम्भ्याम् ।

वसनं—कटिपार्श्वदेशात्पुरस्समानीतसन्दंशाभ्याम् ।

परिहृतरश्मनं—द्वेष्टिपताकेन कटिस्थितार्धचन्द्राभ्यां च ।

घटय—मिलितसूचीमुखाम्भ्याम् ।

जघनं—नितम्बहस्तकेन ।

अपिधानं—शनैरावर्तिताधस्तलपताकाभ्याम् ।

किसलय—पल्लवहस्तकेन ।

शयने—कपोलगतार्धचन्द्रेण स्कन्धानतेन शिरसा । अथवा सुप्त-
स्थानकेन ।

पङ्कज—कमलवर्तनया ।

नयने—अपाङ्गावर्तितचतुरेण ।

निधिं—आवर्तनेन कुतमुष्टिना ।

हृष—आवर्तनेन ।

हर्ष—हृदिस्थविकसितमुकुलेन । इष्टया इष्टया च ।

निदानं—आवेष्टितावस्तलचतुरेण ॥ ६ ॥

हरिरभिमानो रजनिरिदानीमियमपियानि विरामम् ।

कुरु मम वचनं सत्वररश्मनं पूरय मधुरिपुकामम् ॥ ७ ॥

हरिः—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

अभिमानो—आधूतशिरसा शनैरूर्ध्वगतालपल्लवेन च ।

रजनिः—पुर प्रसारितांगुलितलतिर्यक्पताकेन ।

इदानीं—किञ्चिदधस्तमानीनोर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

हृष—अर्धगुलिपुरस्तलदार्ढ्यतपताकेन ।

अपि—आवर्तनेन ।

धाति—विर्पगावृत्तित पताकेन

धिरामं—धनैरावर्तिताधस्तलपताकेन ।

कुरु—अधोमुखहंसास्येन ।

मम—जनुदर्शितालपल्लवेन ।

वचनं—अधरात्पुरोगतहंसास्येन ।

सत्त्वरं—वारं वारं त्वरयावेष्टितपताकेन ।

रञ्जनं—परस्परं पुरोगच्छत्तुराभ्याम् ।

पूरय—धनैःपुरोलोलिताधस्तलपताकाभ्याम् ।

मधुरिपु—विभङ्गीस्थानकेन ।

कामं—धनैरावेष्टित हृद्गतचतुरेण स्निग्धया दृष्टया च ॥ ७ ॥

श्री जयदेवे कृतहरिसेवे भणति परमरमणीयम् ।

प्रसुदिनहृदयं हरिमनिसदयं नमन सुकृतकमनीयम् ॥८॥

श्री—धनैरुर्ध्वानीतालपल्लवेन ।

जयदेवे—ललाटस्थाजलिनावधूतशिरसा च ।

कृत—अधोमुखहंसास्येन ।

हरि—विभङ्गीस्थानकेन ।

सेवे—हृत्स्थाजलिना ।

भणति—अधरात्पुरोगतहंसास्येन ।

परम—अवेष्टितकिंचिदूर्ध्वगतपताकेन ।

रमणीयं लोलितालपल्लवेन ।

प्रसुदित—हृत्स्थविकसितमुकुलेन दृष्टया दृष्टया च ।

हृदयं—हृद्गतसन्दर्शनेन ।

हरि—विभङ्गीस्थानकेन ।

अति—आवेष्टितकिंषिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम्

सदयं—हृद्गतपताकेन स्निग्धया दृष्ट्या च ।

नमत—ललाटस्यकपोतेनावधूत शिरसा च ।

सुकुल—अधोगुलविकसितशुकुलेन ।

कमनीयं—लोलितालपल्लवेन ॥ ८ ।

विकिरतिमुहुः श्वासानाशां पुरोमुहरीक्षते

प्रविशतिमुहुः कुंजं शुजन्मुहुर्बहुताम्यति ।

रक्षयतिमुहुश्शय्यां पर्याकुलं मुहुरीक्षते

भदनकदनकान्तः कान्तेप्रियस्तव वर्तते ॥

विकिरति—नासात्पुरोक्षित त्रिपताकेन ।

मुहुः—शरीरावर्तितत्रिपताकेन ।

श्वासान्—श्वासोच्छ्वासेन ।

आशांपुरः—पुरोदर्शितसूचीमुखेन ।

मुहुः—शरीरावर्तितपताकेन ।

ईक्षते—विकोश्या दृष्ट्या ।

प्रविशति—अधोगुलिपुरःप्रसारितपताकेन हंसगत्याचार्याः ।

मुहुः—पूर्ववत् ।

कुंजं—चलल्लवाकरोर्ध्वसमानीत मृगशीर्षाभ्याम् ।

शुजन्—कर्णगतचलन्सन्देशेन । अथवा अधरात्पुरोगतहंसाखेन

विषण्णया दृष्ट्या च ।

मुहुः—पूर्ववत् ।

मुहुः—आवेष्टितोर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

ताम्यति—ग्लानदृष्ट्याक्लबलितेन ।

रक्षयति—ललाटकापुलाभ्याम् ।

सुहृः—पूर्ववत् ।

शाख्यां—प्रसारितपताकाभ्याम् स्कन्धान्तेन शिरसा कपोलगतार्धचन्द्रेण
अथवा सुप्तस्थानकेन ।

पर्याकुलं—हृदि उद्देष्टितपताकेन ।

सुहृः—पूर्ववत् ।

धीक्षणे—विप्लुगया दृष्टया ।

भयन—दृष्टावेष्टित चतुरेण ।

कदन—रेचितहस्तकेन अथवा हामकरमुष्टिदक्षिणार्कृष्टलटकाभ्याम् ।

छान्तः—ग्लानदृष्ट्या ।

कान्ते—अधस्तलसर्वशीर्षं प्रतिदर्शितपताकेन ।

प्रियः—हृद्रतपताकेन ।

तव—पुरस्तलदर्शितपताकेन ।

वर्तने—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ॥

स भयचकितं निन्यस्यन्तीं भृशंहशमन्तरे

प्रतिनरुमुहुःस्थित्वा मन्दं पदानि वितन्वतीम्

कथमपिरहः प्राप्तां अङ्गैरनङ्गतरङ्गिभिः

सुमुत्थि सुभगः पश्यन्सत्त्वामुपैतु कृतार्थताम् ॥

स भयचकितं विधुतशिरसा प्रस्तयादृष्टया च ।

विन्यस्यन्तीं—परस्परपुरोगत चतुराभ्याम् ।

भृशं—आवर्तनेन ।

हशं—अपाङ्गचलत्रिपताकेन ।

अन्तरे—पुरोदर्शितपताकेन ।

प्रतिनरु—पृथक् पृथक् दर्शितचलत्रिपताकाभ्याम् ।

सुतुः—आवर्तनेन ।

स्थित्वा—अधस्तलीकृतपताकेन ।

मन्दपदानिवितन्वती—विलम्बगत्याचार्या परस्परपुरोगत चतुरा-
भ्याम् ।

कथमपि — शूनैरावर्तितपताकेन ,

रहः—ऊर्ध्वमुखसूचीमुखेन ।

प्राप्ता—अधस्तलीकृतपताकेन ।

अङ्गैः—अङ्गदर्शित हसपक्षैः ।

अनङ्ग इद्यावेष्टित चतुरेण ।

तरङ्गिभिः—परस्परानुगच्छन्वलदंगुलिपिरूर्ध्वधस्तलस्थितपताकाभ्याम् ।

सुमुखि लोलितसन्दग्धेन हनोरधोलपल्लवेन ।

सुभगः—ऊर्ध्वगतलपल्लवेन ।

पश्यन् —अपाङ्गविलोलित चतुराभ्याम् ।

सः—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

त्या—अधस्तलसर्पशीर्षे प्रतिदर्शितपताकेन ।

उपेतु आवेष्टितोर्ध्वगतपताकेन ।

कृतार्थतां —ऊर्ध्वतलोर्ध्वगतपताकाभ्याम् ॥

॥ इति रतिसुखसारे ॥

अथ तांगन्तुमशक्तां चिरमनुरक्तां लतागृहे दृष्ट्वा ।

तत्परितं गोविन्दे मनसिजमन्दे सखी प्राह ॥

अथ—आवर्तितपताकेन ।

तां—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

गन्तुमशक्तां—चलत्पुरप्रसारितपताकेन सवलङ्गत्याचार्या च ।

चिरं—शूनैरावेष्टितोर्ध्वगतपताकेन ।

अनुरक्तां—हृदयचतुरेण ।

लतागृहे—शनैरुर्ध्वानीतलताकरेणोर्ध्वशीलसमुगशीर्षाभ्यां च ।

हृदा—अपाङ्गविलुलित चतुराभ्याम् ।

तत्—तिर्यग्दर्शितसूचीमुखेन ।

चरितं—ऊर्ध्वतलविस्तारित पताकेन ।

गोविन्दे—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

मनसिजमन्दे हृद्यावेष्टित चतुरेण भ्रान्तदृष्ट्या च ।

सखी—अधस्तलसर्पशीर्षेण हृदयपताकेन च ।

ग्राह—अधरात्पुरोगतहंसास्येन ॥

अङ्गेष्वाभरणं करोति बहुशः पत्रेपि संचारिणि

प्राप्तं त्वां परिशङ्कते चित्तनुने शय्यां चिरं ध्यायति ।

इत्याकल्प विकल्प तल्परचना सङ्कल्पलीलाशत

व्यासस्तापि विना त्वया धरन्तुनैवा निशां नेष्यमि ॥

अङ्गुष्ठे—अङ्गदर्शितहंसपक्षेण ।

आभरणं—प्रकोपगतार्धचन्द्रेण प्रत्यङ्गदर्शिताभरणमुद्राभिश्च ।

करोति—अधोमुखहंसास्येन ।

बहुशः—आवेष्टितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

पत्रे—दर्शितचतुरेण ।

अपि—आवर्तनेन ।

संचारिणि—पुरःप्रसारित चलत्पताकाभ्याम् ।

प्राप्तं—तिर्यगाकषितसमुगशीर्षेण ।

त्वां—पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

परिशङ्कते—शङ्कितया दृष्ट्या ।

चित्तनुने—विस्तारितोर्ध्वतलपताकेन ।

शाक्यां—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् । सुप्रस्थानकेन च ।

चिरं—शनैरावेष्टितोर्ध्वगतपताकेन ।

ध्यायति—हृदयमन्दशेन विमीलित दृष्ट्या च ।

इति—अवेष्टितपताकेन ।

आकल्प—अङ्गदर्शितसन्दंशाभ्याम् ।

विकल्प—आवेष्टितोद्देशित चतुरेण ।

तल्प—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्यां सुप्रस्थानकेन च ।

रचना—मिलितमुखलोलितहंसास्याभ्याम् ।

संकल्प—हृदयात्पुरोगतोर्ध्वमुखसन्दंशेन ।

लीला—गजगत्या लोलितचतुरेण ।

शर्म—ऊर्ध्वमुखसन्ध्याचीमुखेन ।

व्यासक्ता—हृदयात्पुरोगमीलित चतुराभ्याम् ।

अपि—आवर्तनेन ।

विना—विद्युक्तसूचीमुखभ्याम् ।

त्वया—पुरोदर्शितोर्ध्वतलपताकेन ।

चरतनुः—लोलितालपल्लवेनाङ्गदर्शित हंसपद्मेन ।

न—ऊर्ध्वागुलिपुरस्तलकम्पितपताकेन ।

एषा—अर्धोगुलिपुरस्तलदर्शितपताकेन ।

निशां—ऊर्ध्वमुखविस्तारितपताकाभ्याम् ।

नेष्यति—शनैरूर्ध्वगतालपल्लवेन ॥

अष्टपदी १२

पश्यति दिशिदिशि रहसि भवन्तम् ।

त्वदधरमधुरमधूनि पिबन्तम् ॥ १ ॥

पश्यति अपाङ्गावर्तित लिपताकेन ।

विशिद्विशि—प्रतिदिग्दर्शित सूचीमुखेन ।

रहसि—पार्श्वगतोर्ध्वमुखसूचीमुखेन ।

अवन्तै—पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

त्वत्—तिर्यग्दर्शितसूचीमुखेन ।

अधर—अधरोपरिचालितसन्दर्शेन ।

मधुरमधूनि—मदिरया दृष्ट्या मत्तस्याचार्या च ।

पिबन्तं—मुखस्थशिखरेण । अथवा मुखसमीपे ऊर्ध्वाधोमिलितमुकु-
लाभ्याम् ॥ १ ॥

नाथ हरे । सीदति राधा वासगृहे ॥

नाथ—आवर्तनेन कृतशुष्टिस्थशिखरेण च । अथवा मृगशीर्षेण ।

हरे—प्रिमङ्गीस्थानकेन ।

सीदति—ग्लानदृष्ट्या ग्लानमुखरागेणऽवधूतेन शिरसाङ्गवलितेन च ।

राधा—आकर्षितचलस्रटकासूत्रेण परावृत्तेन शिरसा । अथवा
सस्विकीकृतपत्रकोशाभ्याम् । यदा अधस्तलीकृतसर्पशीर्षेण ।

वास—शूनैरावेष्टिताघस्तलीकृतपताकेन ।

गृहे—मीलितप्रमृगशीर्षाभ्याम् ॥

त्वदभिसरण रभसेनवलन्ती ।

पमति पदानि किञ्चन्ति चलन्ती ॥ २ ॥

त्वत्—पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

अभिसरण—अवधूतशिरसा तिर्यग्धोहूलि पुरःप्रसारितपताकेन ।
अद्भुताचार्या ।

रभसेन—त्वरसा आवर्तितपताकेन ।

वलन्ती—अङ्गवलितेन ।

पतति—सुबलितगत्याङ्गवलितेन ।

पदानि कियन्ति—समपादाचार्या चतुरात्पूरोगतचतुरेण ।

बलन्ती—प्रतल्याचार्या । २ ॥

विहित विशद बिसकिसलयवलया ।

जीवति परमिह तव रतिकलया ॥ ३ ॥

विहित—शूनैरावेष्टिताघस्तलीकृतपताकेन ।

विशद—विस्तारितपताकाभ्याम् ।

बिस—कमलवर्तनया शूनैरूर्ध्वार्धोगतसन्दंशेन ।

किसलय—पल्लवेन ।

वलया—प्रकोपुस्थितार्धचन्द्रेण ।

जीवति—दृढतपताकेन शूनैःश्वसितेन च ।

परं—आवेष्टित किञ्चिदूर्ध्वगतपताकेन ।

इह—पुरस्तलदर्शितपताकेन ।

तव—पुराप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

रति—मिलितागुलितलत्रिपताकाभ्यां । अथवा उत्सङ्गेन ।

कलया—ऊर्ध्वमुखकपिरथेन ।

सुहुरवलोकित मण्डनलीला ।

मधुरिपुरहमिति भावनशीला ॥ ४ ॥

सुहुः—वारं वारं आवेष्टितपदाकेन ।

अवलोकित—अङ्गावलोकनेन ।

मण्डन—अङ्गभूषणानि दर्शितहंसासार्धचन्द्राभ्यां च ।

लीला—लोलितालपल्लवेन निर्द्वचितशिरसा च ।

मधुरिपुः—प्रिमल्लीस्थानकेन ।

अहं—अनुदर्शितालपल्लवेन ।

इति—आवर्तनेन ।

भाषनशीला—हृद्गतसन्दर्शेन मुकुलया दृष्ट्या च ॥ ४ ॥

त्वरितमुपैति न कथमभिसारम् ।

हरिरिति वदति सखीमनुवारम् ॥ ५ ॥

त्वरितमुपैति—आकर्षितमृगशीर्षेण ।

न—पुरस्तल्लोलितपताकेन ।

कथं—ऊर्ध्वतल्लोलितपताकेन ।

अभिसारं—पार्श्वगतसूचीमुखेन मिलितमृगशीर्षाभ्यां च ।

हरिः—त्रिमङ्गीस्थानकेन ।

इति—आवेष्टितपताकेन ।

वदति—अधरान्तपुरोगतहंसास्थेन ।

सखी—अधस्तलीकृतसर्पशीर्षेण हृद्गतपताकेन च ।

अनुवारं—वारं वारं आवर्तितपताकेन ॥ ५ ॥

स्मिष्यति शुम्भति जलधरकल्पम् ।

हरिरुपगत इति तिमिरमनल्पम् ॥ ६ ॥

स्मिष्यति—उत्सङ्गेन ।

शुम्भति—अधरसमीपे मुकुलोपरिमुकुलेन ।

जलधर—तिर्यक्प्रसारित शूनैरूर्ध्वमानीत विश्लिष्टार्धगुलिपताकाभ्यां

कल्पं—मिलितसूचीमुखाम्बाम् ।

हरिः—त्रिमङ्गीस्थानकेन ।

उपगतः—पुरोदेशादाकर्षिताधस्तलमृगशीर्षेण दृष्टादृष्ट्या च ।

इति—आवर्तनेन ।

तिमिरं—ऊर्ध्वविस्तारितपताकाभ्याम् ।

अनल्पं—आवेष्टितकिंचिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ॥ ६ ॥

भवति विलम्बिनि विगलितलज्जा ।

विलपति रोदिनि वासकसज्जा ॥ ७ ॥

भवति—पुरःप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन ।

विलम्बिनि—अवस्तलपताकेन । विलम्बगत्या ।

विगलित—पुरःशनरुद्धेष्टित कर्तरीमुखेन ।

सज्जा—लज्जितया दृष्ट्या पराधृत्वेन शिरसा ।

विलपति—अवधूतशिरसा विषण्णया दृष्ट्या अधरात्पुरोगतहंसास्येन च

रोदिति—नेत्रादधोगत चलन्निपताकेन ।

वासकसज्जा—हंसास्योर्ध्वचन्द्राभ्याम् आभरण दर्शिताभ्यां स्रस्तिकी-
कृतपद्मकौश्याभ्याम् ॥ ७ ॥

श्री जयदेवकवेरिदमुदितम् ।

रसिकजनं तनुतामपि मुदितम् । ८ ॥

श्री—किंचिदूर्ध्वान्तालपल्लवेनावधूतशिरसा च ।

जयदेव—ललाटस्थकपोतेन ।

कवेः—अधरात्पुरोगतहंसास्येन ।

इदं—ध्रुवस्तलाधोगुलिपताकेन ।

उदितं—अधरात्पुरोगतहंसास्येन ।

रसिकजनं—विस्तारितचतुराभ्याम् ।

तनुता—पुरःप्रसारित विस्तारितपताकेन ।

अपि—आवेष्टित किंचिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

मुदितं—हृदिस्यविकसितपुष्पकुलेन ॥ ८ ॥

विपुलपुलकपाली स्फीतसीत्कारमन्त-

जैनितजडिमकाकु व्याकुलंव्याहरन्ती ।

तव कितव विधायामन्दकन्तर्पचिन्ता

सरजलधिनिमग्ना ध्यानलग्ना मृगाक्षी ॥

विपुल—अधस्तलपुरोमिलितपताकाभ्याम् ।

पुलकपाली—अङ्गे चलदूर्ध्वगतहंसपक्षेण ।

स्फीत—विस्तारितपताकाभ्याम् ।

सीत्कारं—अङ्गशङ्कितेन ।

अन्तर्जनित—हृद्गतसन्दर्शेनोर्ध्वगतलपक्षेण ।

जडिम—हृद्गतमृष्टिना ।

काकु—कर्णगतत्रिपताकाभ्याम् ।

व्याकुलं—हृद्युद्धेष्टितचतुरेण ।

व्याहरन्ती—अधरात्पुरोगतहंसासेन ।

तव पुराप्रसारितोर्ध्वतलपताकेन

कितव—दर्शितताम्रबुद्धहृद्गतसन्दर्शेन ।

विधाय—अधस्तलीकृतपताकेन ।

सर—हृद्गावेष्टितचतुरेण ।

जलधि—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

निमग्ना—अधोगतमृष्टिना ।

ध्यान—हृद्गतसन्दर्शेनमीलितदृष्ट्या च ।

लग्ना—निमीलिताग्रतल सूचीमुखभ्याम् ।

मृगाक्षी—दर्शित मृगशीर्षेणपाङ्गवलित त्रिपताकेन ॥

अभ्रान्तरे च कुलदाकुलवर्त्मघान

संजातपातक इव स्फुटलाञ्छनश्रीः ।

वृन्दावनान्तरमदीपयदंशुजालैः

दिक्सुन्दरीववनचन्दनविन्दुरिन्दुः ॥

अग्रान्तरे—आवेष्टितोर्ध्वतलपताकेन ।

च—आवर्तनेन ।

कुलटा—ऊर्ध्वविस्तारितपताकाभ्याम् अधोगुलिपुरःप्रसारितपताकेन च

कुलवर्त्म—आवर्तनेन कृतश्रुष्टिना विस्तारितपताकेन च ।

घात—स्फुटद्वेषातिर्यग्गताधस्तलपताकेन ।

संजातपातकः—विधुतशिरशा ।

इव—आवर्तनेन ।

स्फुट—विकसितमुकुलेन विस्तारितोर्ध्वतलपताकेन च ।

लाञ्छनश्रीः—अर्धचन्द्रादधोदर्शित मृगश्रीर्पेण ।

वृन्दावनान्तरं—चलदूर्ध्वगतप्रपताकाभ्यां विस्तारितोर्ध्वतलपता-

काभ्यां च । अथवा अन्तरं—अधोगुलिपुरस्तलपताकेन ।

अदीपयदंशुजालैः—तिर्यग्धोभागे दक्षितकिंचिदूर्ध्वानीतार्धचन्द्रा

दधःसमानीत चलदिपताकेन च ।

दिक्सुन्दरी—दिग्दर्शितद्वयीमुखेन स्वस्तिकीकृतपञ्चकोशाभ्यां च ।

वदन—हनोरधावर्तितालपल्लवेन ।

चन्दन—परावर्तितश्रुष्टिभ्याम् ।

विन्दुः—ललाटगतद्वयीमुखेन ।

इन्दुः—तिर्यग्दर्शितार्धचन्द्रेण ॥

प्रसरति शशधरबिम्बे विहितविलम्बे च माधवे विधुरा ।

विरचितविधिधविलापे सा परितापं चकारोद्यैः ॥

प्रसरति—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

शशधरबिम्बे—तिर्यग्दूर्ध्वदर्शितार्धचन्द्रेण ।

विहित—अनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

विलम्बे—विलम्बगत्याचार्या ।

अ-आवर्तनेन ।

माधवे—त्रिमङ्गीस्थानकेन ।

विधुरा—अधोमुखेन शिरसाङ्गुलिभित्तेन च ।

विरचित—अधोमुखहंसाक्षेन ।

विविध—आवेष्टितपताकेन ।

विलापं—अधोवदनशिरसा विषण्णया दृष्ट्या नेत्रादधोगत चलन्नि
पताकेन ।

सा—पार्श्वगतद्वीमुखेन ।

परित्यापं—त्रिधुतशिरसामित्तया दृष्ट्या चलदंगुलिपताकाभ्यां च ।

चकार—अधोमुखहंसाक्षेन ।

उच्चैः—आवेष्टितोर्ध्वगतपताकेन ॥

अष्टपदी १३

कथितसमयेऽपि हरिरहह न ययौ वनम् ।

सम विफलमिदमभलरूपमपि धीवनम् ॥ १ ॥

कथित—अवराट्पुरोगतहंसाक्षेन ।

समये—किंचिदधःसमानीतोर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

अपि—आवर्तनेन ।

हरिः—त्रिमङ्गीस्थानकेन ।

अहह—विषण्णया दृष्ट्या स्कंधानतेन शिरसा ।

न—पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

ययौ—शूनैस्तिर्यगाकर्षिताधस्तलमृगशीर्षेण ।

यनं—ऊर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

पल्लवेन—विस्तारितपताकाभ्याम् ।

मम—जघ्नुदर्शितालपल्लवेन ।

विफलं—विच्युतकपिस्थेन ।

इदं—अधोगुलिपुरस्तलपताकेन ।

अमल—लोलितसन्दंशेन ।

रूपं—शूनैरङ्गदर्शितसन्दंशाभ्यां लोलितालपल्लवेन च ।

अपि—आवर्तनेन ।

यौवमं—स्वस्तिकीकृतपञ्चकोशाभ्याम् ॥ १ ॥

यगमि हे कमिहशरणम् ।

सखीजन वचन यश्चिना ॥

यगमि—अधोगुलिपुरःप्रसारितपताकेन ।

हे—अधस्तलीकृतसर्पशीर्षप्रतिदर्शितपताकेन ।

कं—पार्श्वगतध्वजीमुखेन ।

इह—अधोगुलिपुरस्तलपताकेन ।

शरणं—अधधूतशिरसा हृत्स्वाञ्जलिना ।

सखी—अधस्तलसर्पशीर्षेण ।

जन—विस्तारितपताकाभ्याम् ।

वचन—अवरात्पुरोगतर्हसाखेन ।

यश्चिना—उद्वेष्टितपताकेन ॥

यद्यनुगमनाय निशि गहनमपि घीलितम् ।

तेन मम हृदयमिदं असमशर कीलितम् ॥ २ ॥

यत्—तिर्यग्दर्शितध्वजीमुखेन ।

अनुगमनाय—तिर्यग्गतोर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

निदिश—ऊर्ध्वमुखविस्तारितपताकेन ।

गहनं—पल्लवेन विस्तारितपताकाभ्याम् ।

अपि—आवर्तनेन ।

शीलितं—अपाङ्गावर्धितत्रिपताकेनाध्यधिक्याचार्या ।

तेन—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

मम—अनुदर्शितालपल्लवेन ।

हृदयं—हृदयसन्दर्शनेन ।

इदं—अर्धोगुलिपुरस्तलपताकेन ।

असम—हृदयवेष्टितचतुरेण ।

शर—वामप्रसारितमुष्ट्या कर्णाकृष्टखटकाभ्याम् ।

कीलितं—हृत्प्राङ्मुखशिखरेण ॥ २ ॥

मम मरणमेव धरमिति वितथकेतना ।

किमिह विषहामि विरहानलमघेनना ॥ ३ ॥

मम—अनुदर्शितालपल्लवेन ।

मरणं—अशीलत्वात्त्यक्तम् ।

एव—आवर्तनेन ।

धरं—शनैरूर्ध्वगतालपल्लवेन ।

इति—आवर्तनेन ।

वितथ—विच्युतकिञ्चित्स्थितकपित्थेन ।

केतना—ऊर्ध्वमिलितसर्पशीर्षाभ्याम् ।

किं—विच्युतकपित्थेन ।

इह—अर्धोगुलिपुरस्तलपताकेन ।

विषहामि—अङ्गसमीपे शनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

विरह—विद्युत्तमचीमुखाम्ब्याम् ।

अनल—विस्त्रिष्टांगुलिचलदूर्ध्वगतपताकाम्ब्याम् ।

अश्वेतना—भञ्जितशिरसा रत्नानदृष्ट्या च ॥ ३ ॥

मामहह विधुरयति मधुरमधुयामिनी ।

कापि हरिमनुभवति कृतसुकृतकामिनी ॥ ४ ॥

मां—प्रवृद्धिंतालपल्लवेन ।

अहह—विषण्णया दृष्ट्या स्कंधानतेन शिरसा ।

विधुरयति—अधोमुखेन शिरसाङ्गवलितेन ।

मधुर—लोलितालपल्लवेन ।

मधु—कांगूलपल्लवाम्ब्याम् ।

यामिनी—ऊर्ध्वमुखविस्तारितपताकेन पुरस्तलविरलांगुलिनिक्षेपकेन च

कापि—पार्श्वगतमचीमुखेन ।

हरिं—विभङ्गीस्थानकेन ।

अनुभवति—उत्सङ्गेन मुकुलया दृष्ट्या च ।

कृत—अधोमुखहंसासेन ।

सुकृत—अधोमुखभिकसितमुकुलेन ।

कामिनी—शिरसादाकर्षिताचलखटकामुखेन परावृत्तेन शिरसा च ॥

अहह कलयामि बलयावि मणिभूषणम् ।

हरिविरहदहनवहनेन बहुदूषणम् ॥ ५ ॥

अहह—विषण्णया दृष्ट्या स्कंधानतेन शिरसा च ।

कलयामि—दहतसन्दर्शनेन ।

बलयादि—प्रकोष्ठगतार्धचन्द्रेण ।

मणि—चलत्कांगूलेन ।

भूषणं—प्रत्यङ्गदर्शितहंसासाम्ब्याम् ।

हरि—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

विरह—विपुक्तसूचीमुखाभ्याम् ।

दहन—विस्लिष्टांगुलिचलदूर्ध्वपताकेन ।

दहनेन—अङ्गसमीपे शनैरधस्तलीकृतैरताकाभ्याम् ।

अधु—आवेष्टित किञ्चिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

वृषण—विषण्णया दृष्ट्या विच्युतकपित्थेन ॥ ५ ॥

कुसुमसुकुमारतनुमनशरलीलया ।

स्रगपि हृदि दहति मामनिविषमशीलया ॥ ६ ॥

कुसुम—कांगूलेन ।

सुकुमार—चलितांगुष्टहंसाक्षेपेन ।

तनुं—अङ्गदर्शितहंसाक्षेपेन ।

अमनु—हृदतावेष्टितचतुरेण ।

शर—धामप्रसारिस्रष्टिदक्षिणकर्णाकुण्टकामुखाभ्यां सूचनया दृष्ट्या ।

लीलया—समपादाचार्या दोलहस्तकेन निहाजितेन शिरसा च ।

स्रगपि—स्वच्छेदेशाबलदधःसमानीत खटकामुखाभ्याम् ।

हृदि—हृदतसन्दर्शनेन ।

दहति—विस्लिष्टांगुलि चलदूर्ध्वगतपताकेन ।

मां—अङ्गदर्शितालपल्लवेन ।

अति—आवेष्टितकिञ्चिदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

विषमशीलया—अधोमुखेन शिरसा विषण्णया दृष्ट्यागवलितेन ॥

अहमिह हि निवसामि गणितधनवेतसा ।

स्मरति मयुस्तदनो मामपि न वेतसा ॥ ७ ॥

अहं—अङ्गदर्शितालपल्लवेन ।

इह हि—अधोगुलिपुरस्तलपताकेन ।
 निषसामि—शूनैरधस्तलीकृतपताकेन ।
 गणित—अंगुष्ठगणितांगुलपूर्वतलपताकेन ।
 घन—पल्लवहस्तकेन विस्तारितपताकाभ्याम् ।
 धेनसा—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्याम् ।
 स्मरति—हृदयविकसितप्लकुलेन ।
 मधुसूदनः—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।
 मा—अशुदर्शितालपल्लवेन ।
 अपि—आवर्तनेन ।
 न—पुरस्तल कम्पितपताकेन ।
 धेनसा—हृदयसन्दर्शने ॥ ७ ॥

हरिचरण शरण जयदेवकविभारती ।
 वसतु हृदि युवतीव कोमलकलावती ॥ ८ ॥

हरि—वैष्णवस्थानकेन ।
 चरण—चरणदर्शितपताकेन ।
 शरण—हृत्स्थाजलिनाऽयधूतशिरसा करुणया दृष्ट्या च ।
 जयदेवकवि—ललाटस्थाजलिना ।
 भारती—अधरात्पुरोगतहंसास्त्रेण ।
 वसतु—शूनैरधस्तलीकृतपताकाभ्याम् ।
 हृदि—हृदयसन्दर्शने ।
 युवति—स्वास्तिकीकृतपञ्चकोशाभ्याम् ।
 इव—आवर्तनेन ।
 कोमल—चलितांगुष्ठहंसास्त्रेण ।
 कलावती—ललितया दृष्ट्या चतुरेण च ॥ ८ ॥

तस्मिन् कामपि कामिनीमभिसृत। किंवा कलाकेलिभिः
 बद्धो बन्धुभिरन्धकारिणि घनोपान्ते किमुद्गाम्यति ।
 कान्तः क्लान्तमना मनागपि पथि प्रस्थातुमेषाक्षमः
 सङ्केतीकृतमञ्जुवकुललताकुञ्जेऽपि यस्यागतः ॥

तत्—आवेष्टित तिर्यगूर्ध्वदक्षितसूचीमुखेन ।

किं—विष्णुतसन्दर्शनेन ।

कां—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

अपि—आवर्तनेन ।

कामिनीं—आकर्षितांचलतटकांमुखेन परामृतेन शिरसा । अथवा
 सात्त्विकीकृतपञ्चकोशाभ्याम् ।

अभिसृतः—वामपार्श्वतिर्यग्गतोर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

किंवा—विष्णुतसन्दर्शनेन । अथवा आवर्तनेन ।

कलाकेलिभिः—ऊर्ध्वगतसूचीमुखेन मिलितांगुलितलत्रिपताकाभ्याम् ।

बद्धः—आवर्तनेन कृतमुष्टिना ।

बन्धुभिः—दृढतपताकेन ।

अन्धकारिणि—ऊर्ध्वतलोर्ध्वविस्तारितपताकेन ।

घनोपान्ते—चलदूर्ध्वगतत्रिपताकाभ्यां विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्यां
 पार्श्वदेशादधोदक्षितपताकेन च ।

किं—ऊर्ध्वतललोलितपताकेन ।

उद्गाम्यति—ऊर्ध्वमुखोद्गामित सूचीमुखेन । अथवा भ्रमर्याचार्या ।

कान्तः—हृद्गतचतुरेण ।

क्लान्तमनाः—हृद्गतसन्दर्शनेन ग्लानतपः च ।

मनागपि—ऊर्ध्वमुखकपित्थेनावर्तनेन च ।

पथि—पार्श्वगतोर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

प्रस्थातुं—अधोऽंगुलिचलत्पुरःप्रसारितपताकेन ।

पञ्च-ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

अक्षमः—हस्तलद्रव्याचार्याङ्गवलितेन च ।

सङ्केतीकृत—तिर्यग्दर्शितसूचीमुखेनाधोमुखदृशास्त्रेण च ।

मंजु—लोलितालपल्लवेन ।

धंजुल—कम्पितोर्ध्वमुखसूचीमुखेन ।

लताकुञ्जो—लताकरोर्ध्वप्रभानीतमिलितमुखमृगशीर्षाभ्यां च ।

अपि—आवर्त्तनेन ।

यत्—ऊर्ध्वमुखसूचीमुखेन ।

न—पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

आगतः—आकर्षितमृगशीर्षेणाकम्पितेन शिरसा च ॥

अथागतां माधवमन्तरेण सखीभिर्यं वीक्ष्य विषादमूकाम् ।
विशङ्कमाना रमितं कयापि जनार्दनं दृष्टवदेतदाह ॥

अथ—अर्धगुलिपताकेन ।

आगतां—तिर्यगाकर्षितमृगशीर्षेणाकम्पितेन शिरसा च ।

माधवं—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

अन्तरेण—विद्युक्तसूचीमुखाभ्याम् ।

सखी—अश्ललसर्पशीर्षेण हृद्गतपताकेन ।

इयं—अर्धगुलिपुरस्तलपताकेन ।

वीक्ष्य—अवलोकितदृष्ट्या ।

विषादमूकां—विषण्णयादृष्ट्या ।

विशङ्कमाना—वितर्कितदृष्ट्या ।

रमितं—मिलितांगुलितलत्रिपताकाभ्याम् ।

कयापि—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

जनार्दनं—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

हृष्टवत्—अवलोकितदृष्ट्या पुरोदशितपतकेन ।

एतत्—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

आह—अधरात्पुरोगतहंसाखेन ॥

अष्टपदी १४

स्मर समरोक्षित विरचितवेषा ।

गलित कुसुमवल विलुलितकेशा ॥ १ ॥

स्मर—हृष्टतावेष्टितचतुरेण

समर—तिर्यक्प्रसारितवाममुष्टिदक्षिणकर्णाकुष्टखटकागुल्फाभ्यामालीढ-

स्थानकेन सूचनया दृष्ट्या अशोभुस्त्रीकृतहंसाखेन च ।

विरचितवेषा—स्कन्धदेशाच्चलदधस्तमानीत खटकागुल्फाभ्यां प्रत्यङ्ग-

भूषणदशितहंसास्पर्धश्चन्द्राभ्यामङ्गदशितसन्दंशाभ्यां च

गलित—परावर्तिताधोमुखकर्तरीमुखेन च ।

कुसुम—कांगूलेन ।

वल—चतुरेण ।

विलुलितकेशा—शिरस्त्रावर्तितपरावर्तितचलदधस्तमानीतारालेन ॥

कापिचपला मधुरिपुणा ।

विलसति युवति रथिकयुगा ॥

कापि—पार्श्वगतदृष्टीमुखेन ।

चपला—शिरस्त्राकर्षितांचलखटकागुलेन विभ्रिष्टाचार्या कटाक्षेण च ।

मधुरिपुणा—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

विलसति—हंसगत्या निहंचितशिरसा च ।

युवति—सलिकीकृतपद्मकोशाभ्याम् ।

अधिक—आवेष्टितकिंचिदूर्ध्वगतपताकेन ।

अधिकगुणा—दृष्टावेष्टितचतुरेण । अथवा मिलितांगुलितल विपदा-
काभ्याम् लोलितालपल्लवेन । अथवा अधरात्पुरोगतदंसाख्येन
लोलितसन्दंशेन च ॥

हरिपरिरम्भण वलिनविकारा ।

कुचकलशोपरि तरलितहारा ॥ २ ॥

हरि—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

परिरम्भण—उत्सङ्गेन ।

वलिन—आवेष्टितकिंचिदूर्ध्वगतचलत्पताकाभ्यां ललितया दृष्टया च
विकारा—अङ्गदर्शितचलद्रंसपक्षेण अथवा विधुतशिरसा विरला
गुलिचलत्पताकेन ।

कुचकलश—खलिकीकृतपद्मकोशाभ्याम् ।

उपरि—वक्षस्थलोपरिअधस्तलीकृतपताकेन ।

तरलितहारा—स्कन्धदेशाच्चलकाभिपर्यान्तानीत छटकागुखाभ्याम् ॥

विचलदलकललिताननचन्द्रा ।

मध्वरपानरभसकुतलनन्दा ॥ २ ॥

विचलदलक—शिरस्थालोलित चलचिर्यवप्रसारितारालेन ।

ललित—लोलितालपल्लवेन ।

आनन—हनोरधावर्तितालपल्लवेन ।

चन्द्रा—तिर्यगूर्ध्वप्रसारितार्धचन्द्रेणोरिलम् शिरसा च ।

तत्—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

अधरपान—अधरोपरिचालितसन्दंशेनमुखसमीपे उर्ध्वाधोमुखमुकु-
लाभ्याम् ।

रभस—हृदयविकसितमुकुलेन ।

कृत-अधोमुखहंसास्येन ।

तन्द्रा—मृदिरसा दृष्ट्या ॥ ३ ॥

चंचलकुण्डलललित कपोला ।

मुखरितरशनजघनगतिलोला ॥ ४ ॥

चंचलकुण्डल—कर्णगतचलहंसास्येन ।

ललित—लोलितालपल्लवेन उत्तानबंधितेन च ।

कपोल—उत्तानबंधितेन ।

मुखरित—कर्णगतघृचीमुखेनाधरात्पुगवहंसास्येन च ।

रशन—कटिगतार्धचन्द्राभ्याम् । अथवा कटिदेशाच्चलत्पुःसमानीत
सटकामुखाभ्याम् ।

जघन—नितम्बहस्तेन ।

गतिलोला—समोसरितमत्तल्याचर्या* ॥ ४ ॥

दधितविलोकित लज्जितहसिता ।

बहुविधकूजित रतिरसरसिता ॥ ५ ॥

दधित—दृढतपताकेन स्निग्धया दृष्ट्या च । अथवा आवर्तनेन कुत-
मुष्टिस्थशिखरेण स्निग्धरष्ट्या च ।

विलोकित—अपाङ्गावर्तितचलत्रिपताकेन विलोकितेन च ।

लज्जित—लज्जितया दृष्ट्या परावृत्तेनशिरसा ।

हसिता—प्रसन्नमुखरागेण हास्यदृष्ट्या च ।

बहुविध—अनेकितार्किकिर्धूर्गवपदाभ्याम् ।

कूजित—कण्ठदेशाच्चलदधरपुरस्समानीतहंसास्येन ।

रतिरस—मिलितांगुलितलत्रिपताकाभ्यां ऊर्ध्वतलचतुरेण च । अथवा
मुखसमीपे ऊर्ध्वाधोमुखमुकुलाभ्याम् । उत्सङ्गेन कान्तदृष्ट्या च ।

रसिता—अधरात्पुगवहंसास्येन ॥ ५ ॥

* 'समोचरित' इति कर्त्तुं 'समप्रयुत' इति पदस्य प्राकृतम्—कविनाम ।

विपुलपुलक पृथुवेपथुभङ्गा ।

श्वसितनिमीलित विकसदनङ्गा ॥ ६ ॥

विपुल—विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

पुलक—अङ्गदक्षितचलद्वंसपक्षेण ।

पृथु—ऊर्ध्वगतोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

वेपथु—विधुतेन शिरसा विरलांगुलिचलत्पताकेन ।

भङ्गा—विनिमयेनोर्ध्वाधस्तलीकृतवर्तितपरानर्तिततिर्यङ्चालितपता-
काभ्याम् ।

श्वसित—मन्दश्वासोच्छ्वासेनोद्वाहितोरसा ।

निमीलित—शनैरधस्तलीकृतपताकेन निमीलितदृष्ट्या च ।

विकसत्—ऊर्ध्वमुखविकसितमुकुलेन कान्तदृष्ट्या च ।

अनङ्गा—हृदवावेष्टितचतुरेण ॥ ६ ॥

श्रमजलकणभरसुभगशरीरा ।

परिपत्तिनोरसि रतिरणधीरा ॥ ७ ॥

श्रम—श्रान्तया दृष्ट्या ।

जल—अङ्गसमीपे चलद्यस्तमानीत त्रिपताकेन ।

कण—अधोमुखविक्षिप्तांगुलिमुकुलेन ।

भर—अवस्तलपुरःसंलोलितपताकाभ्याम् ।

सुभग—लोलितालपल्लवेन ।

शरीरा—शरीरदक्षितद्वंसपक्षेण ।

परिपत्तिन—भ्यावर्तिताधोमुखकर्तरीमुखेन ।

उरसि—हृदतपताकेन ।

रतिरण—मिलितंगुलितलत्रिपताकाभ्याम् ।

धीरा—गजदन्तेन ॥ ७ ॥

श्री जयदेव भणित हरिरमितम् ।

कलि कलुषं जनयतु परिशमितम् ॥ ८ ॥

श्री-ऊर्ध्वगतालपल्लवेन ।

जयदेव-ललाटस्राजलिना ।

भणितं-अघरात्पुरोगतदंसास्येन ।

हरि-त्रिभङ्गीस्नानकेन ।

रमितं-मिलितांगुलितलत्रिपताकाभ्याम् ।

कलि-ऊर्ध्वमुखमृगशीर्षेण ।

कलुषं-विधुतेनशिरसा ।

जनयतु-अवेष्टित किञ्चिदूर्ध्वगतपताकेन ।

परिशमितं-अनैरधस्तलीकृतपताकेन ॥ ८ ॥

विरहपाण्डु सुरारि सुखाम्बुज घुतिर्यं तिरयन्नपि वेदनाम्
विधुरतीव ननोति मनोभुवः सुहृदये हृदये मदनव्यथास् ॥

विरह-वियुक्तस्र्चीमुखाम्ब्याम् ।

पाण्डु-विस्तारितचतुरेण ।

सुरारि-त्रिभङ्गीस्नानकेन ।

सुख-हनोरघावर्तितालपल्लवेन ।

अम्बुज-कमलवर्तनया ।

घुतिः-विस्तारितालपल्लवाभ्याम् ।

अर्थ-अधोगुलिपुस्तलपताकेन ।

तिरयन्-बहिःक्षिप्तपताकेन ।

अपि-आवर्तनेन ।

वेदना-अंचितेन शिरसा विषण्णया दृष्ट्या ।

विधुः-ऊर्ध्वदर्शितार्धचन्द्रेण ।

अनीध-आवेष्टितपताकेन ।
 तनोमि-ऊर्ध्वतलविस्तारितपताकेन ।
 मनोभुङ्क्ते-हृद्गतानेष्टित चतुरेण ।
 सुहृत्-लोलितसन्दर्शनेन । हृद्गतपताकेन च ।
 अधे-अधस्तलीकृतसर्पशीर्षे प्रसिद्धितपताकेन ।
 हृदये-हृद्गतसन्दर्शनेन ।
 मदन-हृद्गतावेष्टितचतुरेण ।
 कथं-अङ्गवर्णितेन लोलितशिरसा ग्लानदृष्ट्या च ॥

अष्टपदी १५

समुदित मदने रमणीयवने शुभ्यनवल्लिताधरे ।
 मृगमदतिलकं लिखति सपुलकं मृगमिव रजनीकरे ॥१॥

समुदित-ऊर्ध्वमुखविकसितमुकुलेन ।
 मदने-हृद्गतावेष्टित चतुरेण ।
 रमणी-हृत्समीपे स्तिक्तीकृतपञ्चकोशभ्याम् ।
 वने-हृत्तोरधावर्तितालपल्लवेन ।
 शुभ्यन वल्लित-अधरसमीपे अनैरधोमुखमुकुलभ्याम् ।
 अधरे-अधरोपरि चालितसन्दर्शनेन ।
 मृगमद-दर्शितमृगशीर्षेण नासागतदंष्ट्रास्त्रेण ।
 तिलकं-ललाटस्त्रिपताकेन ।
 लिखति-सम्मुखपताकोपरिचलतिर्धृग्गतखटकामुखेन ।
 सपुलकं-अङ्गदर्शितचलद्वंद्वसंक्षेपेण ।
 मृग-मृगशीर्षेण ।
 इव-आवर्तनेन ।
 रजनीकरे-अर्धचन्द्रेण ॥ १ ॥

रमते यमुना पुलिनवने । विजयी मुरारिरधुना ॥

रमते—मिलितांगुलितलत्रिपताकाभ्याम् ।

यमुना—विष्वगूर्ध्वमुखवर्तितसूक्ष्मसूक्ष्माक्षलदधस्तमानीतत्रिपताकेन ।

अथवा मकरहस्तकेन ।

पुलिन—अधोमुखनिष्पेषितसन्दंशौ विस्तारितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

वने पल्लवहस्तकेन विस्तारितपताकाभ्याम् च ।

विजयी—अंवेष्टितोर्ध्वतलपताकाभ्याम् ।

मुरारिः—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

अधुना—ऊर्ध्वतलदर्शितमृगशीर्षेण ॥

घनचयरुचिरे रश्मयि चिकुरे तरलित तरुणानने ।

कुरवककुसुमं चपलासुषमं रतिपति मृगकानने ॥ २ ॥

घन—ऊर्ध्वमुखविस्तारितपताकाभ्याम् ।

चय—ऊर्ध्वाधस्तलमिलितपताकाभ्याम् ।

रुचिरे—लोलितसन्दंशेन ।

रश्मयि—शिरोदर्शितहस्तास्येन ।

चिकुरे—शिरोभागाक्षलदधस्तमानीतारालेन ।

तरलित—चलत्रिपताकेन ।

तरुणानने—हनोरधावर्तितालपल्लवेन ।

कुरवक—अधोर्ध्वदर्शितार्धचन्द्राभ्याम् ।

कुसुमं—कांगुलेन ।

चपला—ऊर्ध्वमुखचलत्रिपताकेन ।

सुषमं—लोलितालपल्लवेन ।

रतिपति—हृद्गतावेष्टितचतुरेण ।

मृग-मृगशीर्षेण ।

कानने—चलदूर्ध्वगत त्रिपताकाभ्यां विस्तारितपताकाभ्यां च ॥२॥

घटयति सुघने कुक्षयुगगगने मृगमदरुचिरूपिते ।

मणिगणममलं तारकपटलं नखपदशशिभूषिते ॥ ३ ॥

घटयति—मिलितसूचीमुखाम्भ्याम् ।

सुघने—स्तनादधःपृथुदर्शितालपल्लवाभ्याम् ।

कुक्षयुग—स्वस्तिकीकृतपद्मकोशाभ्याम् ।

गगने—ऊर्ध्वविस्तारितपताकेन ।

मृगमद—दर्शितमृगशीर्षान्वेननासापुरोगतहंसास्येन ।

रुचि—लोलितसन्दर्शेन ।

रूपिते—अङ्गलेपितहंसपक्षेण ।

तारकपटलं—ऊर्ध्वदर्शितखटकासुखेन ।

नखपद—उरसि दर्शितोर्णनाभेन ।

शशि—तिर्यगूर्ध्वगतार्धचन्द्रेण ।

भूषिते—लोलितालपल्लवेन ॥ ३ ॥

जित बिसशकले मृदुसुजयुगले करतलनलिनीपले ।

मरकतवलर्यं मधुकरनिषर्यं बिनस्ति हिमशीतले ॥ ४ ॥

जित—वहिः शिष्टत्रिपताकेन ।

बिस—कमलवर्तनया चलदधस्तयानीतसन्दर्शेन ।

शकले—प्रतिवि विभूषितसूचीमुखाम्भ्याम् ।

मृदु—चलदं पुष्टहंसास्याभ्याम् ।

सुज—भुजदर्शितपताकेन ।

युगले—पुरस्तरदर्शितत्रिपताकेन ।

करतल—परस्परादक्षितत्रिपताकेन ।

नलिनीपले—कमलवर्तेनया चतुरेण च ।

मरकत—ऊर्ध्वदक्षितचलत्कांगुलेन ।

चलयं—प्रकोष्ठगतार्धचन्द्रेण ।

मधुकर—अपद्धमरेण ।

निचयं—आवर्तनेन कृतमुष्टिना ।

वितरति—अधोमुख विकसितमुकुलेन ।

हिमशीतले—विधुतशिरसा चलदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ॥ ४ ॥

रतिगृहजघने विपुलापघने मनसिजकनकासने ।

मणिमयरसनं तोरणहसनं विकिरति कृतवासने ॥ ५ ॥

रति—मिलितांगुलितलत्रिपताकाभ्याम् ।

गृह—ऊर्ध्वमीलितमुखमृगशीर्षाभ्याम् ।

जघने—नितम्बद्वन्द्वकेन ।

विपुलापघने—ऊर्ध्वतलविस्तारितपताकाभ्याम् ।

मनसिज—हृषावेष्टित चतुरेण ।

कनकासने—प्रकोष्ठेचालितसन्दंशेन ।

मणिमय—चलत्कांगुलेन ।

रसनं—कटिस्थितार्धचन्द्रेण । अथवा पार्श्वभागचलत्पुरस्समानां त
खटकाङ्गुलाभ्याम् ।

तोरण—वामदेशोर्ध्वगतचलद्विस्तारितचतुरेण ।

हसनं—प्रसन्नमुखरामेण ।

विकिरति—परस्परसम्मुखातिर्यङ्मिलितहंसास्याभ्यां कटिसमीपे ।

कृतवासने—नासागतहंसास्येन ॥ ५ ॥

चरण किसलये कमलानिलये नखमणिगणपूजिते ।
बहिरपवरणं यावकभरणं जनयति हृदि योजिते ॥६॥

चरण—चरणदर्शितपताकेन ।

किसलये—पल्लवद्वन्द्वकेन ।

कमला—लोलितलपल्लवेन । अथवा आयतस्थानकेन ।

निलये—ऊर्ध्वमीलितमृगशीर्षाभ्याम् ।

नख—ताम्रचूडेन ।

मणि—चलत्कांगूलेन ।

गण—आवर्तनेन कृतमुष्टिना ।

पूजिते—अधोमुखमुकुलाभ्याम् ।

बहिः—विस्तारितपताकेन ।

अपवरणं—छनैरवस्तलीकृतपताकाभ्याम् ।

यावकभरणं—चरणदर्शितकर्तरीमुखेन ।

जनयति—आवेष्टितोर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

हृदि—हृत्स्थितसन्दर्शनेन ।

योजिते—मीलितसूचीमुखेन ॥ ६ ॥

रमयति सुभृशं कामपि सुदृशं खलु हलधरसोदरे ।
किमफलमवसं चिरमिहविलसन्वदसखि विदपोदरे ॥

रमयति—ऊर्ध्वतलमीलितलिपताकाभ्याम् ।

सुभृशं—मिलितसूचीमुखेन ।

कामपि—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

सुदृशं—नेत्रान्ते लोलितचतुरेण ।

खलु—अधस्तलीकृतपताकेन ।

हलधर—स्कन्धस्थितारालेन

सोदरे—मिलितसूचीमुख्याभ्याम् ।

किं—विद्युत्कपित्थेन ।

अफलं—उद्घोष्टितपताकेन ।

अवसं—गनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

चिरं—अग्नेष्टितोर्ध्वतलपताकेन ।

हृह—अधोगुलिपुरस्तलदक्षितपताकेन ।

विरसं—उद्घोष्टिताङ्गुलिनेन विषण्णया दृष्टया च ।

वद—अधरात्पुरोगतहंसास्येन

सखि—अधस्तलीकृतसर्पशीर्षेण हृद्रतपताकेन ।

विटपोदरे—लताकरवालितोर्ध्वाग्रमिलितेन ॥ ७ ॥

इहरसभगने कृतहरिगुणने मधुरिपुपदसेवके ।

कलियुगचरितं निरसतु दुरितं कबिन्दुपञ्चदेवके ॥ ८ ॥

इह—पुरस्तलदक्षितपताकेन ।

रस—लोलितचतुरेण ।

भगने—अधरात्पुरोगतहंसास्येन ।

कृत—अधोमुखहंसास्येन ।

हरि—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

गुणने—विस्तारितपताकाभ्याम् ।

मधुरियु—शिरस्थानजलिना ।

पद—चरणदक्षितपताकेन ।

सेवके—हृत्स्थानजलिना ।

कलियुगचरितं—विस्तारितपताकाभ्याम् ।

निरसतु—उद्देष्टितपताकेन ।

धुरितं—चलत्पताकेन विधुतेन शिरसा ।

कचि—अधरात्पुरोगतहंसःस्येन ।

मृप—आवेष्टितमुष्टयोपरिशिखरेण ।

जयदेवके—उल्लाटस्थकपोतेनावधूतेन शिरसा ॥ ८ ॥

नायातः सखि निर्वय्यो यदि शठस्त्वं हूति किं दूयसे
स्वच्छन्दं बहुवल्लभः स रमते किं तत्र ते दूषणम् ।
पक्षपाय प्रियसङ्गमाय दयितस्याकृष्यमाणं गुणैः
उत्कण्ठार्तिभरादिव स्फुटदिवं धेतः स्वयं यास्यति ॥

न—गूरुस्तलकम्पितपताकेन ।

आयातः—तिर्यगाकर्षितसृगशीर्षणाकम्पितेनशिरसा ।

सखि—अधस्तलदर्शितसर्पशीर्षेण हृद्गतपताकेन च ।

निर्वयः—दुष्टुद्देष्टितपताकेन ।

यदि—ऊर्ध्वतलमृगशीर्षेण ।

शठः—आवर्तनेन कुतशिखरेणोद्देष्टितपताकेन च ।

त्वं हूति—अधस्तलसर्पशीर्षप्रतिदर्शितपताकेन ।

किं—विच्युतकपिरधेन ।

दूयसे—अधोमुखेन शिरसा ।

स्वच्छन्दं—हृद्गतपताकेन आवेष्टितोर्ध्वगतपताकेन च ।

बहु—आवेष्टितोर्ध्वगतपताकेन ।

वल्लभः—हृद्गतपताकेन ।

सः—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

रमते—मिलितांगुलितलत्रिपदाकाश्याम् ।

किं—लोलितोर्ध्वतलपताकेन ।

तत्र-तिर्यग्दर्शितसूचीमुखेन ।

ते-अधस्तलीकृतसर्पशीर्षप्रतिदर्शितपताकेन ।

दूषणं-विच्युतकपित्येन ।

पश्य-अपाङ्गे लोलितचतुरेण ।

अथ-ऊर्ध्वतलदृग्दर्शनेन ।

मित्र-हृद्गतपताकेन ।

सङ्गमाय-मिलितसूचीमुखाम्ब्याम् ।

दयितस्य-हृद्गतपताकेन ।

आकृष्यमाणं शुणैः-तिर्यग्प्रसारिताकर्षितखटकाद्युत्प्रेनेन ।

उत्कण्ठा-कूटस्थितसन्दर्शनेन ।

आर्नि-कातरया दृष्ट्या ।

भरात्-पुरोक्षस्तलमिलितपताकाभ्याम् ।

हृष-आवर्तनेन ।

स्फुटत्-विकसितमुकुलेन ।

हृष-पुरोदर्शितपताकेन ।

चेतः-हृद्गतसन्दर्शनेन ।

स्वयं-बधोगतपताकेन ।

पास्यति-अधोहुलि पुरःप्रसारितपताकेन ॥

रिपुरिव सखी संवासोऽयं शिखीव हिमानिलो

विषमिव सुधारहिमर्षस्मिन्दुनोति मनोगते ।

हृष्यमवये तस्मिन्नेवं पुनर्वलते बलात्

कुवलयदृशां वामः कामो निकामनिरंकुशः ॥

रिपुः-स्कन्धेद्व्याधिर्यगवस्तमानीताधस्तलपताकेन ।

हृष-आवर्तनेन ।

सखीसंवासाः—अधस्तलसर्पशीर्षेण हृद्रतपताकेन मण्डलीकृतोर्ध्वतल
पताकाभ्याम् ।

अयं—अधोऽगुलिपुरस्तलदक्षितपताकेन ।

शिखी—धिरलागुलिचलदूर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

इव—आवर्तनेन ।

हिमानिलः—तिर्यक्प्रसारित चलत्पुरःसमानीतत्रिपताकेन विधुत
शिरसा च ।

विषं—सर्पशीर्षाच्चलदधस्तमानीत त्रिपताकेन ।

इव—आवर्तनेन ।

सुधारहिमः—दक्षितार्धचन्द्रेण ।

यस्मिन्—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

दुनोति—अंशितेन शिरसा विषण्ण्या दृष्ट्या ।

मनोभते—हृद्रतसन्दर्शनेन ।

इदयं—हृद्रतसन्दर्शनेन ।

अयं—हृदयादावेष्टितपताकेन ।

यस्मिन्—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

एवं—ऊर्ध्वतलसृग्शीर्षेण ।

पुनः—वारंवारमावेष्टितपताकेन ।

यत्ने—आवेष्टितोर्ध्वतलपताकेन ।

बलात्—विस्तारितपताकाभ्याम् ।

कुचलयदृशां—कमलवर्चनया नेत्रां चले लोलितत्रिपताकेन ।

वामः—ताम्रचूडेन ।

कामः—हृदयावेष्टितचतुरेण ।

निकाम—आवेष्टितोर्ध्वगतपताकाभ्याम् ।

निरंकुशः—पुरस्तलऊर्ध्वागुलिलोलितपताकेनाकर्षितताम्रचूडेन ॥

अष्टपदी १६

अनिलतरलकुवलय नयनेन ।

तपति न सा किसलय शयनेन ॥

अनिल—तिर्यक्प्रसारिताधस्तलचलत्रिपताकेन ।

तरल—विशिष्टांगुलिकम्पितपताकेन ।

कुवलय—कमलवर्तनया ।

नयनेन—तिर्यग्गतदृष्ट्या अयाज्ञेचलत्रिपताकेन ।

तपति—विधुतेन शिरसा विशिष्टांगुलिचलदूर्ध्वगतपताकेन ।

न—पुरस्तल लोलितपताकेन ।

सा—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

किसलय—पल्लवहस्तकेन ।

शयनेन—स्कन्धानतेन शिरसा कपोलगतार्धचन्द्रेण । अथवा सुप्त-
स्थानकेन ।

सखि या रमिता वनमालिना ॥

सखि—अधस्तल सर्पशीर्षेण दृढतपताकेन च ।

या—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

रमिता—मिलितांगुलितलत्रिपताकाभ्याम् ।

वनमालिना—त्रिभङ्गीस्थानकेन स्कन्धदेशावलज्जानुपर्यन्तानीत सट-
कागुलाभ्याम् ॥

विकसितसरसिजललितमुखेन ।

स्फुटति न सा मनसिजविशिखेन ॥ २ ॥

विकसित—विकसितमुकुलेन ।

सरसिज—कमलवर्तनया ।

ललित—लोलितालपल्लवेन ।

मुखेन—हृनोरघावर्तितालपल्लवेन ।

स्फुटति—हृदयाभिमुख्यांगुलिशिखरेण ।

न—पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

सा—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

मनसिज—हृदयावेष्टितचतुरेण ।

विशिखेन—वामप्रसारितमुष्टिदक्षिणाकर्णाकुट्ट खटकाद्युखाभ्याम् ॥ २ ॥

अमृतमधुरतर मृदुषणनेन ।

ज्वलति न सा मलयजपवनेन ॥ ३ ॥

अमृत—तिर्यगूर्ध्वदर्शितार्धचन्द्रेण ।

मधुरतर—लोलितसन्दर्भेन ।

मृदु—चालितांगुहसंसासेन ।

षणनेन—अधरात्पुरोगतर्हसासेन ।

ज्वलति—ऊर्ध्वगतचलद्विस्त्रिष्टांगुलिपताकेन ।

न—पुरस्तललोलितपताकेन ।

सा—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

मलयजपवनेन—ऊर्ध्वदर्शितालपल्लवादुपरितिर्यगतावस्थलचलत्रि-
पताकेन ॥ ३ ॥

स्थल जलरुह रुचिकर चरणेन ।

लुठति न सा हिमकर किरणेन ॥ ४ ॥

स्थल—अर्षांगुलिपुरस्तलदर्शितपताकेन ।

जलरुह—कमलवर्तनया ।

रुचि—लोलितालपल्लवेन ।

कर—करदर्शितपताकेन ।

चरणेन—चरणदर्शित पताकेन ।

लुठति—लताक्रेणाङ्गवलितेन ।

न—पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

सा—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

हिमकरकिरणेन—दर्शितचन्द्राञ्चलदधस्तमान्नाति त्रिपताकेन ॥ ४ ॥

सजल जलद समुदय रुचिरेण ।

वलति न सा हृदि विरह भरेण ॥ ५ ॥

सजलजलद—ऊर्ध्वस्थितश्लिथिलागुल्यधस्तलपताकाम्बाम् ।

समुदय—ऊर्ध्वविस्तारितपताकाम्बाम् ।

रुचिरेण—लोलितसन्दर्शेन ।

वलति—झटिति विधुक्तसूचीमुखाम्बाम् ।

न—पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

सा—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

हृदि—हृत्तलसन्दर्शेन ।

विरह—विधुक्तसूचीमुखाम्बाम् ।

भरेण—पुरोमिलिताधस्तलीकृत लोलितपताकाम्बाम् ॥ ५ ॥

कनकनिकषरुचि शुचि वसनेन ।

श्वसति न सा परिजन हसनेन ॥ ६ ॥

कनकनिकष—ऊर्ध्वतलपताककरभोपरिलोलितसन्दर्शेन ।

रुचि—लोलितालपल्लवेन ।

शुचि—लोलितसन्दर्शेन ।

वसनेन-शिरस्थलाकर्षितांचल खटकामुखेन ।

श्वसति—आसोच्छ्वासेन ।

न-पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

सा-पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

परिजन-अधस्तलीकृतसर्पशीर्णेण प्रसारितपताकाभ्याम् ।

हसनेन-प्रसन्नमुखरागेण ॥ ६ ॥

सकलभुवन जनवरतरुणेन ।

बहन्ति न सा कजमनिकरुणेन ॥ ७ ॥

सकल-विस्तारितोर्ध्वतलपताकेन ।

भुवन-ऊर्ध्वतलसम्भ्रामितसूचीमुखेन ।

जन-ऊर्ध्वतलविस्तारितपताकाभ्याम् ।

वरतरुणेन-लोलितालपल्लवेन मत्तल आचार्या मंदिरया दृष्ट्या च ।

बहन्ति-स्कन्धगतालपल्लवेन ।

न-पुरस्तल कम्पितपताकेन ।

सा-पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

कज-अंधितेन शिरसा ।

अति-आवेष्टितपताकेन ।

करुणेन-करुणया दृष्ट्या ॥ ७ ॥

श्री जयदेव वचनरचनेन ।

प्रविशतु हरिरपि हृदयमनेन ॥ ८ ॥

श्री-ऊर्ध्वगतालपल्लवेन ।

जयदेव-ललाटस्थजलिनावधूतेन शिरसा ।

वचन-अधरात्पुण्यगतहंसाक्षेन ।

रचनेन—परस्परमिलितमुखविलोकितहंसासाम्बाम् ।

प्रविशतु—कर्णगतहंसास्येन द्रुततसन्दर्शनेन च ।

हरिः—त्रिभङ्गीस्थानकेन

अपि—आवर्तनेन ।

छदयं—द्रुततसन्दर्शनेन ।

अनेन—पुरस्वितोर्ध्वतलसृगशीर्षेण ॥ ८ ॥

मनोभवानन्दनचन्दनानिल

प्रसीद रे दक्षिण मुख वामताम् ।

क्षणं जगत्प्राण निधाय माधवं

पुरो मम प्राणहरो भविष्यसि ॥

मनोभवानन्दन—दृष्टावेष्टितचतुरेण विकसितमुखलेन च ।

चन्दनानिल—आवर्तितमुष्टिभ्यां चलदूर्ध्वगतपञ्चाकाभ्यां तिर्यकप्रसारितपताकेन चलत्पुरस्तमानीत तैर्नैव ।

प्रसीद—पुष्पपुटेन ।

रे—पुरःप्रसारितपताकेन ।

दक्षिण—तिर्यकप्रसारित पुरस्तमानीतचलत्रिपताकेन ।

मुख शनैर्विच्युतमुष्टिना ।

वामतां—ताम्रचूडेन ।

क्षणं—विच्युतकपित्थेन ।

जगत्प्राण—पुरोविस्तारितपञ्चाकाभ्याम् द्रुततमुखलेन ।

निधाय—ऊनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

माधवं—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

पुरः—पुरःप्रसारितपताकेन ।

मम—अधोदक्षिणतालपल्लवेन

प्रागहर'—हृत्तनन्दशेन तिर्यक्प्रसारितमुष्ट्याकर्षितेन ।

भविष्यसि—किञ्चिदावेष्टितोर्ध्वतलपताकेन ।

बाधां विधेहि मलयानिल पञ्चबाण

प्राणान् गृहाण न गृहं पुनराश्रयिष्ये ।

किंते कृतान्तभगिनि क्षमया तरङ्गेः

अङ्गानि सिञ्च मम शाम्भुतु देह्याहः ॥

बाधां—अधोमुखशिरसा विपण्णया दृष्ट्या च ।

विधेहि—शनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

मलयानिल—ऊर्ध्वसितालपल्लवोपरिचलतिर्यक्प्रसरितत्रिपताकेन ।

पञ्चबाण—अधोमुखशिरसा पुरस्तलपताकेन । वामप्रसारितमुष्ट्या कर्णा-

कृष्टखटकमुखध्याम् ।

प्राणान्—हृत्तनन्दशेन ।

गृहाण—अधोभागार्त्तिकिञ्चिदूर्ध्वनीतपुष्टिना ।

न—पुरस्तलकम्पितपताकेन ।

गृहं—ऊर्ध्वपिलितसृग्शीर्षिभ्याम् ।

पुनः—वारवारवेष्टितोर्ध्वतलपताकेन ।

आश्रयिष्ये—अधस्तलीकृतपताकेन ।

किंते—विष्णुतनन्दशेन पुरोवर्तितपताकेन ।

कृतान्तभगिनि—कुङ्कुमा दृष्ट्या अधोमुखशिरसा प्रसारितत्रिपताकेन ।

क्षमया—हृत्तनन्दशेन शनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

तरङ्गेः—परस्परानुगच्छलदंगुल्यूर्ध्वधस्तलपताकेन ।

अङ्गानि—अङ्गदक्षिणतर्हसपक्षेण ।

सिञ्च—विक्षिप्तांगुलिमुकुलेन ।

मम—हृत्तपताकेन ।

शाम्यतु—शनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

पेह—स्कन्धमूलदक्षितालपङ्खवेन ।

बहः—अभितप्तया दृष्ट्या विधुतेन शिरसा षष्ठद्विरलांगुलि पताकाभ्याम्

अथ कथमपि यामिनीं विनीय

स्मरशरजर्जरितापि सा प्रभाते ।

अनुनयवचनं वदन्तमग्रे

प्रणतमपि प्रियमाह साभ्यसूयम् ॥

अथ—पुरोवर्तितपताकेन ।

कथमपि—आवेष्टितपताकेन ।

यामिनीं—ऊर्ध्वतलविस्तारित पताकेनोर्ध्वांगुलि पुरस्तलनिकुञ्चितेन ।

विनीय—उद्वेष्टितपताकेन ।

स्मर—दृष्ट्यावेष्टित चतुरेण ।

शर—शराकर्षणमुद्रया ।

जर्जरित—हृदयदेशे द्वित्रिवारं लघांगुष्ठ शिखरणाङ्गुलितेन च ।

अपि—आवर्तनेन ।

सा पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

प्रभाते—विस्तारितपताकाभ्याम् ।

अनुनय—शनैरधस्तलीकृतपताकेन ।

वचनं—अधरात्पुरोगतहंसासेन ।

वदन्तं—अधरात्पुरोगतहंसासेन ।

अग्रे—पुरस्तलदक्षितपताकेन ।

प्रणलं - ललाटस्थोजलिनाऽवधूतेन शिरसा ।

अपि—आवर्तनेन ।

शिर्यं—हृद्गतपत्राकेन ।

आह—अधरात्पुगेतहंसासेन ।

साधपसूयं—क्रुद्धया दृष्ट्या ॥

अष्टपदी १७

रजनिजनितशुक्र जागररामकषायितमलसनिमेषम् ।

बहति नयनमनुरागनिवस्कृष्ट मुदितरसाभिनिवेशम् ॥१॥

रजनि—पृष्ठगतपत्राकेन ।

अनित - ऊर्ध्वगतपत्राकेन ।

शुक्र—ऊर्ध्वगतप्रसारित पत्राकेन ।

जागर—अलस दृष्ट्या ।

राग—हृद्गतसन्देहेन ।

कषायितं लोहितदृष्ट्या ।

अलस—अलसदृष्ट्या ।

निमेषं—नयनाधंगत कपित्थेन ।

बहति—स्कन्धगतपत्राकेन ।

नयनं—अपाङ्गावर्तित चलत्रिपत्राकेन ।

अनुरागं—हृद्गतसन्देहेन ।

इव—आवर्तनेन ।

स्कृष्टं—प्रसारिततिर्यग्गतपत्राकेन ।

उदित—ऊर्ध्वमुखधिकसितमुक्कलेन ।

रसाभिनिवेशं—हृद्गतावेष्टिताधोमुखचतुरेण ॥ १ ॥

याहिमाधव याहिकेशव माधव कैतववादम् ।

तामनुसर सरसीरुहलोचन या तव हरति विवादम् ॥

याहि—तिर्यगावेष्टितपताकेन ।

माधव—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

याहि—पूर्ववत् ।

केशव—केशबन्धेन ।

मा—अवेनोर्ध्वांगुलिपुरस्तलकम्पितपताकेन ।

वव—अधरात्पुरोगतद्वंसास्त्रेन ।

कैतव वादे—

तां—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

अनुसर—तिर्यक्पुरोगतस्सन् पताकेन ।

सरसीरुह—कमलवर्तनया ।

लोचन—अपाङ्गेचलत्रिपताकेन ।

या—पार्श्वगतसूचीमुखेन ।

तव—पुरस्तलदक्षितपताकेन

हरति—पुरोगतालपल्लवावर्तनपरावर्तनेन ।

विवाद—विषण्णया दृष्ट्या अधोमुखेन शिरसाङ्गवलितेन ॥

कज्जलमलिन विलोचन शुम्बन विरचिन नीलिमरूपम् ।

वशनवसनभरणं तव कूष्ण तनोति तनोरनुरूपम् ॥२॥

कज्जल—नयनगतसन्दर्भेन ।

मलिन—मिलितसूचीमुखाभ्याम् ।

विलोचन—अपाङ्गावर्तितचलत्रिपताकेन ।

शुम्बन—अधरसमीपे ऊर्ध्वाधोमुखमुकुलाभ्याम् ।

विरचित—अधोमुखद्वैतासेन ।

नीलिम—ऊर्ध्वतलविस्तारितपताकाभ्याम् ।

रूपं—अङ्गदर्शितसन्दर्शनेन ।

वक्षान—अधरोपरि चालितसन्दर्शनेन ।

वसनं—अधरसर्पीषे अक्षस्तलीकृतचतुरेण ।

अरुणं—निष्पेपिताग्रसन्दर्शाभ्याम् ।

तव—पुरस्तलदर्शितपताकेन ।

शृष्ण—त्रिभङ्गीस्थानकेन ।

तनोति—लोलितालपल्लवेन विस्तारितपताकेन च ।

तनोः—अङ्गदर्शितपताकेन ।

अनुरूपं—मिलितसूचीमुखभ्याम् ॥ २ ॥

वपुः—अङ्गदर्शितपताकेन ।

मरकतशकलकलितरुलधौतलिपेरिव रतिजयलेखम् ॥ ३ ॥

वपुः—अङ्गदर्शितपताकेन ।

अनुहरति—मिलितत्रिपताकाभ्याम् ।

तव—पुरस्तलदर्शितपताकेन ।

स्मर—इदमेष्टितचतुरेण ।

सङ्गर—नाम

॥ श्रीः ॥

श्लोकानां, अष्टपदी प्रबन्धानाञ्च
अकरादिक्रमेण अनुक्रमणिका

	पुट		पुट
अ		उन्मीलनमधु (श्लो)	21
अङ्गेषाभरणं (श्लो)	108	उरमिधुरारेः	97
अत्रान्तरे (श्लो)	109	क	
अथर्ता (श्लो)	102	कञ्जल	141
अथकथमपि (श्लो)	139	कथितसमये	111
अथापता (श्लो)	118	कनक	186
अनिलनरल	183	कन्दर्पज्वर (श्लो)	85
अनेकनारी (श्लो)	80	करतल	87
अभिनव	18	कापिकपोल	96
अमलकभल	16	कापिचपला	119
अमृतमधुर	134	कापिविलास	35
अलसनिमीलित	63	फालिय विष	15
अविरल	72	किंकरिष्पति	62
अहमिद (श्लो)	86	किसलय	52
अहमिद	115	कुसुमविश्लिख	73
अदह	114	कुसुमकुम्भार	115
आ		केलिकला	38
आवाप्तो (श्लो)	79	कोकिलकल	54
इ		कंसतरिरपि (श्लो)	57
इतस्ततः (श्लो)	67	क्षयमपि (श्लो)	78
इहरस	129	क्षत्रियरुधिरं	9
उ		क्षम्यतामपरं	88
उन्मदमदन	28	धिविरति	6

	पुट		पुट
ग		तामहं हृदि	63
गणयति (श्लो)	49	त्यजति च	83
गोपकदम्भ	42	त्वदभिसरण	105
घ		त्वद्राप्तेन (श्लो)	92
घटयति	126	त्वरितमुपैति	107
घनचय	125	द	
च		दहति क्षिप्रि	88
चञ्चलकुण्डल	121	दर विदलित (श्लो)	20
चन्दनचर्चित	33	दयित विलोकिता	121
चन्द्रकवारु	41	दिनमणि	16
चरणकिमलये	128	दिशिदिशि	82
चरणरजित	54	दुरालोक (श्लो)	46
चिन्तयामि	63	द्वयसे पुरतो	65
छ		घ	
छलयति	8	धीरसमीरे	94
ज		ध्यानलयेन	75
जनकसुता	17	धनसिन्धुष	89
जलदपटल	44	न	
जितविस	126	नयन विषयं	82
न		नामसमेतं	95
तषकर	8	नाथहरे	105
तव चरणे	18	नाथातः सत्ति (श्लो)	130
तानिस्पर्श (श्लो)	68	नित्योत्सङ्ग (श्लो)	29
तत्किंकाभवि (श्लो)	117	निन्दतिचन्दनं	71
तन्विस्त्रिभं	64	निन्दसियञ्च	11
		निभृत निकुञ्ज	60

	पुट		पुट
प		शामहह	114
पततिपत्रे	95	मुखरमधीरं	96
पद्म्यति दिशि	104	सुहुरवलोकित	106
पञ्चापयो (श्लो)	18	सृगमद	24
पाणौ मय कुरु (श्लो)	80	मेधैर्मेदुरं (श्लो)	1
पीनपयोधर	94	श्लेच्छ निवह	12
पूर्वं यत्र (श्लो)	91	य	
प्रतिपदं	76	यदनुगमनाय	112
प्रथम समानम	52	यदि हरि (श्लो)	4
प्रलयपयोधि	6	यमुनातीर (श्लो)	70
प्रसरति (श्लो)	110	यामि हे	112
ब		याहि माधव	141
बाधा विधेहि (श्लो)	188	र	
भ		रजनिज नित	140
भणति कवि	90	रतिगृह	127
भवति विलंबिनि	108	रतिमुख	98
भूचापे निहितः	67	र	56
भूपल्लवं (श्लो)	69	रधवे यमुना	125
म		रमयति	128
मणिमय	44	राधिका	80
मदनमही	25	रासे हरि	41
मधुसुर	16	रासोल्लास (श्लो)	32
मनोभव (श्लो)	137	रिपुरिव (श्लो)	131
मम भरणं	118	ल	
माधविका	26	ललितलपट्ट	22
माभिर्यं	61	व	
		वर्जित जपदेवकेन	66

	पुट		पुट
धपुरतु	142	श्रितकपला	14
वसतिदशन	7	श्रीजयदेव	12
वसन्ते (श्लो)	19	"	19
वसति विपिन	89	"	28
वहति च	74	"	38
वहति मलय	87	"	46
वहसि वपुषि	10	"	56
वाग्देवता (श्लो)	8	"	77
विगलित	98	"	84
विगलित	38	"	89
विकसित	188	"	108
विकिरति (श्लो)	100	"	128
विचलदलक	120	श्रीजयदेव	187
वितरति	10	श्लिष्यति कापयि	89
विपुलपुलक	122	श्लिष्यति जुगति	107
"	43	शसितपवन	18
" (श्लो)	109	स	
विरहपाण्डु (श्लो)	128	सकलभुवन	196
विलिखति	76	सखि सीदति	88
विषदकदम्ब	45	सखिदे केशि	51
विशेषामनु (श्लो)	81	सखि वारमिता	128
विहरति	83	सजलजलद	135
" (श्लो)	39	सञ्जरदधर	40
विहित विशद	106	सयय (श्लो)	101
वेदानुद्धरते (श्लो)	4	समुदित	124
न		सरसयमुण	81
भ्रमजल	122	सा विरहे	72

	पुट		पुट
स्तन विनिहित	80	हरिचरण	116
मलजल	124	हरिपरिभण	120
स्फुरदति	27	हरिमिमानी	98
स्मरसमर	119	हरिरिह	34
मारातुरां (श्लो)	84	हरिरिति	83
		हस्तसस्त (श्लो)	47
हरहर	62	हृदि चिस (श्लो)	58

Central Archaeological Library,
NEW DELHI. 8538

Call No. 898K/Jayvas.

Author—Jayadeva.

Title—Gita Govinda with
Mangya.

Borrower No. | Date of issue | Due date

A book that is not to be a block.

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI

Please help us to keep the book
clean and moving.